

О.П. Петренко, Д.Ф. Харківський

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Економічні аспекти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

О.П. Петренко, Д.Ф. Харківський

**ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ
РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА**

Монографія

Одеса
2014

УДК: 658.589:330.131.5:338.3:664.69
ББК

Затверджено до друку Вченою радою Одеської національної академії харчових технологій (протокол № 10 від 30.05.2014 року)

Рецензенти:

Павлов О.І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій

Новаковський А.Г. – директор Департаменту Агропромислового розвитку Одеської Обласної державної адміністрації

Попович В.В. - к.е.н., доцент, декан економічного факультету Одеського державного аграрного університету

За редакцією

Харківського Д.Ф. – д.е.н., професора кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Одеської національної академії харчових технологій

О.П. Петренко, Д.Ф. Харківський

Ефективність управління інноваційним розвитком зернового виробництва: монографія / О.П. Петренко, Д.Ф. Харківський. - Одеса: Інтерпрінт, 2014. – 193 с.

В монографії досліджено питання сутності та системного уявлення ефективного інноваційного управління розвитком зернового виробництва. Проведено аналіз стану управління розвитком зернового виробництва та запропоновано організаційно-економічні шляхи покращення їх якості. Розроблено концепцію ефективного управління зернового виробництва та систему показників, що характеризують цей процес.

Для наукових працівників, менеджерів, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, шкіл бізнесу.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ	8
Сутність управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництв в регіоні	8
Особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва	21
Методологічне та методичне забезпечення інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва	32
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА	44
Загальна характеристика макроекономічних та мікроекономічних умов зернового та зернобобового виробництва	44
Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку зернового та зернобобового виробництва в регіонах	62
Оцінка економічної ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва	83
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА	102
Модернізація регіонального техніко-технологічного оснащення виробництва зернової та зернобобової продукції	102
Розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції	122
Оптимізація регіонального зернового та зернобобового виробництва як складова його інноваційного розвитку	151
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176

ВСТУП

Важливість науково прикладного опрацювання проблеми з управління регіональним інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва зумовлена стратегічною вагомістю зернової та зернобобової продукції для формування фундаменту продовольчої безпеки населення країни; масштабами національного зернового господарства, ведення якого є детермінантом ствердженням державної могутності та авторитету регіонів України, бо виробництво зерна не має кон'юнктурного характеру; економічним впливом зернового та зернобобового виробництва на ефективність функціонування як сільського господарства країни та її регіонів, так і всього агропромислового, національного господарського комплексу; світовим поділом праці, в якому природно-кліматичні умови регіонів України надають національному зерновому та зернопереробному виробництву беззаперечні конкурентні переваги; можливістю ствердити Україну як людиноцентриську державу, світоглядний гуманізм якої проявляється в забезпеченні народів світу цінним продовольчим товаром, для виробництва якого інші країни не мають необхідних ресурсів та потерпають від голоду; нагальністю переходу зернового та зернобобового виробництва до інноваційної парадигми розвитку в регіонах, як умови збереження високого рівня конкурентоспроможності даної продукції та її виробників на внутрішньому та світовому ринках.

Водночас, недостатньо вивченими залишилися проблеми, що стосуються економічної сутності та змісту управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіонах в умовах транзитивної економіки; виокремлення особливостей сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва як реального соціально-економічного явища та предмету економічних досліджень; створення науково-методологічного та методичного забезпечення інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва в регіонах; висвітлення оціночних характеристик макроекономічних та мікроекономічних умов з системних позицій щодо існуючого зернового виробництва України та її регіонів; науково обґрунтованих заходів щодо

удосконалення управління інноваційним розвитком виробництва зернової та зернобобової продукції в регіоні.

Відповідно до поставленої мети цього наукового видання ставляться та розв'язуються наступні науково прикладні задачі:

- ідентифікувати категоріально-понятійний апарат щодо управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіоні;
- розкрити особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва;
- дослідити методологічне та методичне забезпечення інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва;
- проаналізувати макроекономічні та мікроекономічні умови національного та регіонального зернового та зернобобового виробництва;
- оцінити сучасний стан та тенденції економічного розвитку зернового та зернобобового виробництва регіону;
- обґрунтувати пропозиції щодо модернізації техніко-технологічного оснащення виробництва зернової та зернобобової продукції регіонів країни;
- науково забезпечити напрями удосконалення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіонах.

Об'єктом дослідження є процеси реальної економіки, що відбуваються в управлінні інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні, методичні та прикладні засади управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону в сучасних економіко-соціальних умовах.

В процесі написання цієї роботи використовувалися такі методи дослідження, як: монографічний (при розкритті сутності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва та його сучасних особливостей, при висвітленні положень щодо методологічного та методичного забезпечення інноваційного розвитку зернового виробництва), абстрактно-логічний (при проведенні наукових узагальнень з інновації як підприємницької

функції та висновків теоретико-методологічного та аналітико-проектного плану з управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва), економіко-статистичний (при характеристиці макроекономічних та мікроекономічних умов зернового та зернобобового виробництва України, при аналізі сучасного стану та тенденцій економічного розвитку зернового та зернобобового виробництва в країні та її регіонах, при оцінці економічної ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва), групування (при встановленні поточних можливостей здійснювати інноваційний розвиток виробництва зернової продукції аграрними підприємствами за рахунок власних джерел фінансування), економіко-математичний (при оптимізації зернового та зернобобового виробництва як складової його інноваційного розвитку).

Інформаційною основою проведеного дослідження послужили нормативно-правові акти з регулювання соціально-економічного розвитку аграрного сектора регіонів, щодо використання інновацій в сільському господарстві регіонів, стосовно управління зерновим та зернобобовим виробництвом, а також статистичні дані Державного комітету статистики України і обласних управлінь статистики регіонів країни, матеріали регіональних управлінь агропромислового розвитку, фінансово-економічна звітність виробників зернової та зернобобової продукції, спеціальна література з проблеми управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва, матеріали Інтернет.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ

Сутність управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіоні

Високоєфективне управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіоні передбачає надійне наукове забезпечення даного процесу. Для цього першочерговою задачею постає з'ясування сутності поняття «управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіоні», виявлення особливостей сучасного управління інноваційним розвитком стосовно зернового та зернобобового виробництва, а також опрацювання методичних підходів щодо оцінки економічної ефективності управління інноваційним розвитком досліджуваної виробничо-господарської діяльності.

Характеристика сутності категорії «управління інноваційним розвитком» вимагає змістовного розкриття представленого семантичного визначення кожного елементу та явища як цільної економічної системи. Адже остання функціонує під впливом змін, що відбулися внаслідок розвитку ринкових відносин в сфері економіки та глибинних земельних, майнових й виробничих трансформацій в аграрному секторі. І від того, наскільки ефективно буде здійснюватися управління інноваційним розвитком аграрних та агропромислових суб'єктів, залежить результативність як проведеного реформування, так і соціально-економічних змін на селі.

Перехід до нових ринкових умов функціонування підприємств, що здійснюють зернове та зернобобове виробництво, має об'єктивний характер. Його дослідження постає важливим завданням прикладної аграрної науки, бо від того, наскільки вірно будуть визначені принципово нові ринкові орієнтири

економічного розвитку, залежать подальші перспективи існування аграрного сектора та його господарюючих суб'єктів. Інноваціям в цьому процесі належать провідні позиції [101; 102; 152; 159; 160].

Важливість науково прикладного визначення перспектив інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва зумовлена потребою вибору чітких орієнтирів подальшого руху відповідних господарюючих суб'єктів в силу економічної значущості продукції, що ними виробляється, а також її визначальною роллю для прогресивного розвитку аграрного сектора, агропромислового комплексу, економіки країни та її регіонів й нації в цілому. Маючи потужний експортний потенціал в зерновому сегменті, його реалізація значною мірою буде визначатися вибраною моделлю розвитку досліджуваних господарюючих суб'єктів. При цьому найбільш значущою постає соціальна складова даного виробництва, бо хліб, який є його кінцевим продуктом, служить стрижнем продовольчої безпеки нашої країни [103; 161].

Перспективність вибору стратегії постійного оновлення продукції зернового та зернобобового виробництва зумовлено прискоренням економічної глобалізації, підвищенням вимогливості до товарів з боку споживачів, посиленням державної регуляторної політики щодо консюмеризму та захисту оточуючого природного середовища, загостренням конкуренції між виробниками різних форм власності, господарювання, виробничо-господарських параметрів та країн походження товарів. За таких умов лише активне впровадження в практику господарювання новітніх наукових здобутків дозволяє підприємствам бути конкурентоспроможними на внутрішньому та світовому ринках.

Довгострокова орієнтація на інноваційний характер розвитку зернового та зернобобового виробництва дає кожному підприємству можливість:

1. Уникати прямої конкуренції по відношенню до інших товаровиробників, в тому числі тих, що отримали світове визнання та мають авторитетний бренд.
2. Вибирати для хлібного бізнесу, практично без будь-яких обмежень, найбільш привабливі та перспективні територіально-адміністративні регіони.
3. Започатковувати виробничо-господарську діяльність та стабільно

нарощувати ресурсний потенціал без значних попередньо накопичених матеріально-фінансових ресурсів.

4. Диктувати власну цінову політику за рахунок перебування протягом певного періоду часу на ринку в якості своєрідного підприємства-монополіста.

5. Отримувати доходи за рахунок невичерпного джерела, яким здебільшого в даному випадку є інтелектуальна праця.

6. Позичувати товари підприємства як сучасні та високотехнологічні.

7. Проводити на ринку господарюючих суб'єктів високоефективну брендову політику.

8. Використовувати державну підтримку в частині її нормативно-правової бази та економічних механізмів, що стимулюють інноваційну діяльність.

7. Виділятися своєю продукцією та мати перевагу по відношенню до конкурентів за якісними, технічними, дизайнерськими та іншими товарними характеристиками.

8. Належати до когорти лідерів світового ринку, для яких притаманне постійне оновлення своєї продукції та практичне втілення принципу: "Зробити власну продукцію застарілою раніше, ніж це зробить хтось інший".

9. Доповнювати новими існуючі джерела грошових надходжень.

10. Підтримувати в підприємстві найбільш раціональне співвідношення товарів з різними етапами життєвого циклу, отримуючи завдяки цьому найвищі в абсолютних та відносних величинах доходи та прибутки.

Підприємства, що здійснюють зернове та зернобобове виробництво в регіоні, стратегію оновлення продукції можуть проводити на основі інновації, диференціації та диверсифікації. Найбільш привабливою постає інноваційна модель розвитку як така, що служить основою для подальшої диференціації продукції, що передбачає подовження існуючої товарної лінії за рахунок її доповнення новими асортиментними позиціями.

Диверсифікація зернового та зернобобового виробництва полягає в тому, що відповідний господарюючий суб'єкт розширює виробничо-господарську

діяльність за рахунок нових для нього продуктивних ліній. При цьому горизонтальна диверсифікація передбачає доповнення існуючого виробництва випуском нового товару, що споріднений за своїм видом до продукції, яка традиційна для підприємства і належить до одного й того ж техніко-технологічного рівня. Вертикальна диверсифікація постає у вигляді доповнення виробничо-технічної програми підприємства новою зерною та/або зернопереробною продукцією вищого чи нижчого технічного рівня. Латеральна диверсифікація передбачає виробництво підприємством нового товару, що не пов'язаний з традиційною для господарюючого суб'єкта продукцією, але належної до зерновиробної та зернопереробної сфери.

Інноваційний підхід до зернового виробництва та промислової переробки зерна в регіоні об'єктивно базується на світовому демографічному прирості населення, зростанні обсягів виробничо-збутової діяльності, неухильному розширенні асортименту продукції, підвищенні вимогливості споживачів до якісних характеристик товарів. Ініціюють виробництво нових товарів споживачі, потреби яких треба задовольнити. При цьому потребу можна задовольнити повніше, якісніше, ефективніше, безпечніше, приємніше ніж це було раніше, чи по відношенню до того, як це робить хтось інший.

Згідно законодавства України, інноваціями виступають новостворені і вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Інноваційним продуктом визнається результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, властивості яких відповідають вимогам Закону України "Про інноваційну діяльність". Інноваційну продукцію формують нові конкурентоспроможні товари чи послуги [1].

Проте в науковому середовищі з питань управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва єдності не існує. Такий стан пояснюється складністю та неоднозначністю інновації як економічної категорії. Адже в прикладному плані інновації виступають в якості ідей, що мають

науковий характер і матеріалізовані в об'єкти, які отримали визнання у споживачів через ринкові процеси купівлі-продажу.

На прикладний характер інновацій звертають увагу вітчизняні науковці Захарченко В.І., Меркулов М.М., Ширяєва Л.В. Вони підкреслюють, що інноваційна діяльність являє собою не замкнену, обмежену лабораторіями університетів та наукових центрів корпорацій систему виробництва нових знань, нових технологій, товарів та послуг, а органічний елемент економічних процесів, що відбуваються в межах національних держав, в галузях господарства, в великих корпораціях та малих компаніях. Процес створення знань та винаходів являється частиною інноваційної системи, в якій фундаментальні дослідження, технічний та економічний прогрес взаємопов'язані та взаємозалежні [2, С. 16]. На цій підставі зазначеними науковцями правомірно обґрунтовується комплекс методів державного регулювання інноваційно-інвестиційного процесу в структурній політиці трансформаційного періоду нашої країни щодо машинобудування та науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Складність інновації спричинила появу цілої низки її трактувань та підходів з виявлення особливих рис та характеристик. Так, американський економіст Шумпетер Й., досліджуючи циклічність як закономірність економічного зростання, визначає інновації як прояв чогось нового, невідомого раніше, що проявляється в підприємницькій діяльності [3]. Тобто автор концепції економічної динаміки, центральне місце в якій надається підприємницькій функції, подає інновації з позицій сприйняття новинки споживачами на ринку.

На науковому та прикладному характеру інновацій як двох сторонах одного процесу вказує Уайт П. Він, розкриваючи положення з управління дослідженнями та науковими розробками, вказує, що і винахід і нововведення є результатом науково-прикладного дослідження. Якщо в якості кінцевого результату дослідження виступає винахід, то результатом використання останнього є нововведення [4]. Таким чином нововведення, не будучи дослідницьким процесом, через прикладну діяльність певною мірою продовжує життєвий цикл науково-дослідної роботи.

Досліджуючи управління інноваційною діяльністю в аграрному виробництві, вітчизняний економіст Покотилова В.І., виступає проти ототожнення понять “впровадження” та “інновація”. Підґрунтям такої позиції є те, що впровадження новацій не завжди має достатній успіх, щоб стати інновацією [5, С. 11]. Проте така ув’язка інновації з “достатнім успіхом” має проблемний характер через відсутність визначеності критерію, який успіх слід вважати “достатнім”, а який - не “достатнім”.

Аналогічне зауваження стосується визначення інновацій, наданого у національному законодавстві. Бо трактування інновацій з позицій істотності поліпшення структури та якості виробництва і (або) соціальної сфери також розмиває наведене тлумачення. Адже термін “істотний” – це який становить суть чого-небудь, може також трактуватися як важливий, необхідний, що теж не має достатньої чіткості.

Доктор економічних наук, професор Російського державного університету інноваційних технологій і підприємництва Фатхутдінов Р.А. розглядає новацію як закінчений результат досліджень чи розробок, які оформлені у вигляді відкриттів, винаходів, патентів, раціоналізаторських пропозицій, ноу-хау тощо, а інновація – це кінцевий результат впровадження новацій [6]. В даному випадку підприємницька функція як складова досліджуваного економічного явища явно не виділяється.

Наголос на провідну роль науки в інноваціях робить Фоломьєв А.Н., який в своїх наукових розвідках стосовно впливу на вирішення екологічних проблем національної промисловості та науково-технічної політики в Російській Федерації зазначає, що інновація виступає формою прояву науково-технічного прогресу, результат творчої інтелектуальної праці людини, пов’язаного з відновленням всіх сфер діяльності людини [7, с. 14-19]. Звертає на себе увагу те, що підтекстом даного підходу трактування досліджуваної категорії виступає масштабність та різноспрямованість дії інновацій в людській життєдіяльності.

Характеризуючи управління матеріальними ресурсами, Леон П. визначає поняття “новина” як новий вид продукції, методу, технології, що через

нововведення впроваджуються в економічний виробничий цикл [8]. Тобто підкреслюється суто економічний зміст як одного, так і другого поняття в їх нерозривному зв'язку.

При розкритті моделі інноваційного розвитку соціально-економічних систем вітчизняний економіст Сіренко Н.М. обґрунтовує, що інноваційний процес відбиває об'єктивну сторону суспільного розвитку і має певну часову періодичність. Методологічні передумови процесу інноваційного розвитку пов'язані насамперед з тим, що складні системи забезпечують власний конструктивний потенціал через механізми біфуркації та хаосу, які є носіями інноваційної функції [9, С. 28-32]. Якщо виходити з того, що механізми біфуркації та хаосу характеризують загальні прояви розвитку природи, то тим самим інноваційна функція справедливо подається автором як загальна властивість еволюційного процесу цієї природи.

В Україні визначені правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційних процесів, законодавчо встановлені форми їх стимулювання з метою спрямування розвитку господарського комплексу та підприємств, як його основних ланок, на інноваційних засадах. Передбачається заохочення суб'єктів господарювання здійснювати інноваційні проекти та отримувати статус інноваційних через різні форми державної підтримки. Завдання полягає в тому, щоб створити такі соціально-економічні, організаційні і правові умови, які дозволяли здійснювати в країні розширене відтворення й ефективне використання національного науково-технічного потенціалу.

Орієнтація на інноваційний шлях розвитку зернової та зернобобової сфери потребує, насамперед, визначення державних інноваційних пріоритетів, якими виступають сучасні екологічно чисті, безпечні, енергозберігаючі та ресурсозберігаючі технології, виробництво нових видів конкурентоспроможної продукції. Організаційно-економічне забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку зернової та зернобобової сфери представлено на рис. 1.1.

Формування нормативно-правової бази інноваційної моделі розвитку зернової та зернобобової сфери.

вої та

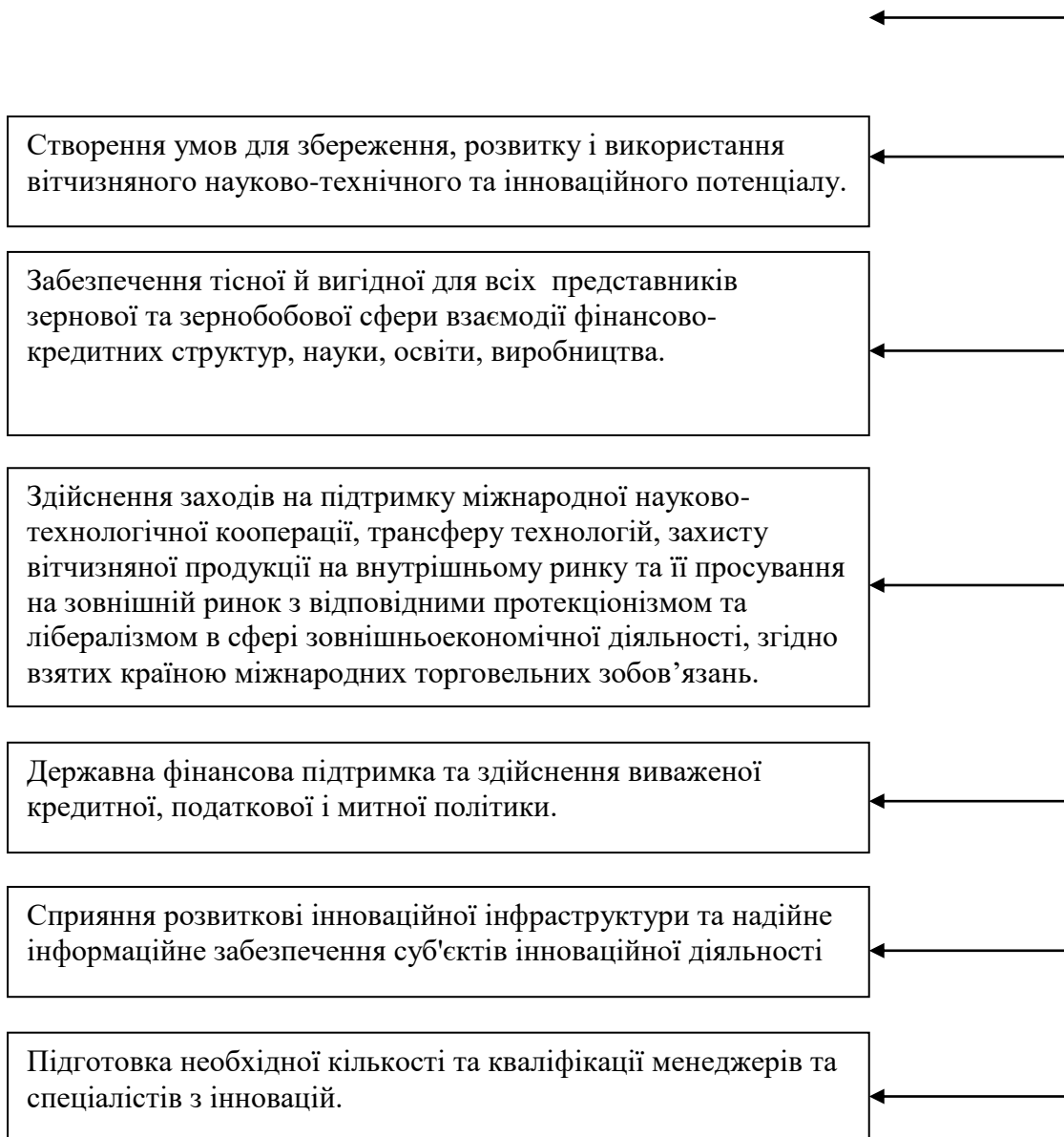

Рис. 1.1. Напрями організаційно-економічного забезпечення інноваційної моделі розвитку зернової та зернобобової сфери України та її регіонів

Ці напрями повинні бути пріоритетними як для державної аграрної політики, так і для агропромислової науки та освіти [131; 141; 142; 145; 166]. Для сприяння інноваційній діяльності й підтримування підприємництва у науково-виробничій сфері важливо ефективно використовувати ринкові механізми.

Зернова та зернобобова товарна політика в інноваційній сфері спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Об'єктами інноваційної діяльності визнаються: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси;

інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, комерційного, адміністративного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції. Товаром може також бути інноваційний проект, який складається з комплексу документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції [1].

Обов'язковою умовою ефективної реалізації товарної інноваційної політики в сфері зерновиробництва та зернової промислової переробки виступає приведення як товару, так і його виробництва у відповідність до технічних та соціальних норм безпеки, положень щодо захисту оточуючого природного довкілля, морально-етичним засадам конкретних регіональних ринків як в країні, так і за її межами. Рівень споживчих властивостей товару узгоджується з вимогами сучасності.

Інноваційний характер здійснення товароруку реалізується в сфері фізичного переміщення товару від виробника до споживача. Операційна діяльність полягає в плануванні і створенні збутової мережі, що включає: транспортне забезпечення; складське господарство; організацію торгових точок; формування дистрибутивних структур; підготовку відповідного персоналу тощо [178; 179].

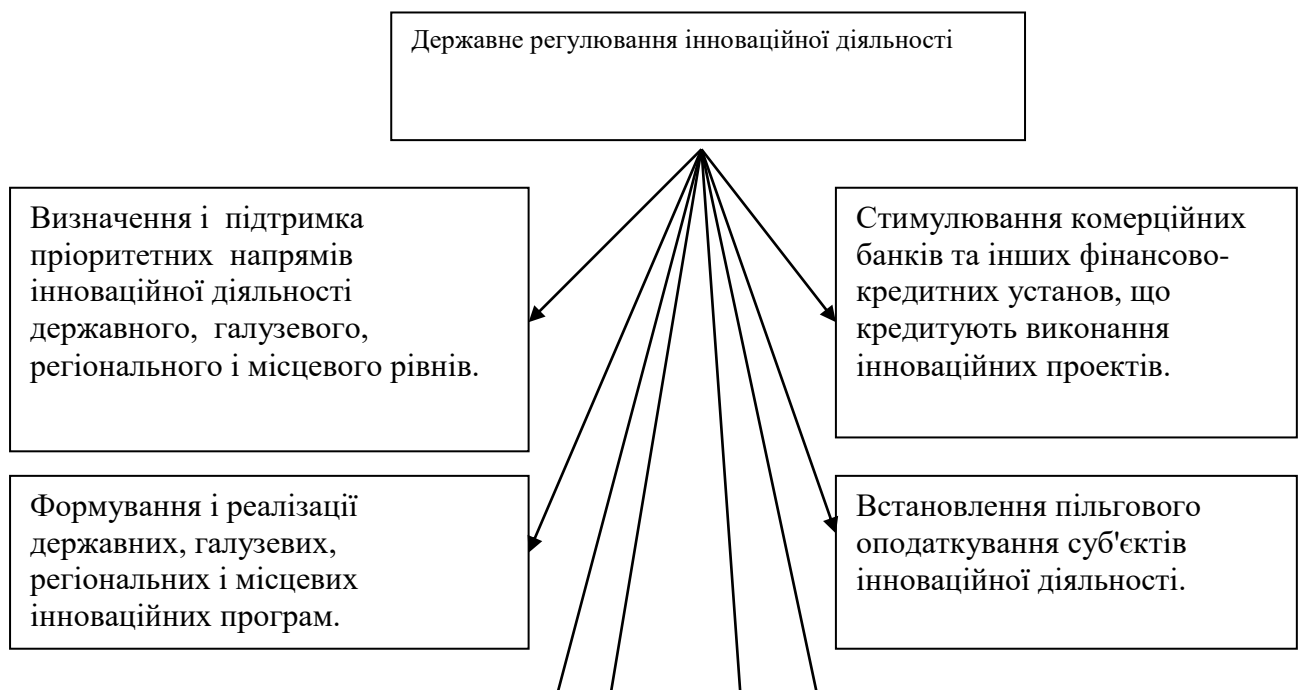
Фахівці зернового та зернобобового виробництва опрацьовують різні варіанти переміщення товару. З них вибирається ланцюг, ланки якого забезпечують зростання або стабільність економічної ефективності на інноваційній основі. Інноваційною може визнаватися як дистрибутивна структура, так і її окремі складові, зокрема конкретні господарюючі суб'єкти. Адже згідно законодавства, інноваційним підприємством (об'єднання підприємств) визнається таке, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції.

Інноваційну інфраструктуру формує сукупність зерновиробних та зернопереробних підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, юридичні, освітні, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні тощо). Тобто для досліджуваних підприємств важливо бачити перспективи свого розвитку не тільки в межах зернового виробництва та промислової переробки зерна [164], а й у суміжних з цією сферою науково інтелектуальних секторах [165].

Цінова політика щодо продукції зернового та зернобобового виробництва в інноваційній сфері відноситься до найбільш важливих та проблемних. Адже витрати на наукові та науково-технічні роботи, з одного боку, безпосередньо впливають на рівень поточної собівартості товарів та послуг, а з іншого – спрямовані на їх здешевлення в майбутньому. При цьому установлення суб'єктами господарювання цін та варіювання ними згідно ринкової кон'юнктури, повинно гарантувати отримання запланованого прибутку і забезпечувати досягнення різнорівневих цілей – стратегічних, тактичних, оперативних.

Ціна виступає індикатором, що вимірює вартість для громади задоволення потреб споживачів в товарах та послугах. Формування підприємством сучасної цінової політики проводиться як на основі ринкових засад, так і під впливом державних регуляторів [107; 126; 127; 140].

Різноманітність державного регулювання інноваційної діяльності представлена на рис. 1.2.

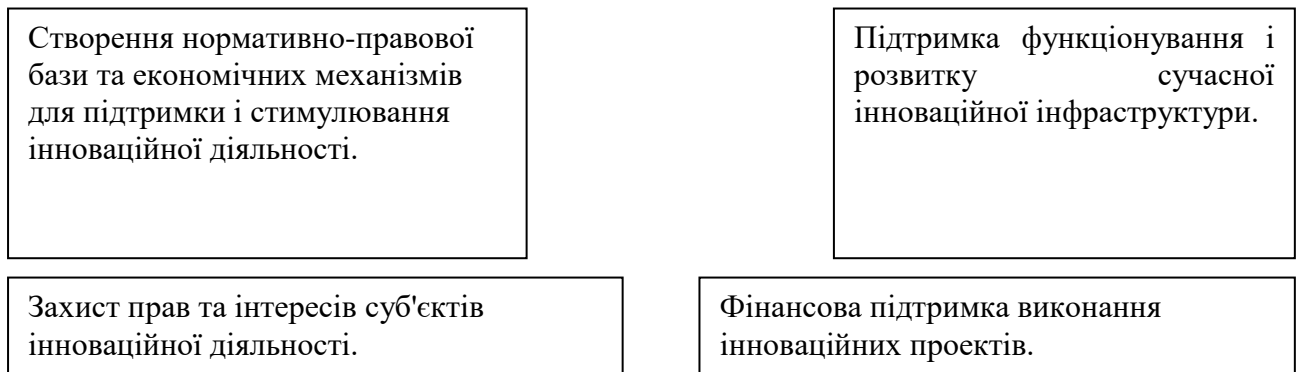

Рис. 1.2. Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні а її регіонах

Державна регуляторна політика щодо інноваційної діяльності може безпосередньо впливати на ціноутворення зерновиробних та зернопереробних підприємств в регіонах. Так, державними управлінськими структурами на національному та регіональному рівнях передбачається здійснення ряду цілком конкретних заходів. До числа основних з них слід віднести: визначення в межах Державного бюджету обсягу асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності; затвердження регіональних інноваційних програм, що кредитуються з регіональних бюджетів; визначення бюджетних коштів регіонів для фінансової підтримки регіональних інноваційних програм через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) у межах виділених у цих бюджетах коштів; контролювання фінансування регіональних інноваційних програм за кошти бюджету регіонів [1; 167].

Представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції: у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам; доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів

місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи; затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення); контролюють діяльність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ.

Тому ціноутворення на продукцію підприємств в інноваційній сфері відбувається з урахуванням цілей зерновиробних та зернопереробних підприємства, правових норм, державної регуляторної політики, соціальних обмежень, ринкової кон'юнктури, споживчої вартості, понесених витрат, поведінки конкурентів та інших чинників. Варто наголосити на тому, що продукція досліджуваних підприємств законодавчо відноситься до таких, що вимагають пильної державної уваги в ціновій області.

Інноваційний характер маркетингових комунікацій являє собою передачу із наперед заданим наміром інформації існуючим та потенційним споживачам для формування в них відповідної ринкової поведінки щодо продукції конкретних зерновиробних та зернопереробних підприємств. При цьому інноваційним може бути як товар, що пропонується покупцям, так і спосіб доведення до них відповідної інформації (реклама, персональний продаж, формування попиту, стимулювання збуту, зв'язок з громадськістю, фірмовий стиль, виставки, ярмарки, спонсорство, благодійництво, меценатство, маркетингові комунікативні інтеграційні системи тощо). Адже кожний інструмент маркетингової комунікації виконує локальну дію, має певне призначення та притаманні йому принципи вибору каналів та засобів передачі інформації. Результативність виконання комунікативної функції залежить від сукупної дії технічних, технологічних, методичних, організаційних та інших складових, кожна з яких може також належати до категорії інноваційних.

Доцільність розвитку інноваційного потенціалу з позицій його використання інтегрованими структурами агропромислового комплексу досить

грунтовно розкривається Білоусовою С.В. [81, С. 203-221], Коденською М.Ю. [118, С. 24-31], Козловою Є.Ю. [119, С. 38-41], Масленковим І. [125, С. 13-15], Нестерчуком Ю.О. [132; 133], Панікаровою С. [138, С. 71-77; 139, С. 78-82]. Регіональні аспекти створення організаційних основ інноваційної політики в вітчизняних дослідженнях представлені дослідниками докторами економічних наук Захарченком В.І. та Осиповим В.М. [82, С.125-132]. Обліково-аналітичне забезпечення управління виробничими запасами в аграрних підприємствах з використанням інформаційних технологій в якості складової інноваційного розвитку подають Тінтулова Т.Я., Бахчиванжи Л.А., Лопотан Л.В., Островерх С.В. [83, С.125-132]. Перспективні напрями інноваційної діяльності стосовно зернозберігаючих підприємств та зернового підкомплексу в цілому, висвітлюють Савенко І.І. [84; 85], Татаркіна Г.А. [146, С. 52-54], Таучелова М. [147, С. 52-53], Олійник О.В. [181, С. 57-61; 182, С. 24-30].

Узагальнення існуючих підходів щодо управління дає підставу стверджувати, що дане поняття відбиває цілеспрямований вплив на об'єкт для переведення його із одного стану в інший або для підтримування його в певному стані. Дане визначення відповідає трактуванню управління, що подається фахівцями сучасного менеджменту [10, С. 10] і може бути використано в процесі розкриття сутності управління інноваціями.

Розвиток характеризує процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [11, С. 1043]. Такий підхід до трактування розвитку загалом збігається з сучасними дослідженнями даної категорії [12], а тому використовується в подальшому науковому пошуку. Це також стосується трактування понять, що подаються в Законах України, що стосуються наукової та науково-технічної діяльності [74], державного регулювання діяльності в сфері трансферу технологій [75], спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків [76] та інших нормативно-правових актів.

Таким чином, управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в регіоні являє собою цілеспрямований вплив на

відповідні господарюючі суб'єкти з метою випуску ними нових конкурентоспроможних товарів і послуг та розробки і реалізації організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного та іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і продажу зернової продукції та виробів з неї на основі науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. Стратегія інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва здійснюється на базі правового забезпечення інноваційної діяльності, надійного маркетингового супроводу та науково-прикладних здобутків. Законодавством визначаються правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційних процесів, встановлюються форми їх стимулювання з метою спрямування розвитку досліджуваних підприємств і всього агропромислового комплексу на інноваційних засадах. Поєднання державної регуляторної політики та ринкових механізмів сприятимуть інноваційній діяльності й підтримці підприємництва у науково-виробничій сфері зернового та зернобобового виробництва регіону.

Особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва

Характеристика особливостей сучасного управління інноваційним розвитком зумовлена необхідністю чіткої ідентифікації даного явища та відокремлення його серед числа йому подібних для наукового обґрунтування рекомендацій щодо здійснення відповідними господарюючими суб'єктами цілеспрямованого впливу на виробничо-господарські процеси та проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок з метою випуску інноваційних товарів і послуг, які забезпечують посилення конкурентоспроможності.

Особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва породжені характерними рисами продукції, інноваційної зокрема; специфікою управлінського процесу в підприємствах

агропромислового комплексу; поточними соціально-економічними відмінностями, що відбуваються в аграрних підприємствах АПК країни під впливом макроекономічних та мікроекономічних факторів.

Перша особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва ґрунтується на тому, що ця продукція є унікальною з позицій життєвої необхідності для існування людини та слугує основою продовольчої безпеки країни [24; 93; 143; 153]. Людина визнається найвищою цінністю буття. Твердження цієї концепції формує сучасну філософію ринкового підприємництва, згідно якого відбувається виробництво продукції зернових та зернобобових культур. Адже придбання та використання цієї продукції не тільки забезпечує життя людині, а й робить його повноцінним, бо приносить в нього радість і насолоду.

В сучасній економіці лише адекватна конкретним ринкам товарна політика забезпечує досліджуваним підприємствам ефективний розвиток. При цьому товар пропонується в якості функції, що задовольняє певні людські потреби. Тому продукції зернових та зернобобових культур повинна мати гарантії якості, безпеки та відповідати фізіологічним, естетичним, етичним, культурним та духовним запитам людей [189, С. С. 227-229]. Для виконання свого призначення – задовольняти потреби людини, товар повинен поєднувати набір властивостей, основні з яких наведені на рис. 1.3.

Перелік основних властивостей продукції зернового та зернобобового виробництва

Якість зерна та продуктів його переробки (характеризує сукупність споживчих властивостей зерна та продуктів його переробки, які відповідають вимогам державних стандартів, технічних умов, фітосанітарних і ветеринарно-санітарних норм та інших нормативних документів).

Відповідність функціональному призначенню.

Здатність до транспортування.

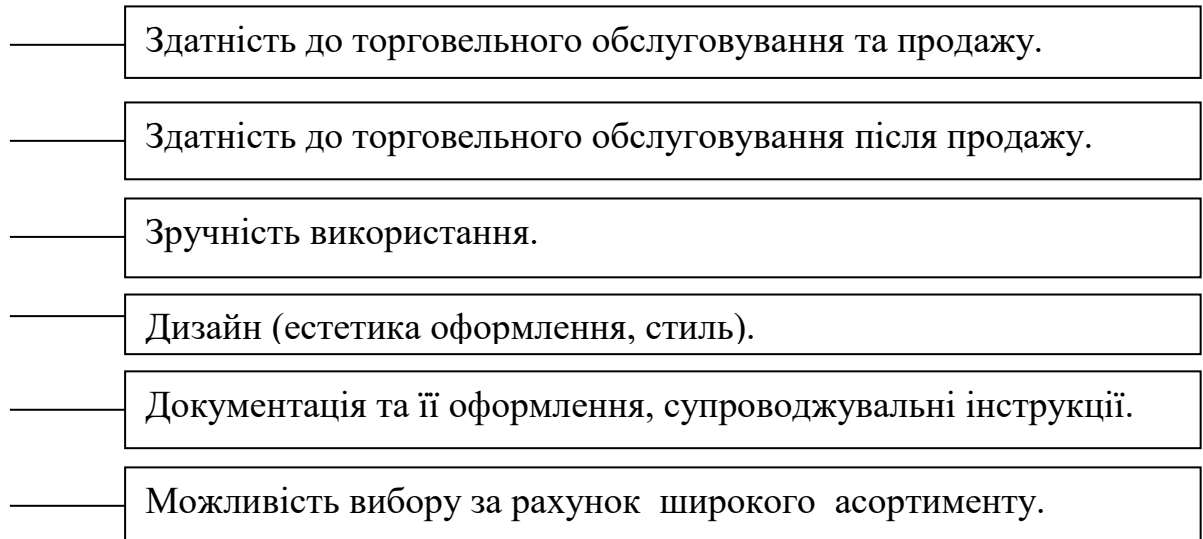

Рис. 1.3. Основні властивості продукції зернового та зернобобового виробництва

Узагальнення вказаних властивостей дозволяє виділити наступні положення. Перше стосується якісної сторони продукції, бо за законодавством якість зерна та продуктів його переробки характеризує сукупність споживчих властивостей зерна та продуктів його переробки, які відповідають вимогам державних стандартів, технічних умов, фітосанітарних і ветеринарно-санітарних норм та інших нормативних документів [13]. Друге - стосується асортименту продукції. Бо спектр потреб людей в хлібі і хлібобулочних виробах надзвичайно широкий і постійно розширюється, об'єктивно зумовлюючи необхідність розширювати відповідний асортимент [186, С. 208-212]. Умовою товару, що сам себе продає, є можливість вибрати із сукупності товарних одиниць тієї, що споживача задовольняє найбільшою мірою. Це повинно спонукати господарюючі суб'єкти виробляти та продавати такий товарний набір, що є адекватним попиту та економічно вигідним. Тому стрижень товарної політики досліджуваних підприємств необхідно формувати через обґрунтування та впровадження на ринок власного товарного асортименту та товарної номенклатури. Третє – стосується умов маркетингових стандартів, дотримання яких дозволяє підприємствам виробникам здійснювати продаж продукції зернового та зернобобового виробництва.

Будучи покликаний задовольняти потреби споживачів, товар пропонується на ринку з метою привернення до нього уваги, придбання та використання. Товар виступає основою маркетингу, бо його відсутність робить непотрібними, а інколи навіть безглуздими проведення інших маркетингових заходів. Крім цього, виготовлений товар може в такій мірі відповідати уподобанням споживача, що зусиль всього комплексу маркетингу не потрібно – товар ніби продає себе сам.

Світова й вітчизняна підприємницька практика засвідчує, що на ринку панують підприємства, товарам яких віддають перевагу споживачі. Саме товарному виробництву повинна підпорядковуватися основна увага менеджерів та спеціалістів зернового та зернобобового виробництва. Бо без товару, що пропонується і продається на ринку, підприємство не має доходу, а відтак і прибутку – основи розширеного економічного відтворення.

Друга особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва взаємопов'язана із першою і полягає в наявності в достатній мірі сформованого правового поля, що безпосередньо обслуговує національне зернове господарства. Виробничо-господарська діяльність останнього базується на Конституції України [14], Законах України “Про зерно та ринок зерна в Україні” [13], “Про інноваційну діяльність” [1], “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” [15], “Про державний матеріальний резерв” [16], “Про держані цільові програми” [17], “Про державну підтримку сільського господарства України” [18], “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за держані кошти” [19], “Про зовнішньоекономічну діяльність” [20], “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” [21] та інших постановках Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, нормативно-правових актах міністерств та відомств країни [168-175], регіональних програмах та розпорядчих регламентах структур місцевого самоврядування в частині розвитку зернового господарства та селекції сільськогосподарських культур у ланках первинного насінництва.

Так, Законом України “Про зерно та ринок зерна в Україні” чітко визначено, що зерно - плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які

використовуються для харчових, насінневих, кормових та технічних цілей; зерно продовольче - зерно, що використовується для переробки та виготовлення харчових продуктів; зерно технічного призначення - зерно, що призначене для промислової переробки на інші продукти (спирт, крохмаль, медичні препарати тощо); зерно фуражне - зерно групи фуражних та інших зернових культур, призначене для годівлі худоби та птиці у вигляді комбікормів, дерті тощо; продукти переробки зерна - борошно, крупа, хлібобулочні і макаронні вироби, комбікорм, побічні продукти переробки зерна [13].

Доповнення, уточнення та зміни законодавства й нормативно-правових актів різних управлінських рівнів свідчать про постійний розвиток правового поля щодо функціонування зернового господарства країни. У проекті закону “Про хліб та хлібобулочні вироби”, внесеного депутатами на розгляд у Верховну Раду України, зазначається, що хліб та хлібобулочні вироби – це харчові продукти, що випікаються з борошна, води, дріжджів, солі та іншої сировини, необхідної для їх виготовлення та дозволеної для хлібопечення у встановленому порядку. Корективи щодо виробництва і продажу зернової продукції та продуктів її харчової промислової переробки вносяться в щорічні державні бюджети та регіональні програми.

Третя особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва полягає в тому, що зерно та продукти його промислової переробки слугують економічною основою розвитку відповідних господарюючих суб'єктів, національного аграрного сектора та агропромислового комплексу, а також забезпечують грошові надходження до державного бюджету, формують умови для позитивного сальдо в зовнішньоекономічній діяльності країни. Адже виробництво продовольства не може призупинитися чи припинитися, бо найбільш небезпечним із існуючих ризиків є ризик масової загибелі населення від голоду чи зниження до небезпечного рівня здоров'я нації через неповноцінне харчування. Це означає що виробництво продовольства і продовольча безпека виступають в якості абсолютного пріоритету в соціально-економічному розвитку всього світу і окремої країни [22, С. 162–164; 144, С.4-

25;187, С. 247-250]. Таким чином як внутрішній ринок України, так і світовий ринок забезпечують постійний попит на продовольчу продукцію, в якій зерно та продукти його промислової переробки займають домінуюче положення, гарантуючи тим самим стабільні грошові надходження зерновиробничим підприємствам.

Згідно досліджень члена-кореспондента Національної академії наук Білорусі професора Ільїна З.М., прогнози ФАО щодо подальшого зростання цін на пшеницю, рис, кукурудзу песимістичні, бо ціни в останні роки постійно зростають, а попит на ці продукти випереджує їх виробництво. Світові запаси зерна, особливо пшениці і рису, самі низькі за останні тридцять років. За даними Всесвітньої продовольчої програми, на початку 2008 р. в 80 країнах світу 73 млн. осіб потребували в надзвичайній продовольчій допомозі. Для її отримання необхідно було біля 800 млн. доларів, за наявності в програмі всього 14 млн. доларів [23, С.154 – 161].

Четверта особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва ґрунтується на тому, що функціонування їх учасників підпорядковується загальним правилам ринкової економіки, які насамперед вимагають отримання прибутку від здійснюваної виробничо-господарської діяльності [115; 123; 154; 155; 156; 157; 176; 177]. Здійснювані для цього організаційно-економічні заходи з боку господарюючих суб'єктів повинні підтримуватися регуляторною державною політикою [180], в тому числі бюджетною, фінансово-кредитною, ціною [117; 124]. Особливої уваги заслуговує удосконалення оподаткування, що стимулює сільськогосподарські та переробні підприємства до нарощування обсягів реалізації продукції та доходів, високоефективного ведення аграрного підприємництва. Проблеми з формування ефективного механізму оподаткування, страхування та кредитування сільськогосподарських підприємств та АПК в цілому досить широко представлені в попередніх наукових напрацюваннях [25; 26; 27; 28; 29; 30; 92; 94; 95; 96; 97]. Вони безпосередньо торкаються зернового та зернобобового виробництва, яке здійснюють представники сільського

господарства та агропромислового комплексу.

Поділяємо точку розу професора Кучеренка В.Р., який зазначає, якщо підприємства не стануть ефективними в своїй господарській діяльності, то макроекономічна реформа не приведе до трансформації економіки взагалі та відновлення економічного зростання в країні [31]. Тобто, макроекономічні зміни покликані насамперед забезпечити прибуткове функціонування підприємств секторів господарського комплексу, що буде виступати певним знаком вдалих економічних трансформацій.

Необхідність вискоєфективного функціонування підприємств зумовлена тим, що наявність власних фінансових ресурсів дозволяє господарюючим суб'єктам проводити стабільну інноваційну політику [158, С. 9-31]. Так, розкриваючи проблему інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, професор Харківський Д.Ф. та дослідник Славута О.Ю. зазначають, що основними джерелами фінансування науково-дослідних та конструкторських робіт промислових підприємств в Україні є власні кошти суб'єктів господарювання (можуть виступати у вигляді прибутку, який залишився у розпорядженні підприємства та амортизаційних відрахувань). Їх частка у загальних витратах на інноваційну діяльність зросла з 60,6 % у 2008 р. до 65 % у 2009 р. Крім того, до власних фінансових ресурсів відносяться кошти, що виникають при реалізації надлишкових активів підприємства, інноваційної продукції, що користується попитом [32, С. 26-29]. Проте і реалізація надлишкових активів підприємства, і інноваційна продукція, що користується попитом призначені нарощувати прибуток підприємства, який служить фінансовою основою інноваційної діяльності. Бо, як справедливо зазначають в науковій публікації вище вказані науковці, обмежені державні і місцеві бюджетні кошти не дозволяють здійснювати фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств на належному рівні, як це передбачається законодавством України.

П'ята особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва ґрунтується на тому, що економіка України знаходиться на етапі становлення і утвердження ринкових засад. Їх досліджували

Андрійчук В.Г. [108; 109; 110], Зубець М.В., Юрчишин В.В. [62; 162; 163], Баланюк І.Ф., Матковський П.Є. [79], Павлов О.І. [63], Саблук П.Т. [64], Сахацький М.П. [65], Кучеренко В.Р., Захарченко О.В., Яблонська Т.В. [78], Криворак А.Д. [80], Єфремов В.С. [111], Ємельяненко О.В. [112], Єрмаков О.Ю. [113], Єрохін С.А. [114], Месель-Веселяк В.Я. [128; 129], Осташко Т.О. [135] Павлишенко М.М. [136], Панасюк Б.Я. [137] та інші вчені.

Транзитивний характер економіки відбивається на веденні бізнесу в силу значного числа динамічних змін та відсутністю стійких макроекономічних та мікроекономічних умов для підприємництва. Попередні наукові дослідження засвідчили, що трансформаційний процес в Україні досить складний і різноплановий: з одного боку, економічні реформи в країнах колишнього Союзу і відповідні їм зміни у структурах управління значно впливають через розрив міждержавних традиційних виробничо-господарських зв'язків на формування економічних відносин в Україні, з другого – політичні реалії країни висувають свої вимоги до змін в національному економічному балансі. Крім того, трансформаційний процес передбачає не лише економічну реформу. Він пов'язаний із широким спектром перетворень – проведенням адміністративної реформи, інституційними змінами у фінансовій системі, трансформацією структури виробництва, реорганізацією невиробничої сфери і системи соціального забезпечення [33, С. 211-218].

З моменту проведення та оприлюднення вище наведених даних проведеного дослідження (2000 р.), минуло майже 11 років. Проте їх результати залишаються актуальними в силу необхідності здійснення адміністративної реформи та системи соціального забезпечення, а також корекції здійснюваних інституційних змін у фінансовій системі. Поділяємо точку зору вітчизняного вченого Могильного О.М., який наголошує, що сучасні проблеми конкурентоспроможності аграрного сектора значною мірою зумовлені його віднесенням до другорядних з позицій вибору інноваційної моделі розвитку сільського господарства та АПК країни в цілому [34, С. 339-354]. Автор монографії, розкриваючи пріоритети аграрної політики, торкається необхідності

подовження економічних трансформацій в сільському господарстві країни в частині забезпечення оптимальної структури та стійкості внутрішнього ринку; комплексного підходу до формування результативного конкурентного середовища та усунення монопольного положення таких складових ринкової інфраструктури як банки, страхові компанії, сервісні організації тощо; переведення на інноваційно-інвестиційну модель розвитку сільськогосподарських товаровиробників; подолання корумпованості в державних управлінських структурах; відстоювання національних інтересів при формуванні імпортно-експортної політики в сфері, що стосується виробництва та переробки сільськогосподарської продукції; будівництва сучасної ринкової інфраструктури, що в змозі інтегруватися у світову економіку. За таких обставин інноваційна модель розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств закладає матеріальну та інтелектуальну основу формування адаптаційного механізму досліджуваних господарюючих суб'єктів до сталих змін ринкової економіки.

На потребу враховувати інноваційний характер функціонування підприємств різних форм власності та господарювання в умовах трансформаційної економіки вказують такі вітчизняні й зарубіжні дослідники як Кузнєцов Е.А., Волошина В.В. [41], Топіха В.І. [149; 150; 151].

Шоста особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва полягає в тому, що даний управлінський процес пов'язаний зі значними ризиками [116]. Проведені дослідження проблем удосконалення управління ризиками в аграрному секторі економіки виявляють існуючу низку суперечностей щодо страхування сільського господарства [35, С.152–155; 96; 97; 98; 99]. Проте зазначені характерні риси управління виходять за межі страхування. Адже інструменти страхування, якими виступають відповідні умови процесу страхування, страхова вартість, страхова сума, страхове покриття, франшиза, страховий тариф, страхова премія, часові обмеження та визначення не відбивають всього спектру управлінської специфіки в цілому, і в сфері інноваційної діяльності зокрема, на що звертають увагу більшість науковців [96; 97; 98; 99; 100; 148].

Управлінський процес має власні відмінності в силу специфіки впливу на соціально-економічний об'єкт, основою виробничо-господарської діяльності якого виступає людина. Висвітленню проблем управління як впливу на людей з метою вирішення суб'єктом управління конкретних завдань приділено достатньо уваги науковців і практиків.

Так, цілком логічним постає підхід першого віцепрезидента Всеукраїнського союзу сприяння інвестицій та інновацій в економіку України професора Федоренка В.Г., який зазначає, що з розвитком продуктивних сил і виробничих відносин, концентрацією виробництва, поширенням ринкових відносин на більшість суспільних процесів значення управління суттєво збільшується, а управління розділяється, спеціалізується. Притаманні ринковим відносинам ризик і невизначеність, нестабільність рівноваги ринкової кон'юнктури стимулює постійний пошук організаційно-управлінських новацій [36, С. 11]. Тобто інноваційний характер управління в даному разі стосується організаційних функцій та їх прикладному використанню в менеджменті.

Застереження щодо застосування управлінських важелів впливу на людину, яка використовує сучасні здобутки світової науки і практики, роблять вітчизняні науковці Ходаківський Є.І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Вони в навчальному посібнику з психології управління зазначають, що процеси глобалізації, і особливо – у сфері інформаційній, соціальній, економічній та екологічній – ставлять на перше місце абсолютно нові задачі виживання людської цивілізації. Адже в багатогранному і багатопараметричному сучасному світі кожне рішення, кожен біт інформації може вплинути на всю цивілізацію (ефект “метелика”), для чого це рішення повинно бути виваженим і стократно змодельованим. При цьому необхідна нова філософія – філософія спільного виживання, в якій будуть закладені і дотримуватись відповідні принципи і норми у відношенні та ставленні людей один до одного, і до оточення [37, С. 5]. На необхідність враховувати специфіку перебігу управлінських процесів щодо інноваційного розвитку звертають увагу як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці [38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 77; 120].

Сьома особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва полягає в тому, що даний (управлінський) процес вимагає використання всієї системи маркетингових заходів, як вихідної умови ефективної ринкової діяльності досліджуваних господарюючих суб'єктів. Здійснення ними інноваційної політики передбачає постійне оновлення товарів, яке проводиться згідно виявлених потреб ринку. Інструментами об'єктивного відображення ринкових потреб виступають маркетингові дослідження, методологію та методичне забезпечення якого опрацьовували Блайт Д. [49], Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Д., Вонг В. [50], Гаркавенко С.С. [51], Шевченко Л.С. [52], Азарян О.М. [53], Белевцев М.І., Іваненко Л.М. [54], Крикавський С.В., Косар Н.С., Мних О.Б., Сорока О.А. [56], Ілляшенко С.М. [57], Старостіна А.О. [58] Черчилль Г.А. [60] та інші науковці. Таким чином, інноваційна модель розвитку зернового та зернобобового виробництва передбачає залучення до участі в їх виробничо-господарських процесах науковців, які безпосередньо здійснюють відповідні наукові пошуки та впроваджують в практику їх результати.

Восьма особливість сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва полягає в необхідності збереження оточуючого природного середовища при нарощуванні обсягів виробництва та підвищення якості продукції. При цьому вимоги до збереження природного довкілля висуваються як по відношенню до продукції, так і по відношенню до його виробництва, зберігання, транспортування, промислової переробки та використання.

Проблеми довкілля та екології в продовольчому комплексі досліджували Вернадський В.І. [70], Купинець Л.Є. [67], Харичков С.К. [68] Зіновчук Н.В. [69], Алексійчук В.М. [71], Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. [72], Борисова В.А. [73], Котикова О.І. [86] та інші вчені. Актуалізація інноваційного розвитку зернового господарства та збереження довкілля посилюється в зв'язку з необхідністю нарощування обсягів виробництва продукції, що збільшує втручання людини в дію природних законів та посилює вплив антропогенного

фактора на землю, рослинний та тваринний світ. Цей процес є постійним, бо людина з моменту своєї появи в природі пристосовує її до своїх потреб. Задоволення останніх у зростаючому масштабі спричинює появу більш жорстких вимог до збереження природного середовища, що відбивається на побудові відповідної системи управління інноваціями в зерновиробних та зернопереробних підприємствах.

Наведені особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва відбивають дію сукупності поточних чинників макроекономічного та мікроекономічного характеру [88], мають різну часову тривалість та відбивають специфіку власного прояву стосовно конкретних умов ведення виробничо-господарюючої діяльності кожного ринкового суб'єкта [89]. Дослідження особливостей сучасного управління інноваційним розвитком зерно виробних та зернопереробних підприємств висвітлюється автором в спеціальних виданнях [188, С. 32-36] в контексті відмінних рис економіки, що є трансформаційною, якою на сьогодні постає господарський комплекс регіонів України та її аграрний сектор.

Методологічне та методичне забезпечення інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва

Науково-методологічною базою проведення політики постійного товарного оновлення служить концепція життєвого циклу товару, яку розробляли вчені маркетингологи Хруцький В.Є. та Корнєєва І.В. [45, С. 89-95], Кардаш В.Я. [46, С. 183-196], Блайт Д. [47, С. 190-197], Шнайдер Д. [48, С. 19-20], Герасимчук В.Г. [55], Рабинович І.А. [59], Романов А.М., Корлюгов Ю.Ю., Крясильников С.О. [61] та ін. Адже кожний товар певний період часу перебуває на ринку і, незалежно від форми та тривалості, зрештою застаріває і замінюється новим. Методологія в якості вчення про методи пізнання й перетворення дійсності передбачає розкриття змісту управління інноваційним розвитком зерновиробних та зернопереробних підприємств в ринкових умовах з позицій досягнень сучасної світової

економічної думки, а методичне забезпечення включає виклад основних підходів щодо розуміння нового товару та етапів його створення.

Наукове забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає дотримання методологічних положень, що стосуються змісту наукового пошуку та послідовності його здійснення в розрізі основних складових дослідницького процесу. Оскільки останній є надзвичайно масштабним за обсягом роботи та тривалим за часом виконання, то цілком логічним постає блокова структурованість такого матеріалу. При цьому зміст кожного блоку складається з питань, що розкривають: загальні положення дослідження; теоретико-методологічні та методичні вихідні дані дослідження; аналітичні характеристики об'єкта дослідження; проектні економічні та соціальні формати досліджуваного об'єкта на перспективу; узагальнення найважливіших наукових та прикладних результатів. Тому наукове забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва складається з п'яти основних блоків.

Перший блок розкриває сутність і стан управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва як наукової проблеми згідно її соціально-економічної та суспільно-політичної вагомості, а також підстави та вихідні дослідницькі положення. В цій частині висвітлюється доцільність опрацювання проблеми для науки як такої, а також необхідність наукового супроводу зернового виробництва для аграрного сектора та агропромислового й господарського комплексів країни в цілому. Загальні положення дослідження також повинні включати:

- посилення зв'язок проведеної роботи з інституціональними, територіальними та галузевими науковими планами та програмами, в контексті яких здійснюється дослідництво;
- формулювання мети та завдань дослідження, де останні, з одного боку, формують дослідницький зміст наукової роботи, а з іншого – визначають засоби високоефективного функціонування зернового та зернобобового виробництва як умови досягнення поставленої в роботі мети;

- визначення, по-перше, об'єкту дослідження як процесу економічного та соціального розвитку підприємств, що здійснюють процес зернового та зернобобового виробництва в умовах економічної глобалізації; по-друге, предмету дослідження як такого, що в межах досліджуваного об'єкту відбиває теоретичні, методологічні, методичні та прикладні проблеми управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва; по-третє, методів та прийомів дослідження, використання яких дозволяє досягати наукових цілей;
- подання нових наукових результатів, отриманих під час здійснюваного пошуку, з виокремлення їх відмінностей від добутих раніше рішень;
- пропонування щодо наукового використання та прикладного застосування одержаних результатів.

Другий блок розкриває теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва. Для цього цілком логічно з'ясувати сутність управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва та дати трактування даного поняття в розрізі проявів характерних рис даного процесу, його складових, принципів та емерджентних властивостей. Важливо виділити особливості сучасного управління інноваційним розвитком досліджуваних господарюючих суб'єктів. Бо феномен постійних нововведень в практику виробничо-господарської діяльності підприємств, які здійснюють процес зернового та зернобобового виробництва ґрунтується на його безперервності та одночасності з перманентними якісними змінами в інших сферах життєдіяльності суспільства. Завершувати огляд спеціальної літератури з розвитку наукової думки за даною проблемою доцільно методичним забезпеченням щодо оцінки економічної ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва. Адже розробка системи відповідних показників дає можливість науковцям та практикакам об'єктивно оцінювати перебіг трансформацій в досліджуваній сфері та приймати адекватні змінам управлінські рішення.

Третій блок передбачає дослідження сучасного стану та розвитку

управління інноваційною діяльністю зернового та зернобобового виробництва агропромислового комплексу в розрізі загальної характеристики макроекономічних та мікроекономічних умов, в яких відбувається функціонування відповідних ринкових суб'єктів, оцінки їх економічного стану та тенденцій розвитку в конкретному регіоні і країні в цілому [90; 91]. Необхідність проведення аналізу ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва зумовлена потребою з'ясувати дію факторів, вплив яких детермінує траєкторію соціально-економічного руху досліджуваних суб'єктів господарювання й агропромислового комплексу в цілому. Завдяки цьому з'являються можливості мінімізувати дію стримуючих чинників та підтримувати ті з них, що забезпечують прогрес зернової та зернобобової галузі.

Четвертий блок наукового забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає визначення напрямів удосконалення як об'єкту, так суб'єкту управління в їх нерозривному взаємозв'язку та взаємодії. Виходячи із значної залежності результативності та економічної ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств виробників зерна від природнокліматичних умов функціонування, до числа основних напрямів удосконалення управління їх інноваційним розвитком слід віднести оптимізацію розміщення на території регіону виробництва зерна та його промислової переробки. Приведення у відповідність суб'єкту управління його об'єкту передбачає формування управління вертикальними маркетинговими структурами зерновиробних підприємств як єдиним цілим [121, С. 18-26; 122, С. 29-32; 130, С. 18-20; 134, С. 25-35]. Координування діяльності всіх учасників зернового ланцюга, що включає виробників зерна, зернопереробні підприємства, комерційних посередників, виробників хліба та хлібобулочних виробів, роздрібну торгівлю, дозволяє узгоджувати їх економічні інтереси та максимізувати ринковий ефект для системи в цілому. До числа пріоритетних напрямів наукового забезпечення управління інноваційним розвитком зерновиробних підприємств слід віднести раціоналізацію їх зовнішньоекономічної діяльності. Адже остання для зерна та продукції його промислової переробки гарантує масштабний збут,

формує надійні джерела грошових надходжень та умови для подальшого інноваційного розвитку.

П'ятий блок наукового забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає проведення узагальнень та викладення найбільш важливих науково прикладних результатів, отриманих при розв'язанні поставлених задач.

Таким чином, науково-методологічне забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону складається з визначення загальних положень дослідження; формування теоретико-методологічних та методичних вихідних даних дослідження; проведення аналітичної характеристики об'єкта дослідження; проектування на перспективу економічних та соціальних форматів зернового та зернобобового виробництва; узагальнення найважливіших наукових та прикладних результатів.

Методичне забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону передбачає обґрунтування належності продукції до категорії товару новинки та опрацювання етапів його створення. Згідно досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених [46, С. 197-220], [47, С. 202-204], [49, С. 327-329] новий товар в маркетингу формує 5 видів продукції (рис. 1.4).

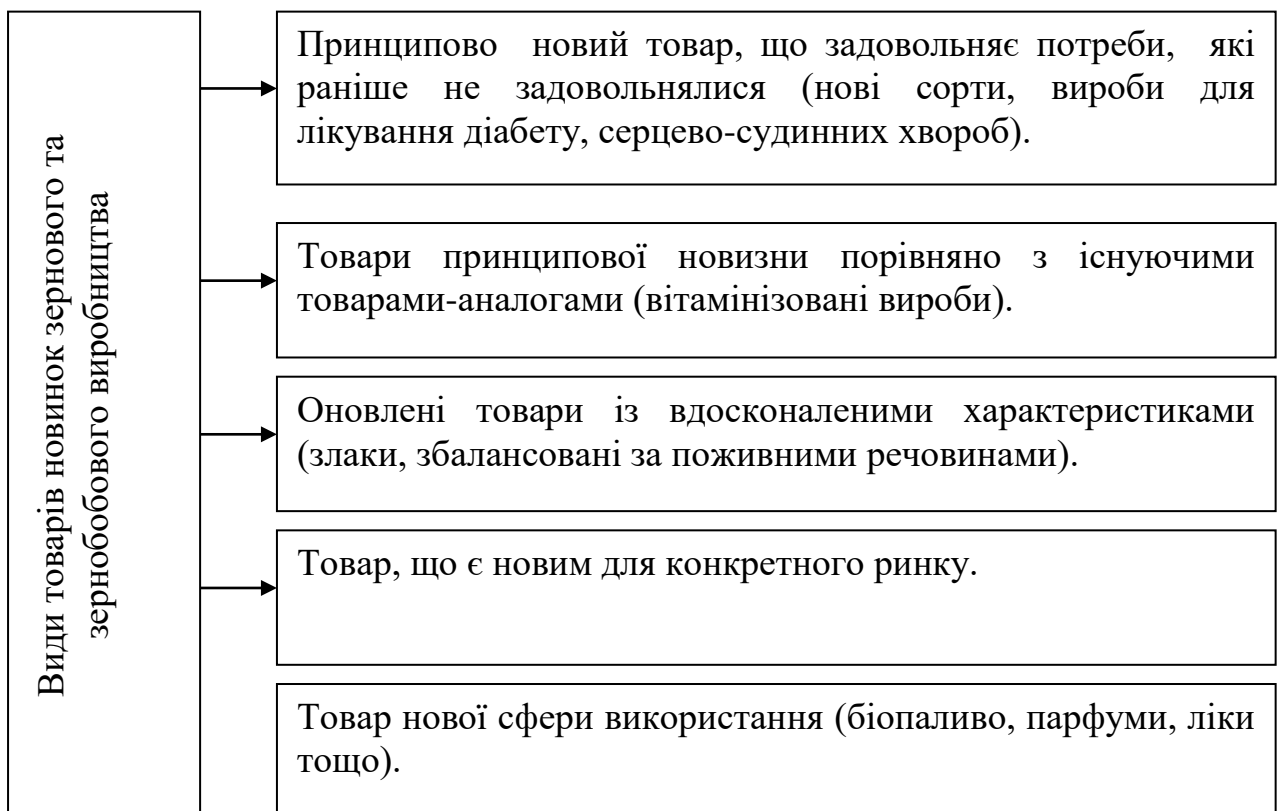

Рис. 1.4. Види товарів новинок зернового та зернобобового виробництва регіону

Інноваційне оновлення продукції зернового та зернобобового виробництва здійснюється на основі диференціації та диверсифікації виробничо-господарської діяльності. При цьому якщо диференціація товару передбачає подовження існуючої товарної лінії за рахунок її доповнення новими асортиментними позиціями, то диверсифікація підприємства полягає в тому, що господарюючий суб'єкт розширює виробничо-господарську діяльність за рахунок нових для нього продуктових ліній.

Створення нового товару як інноваційний процес відбувається за певною послідовністю здійснюваних дій, етапи яких представлені на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Основні етапи процесу створення інноваційного товару зернового та зернобобового виробництва

Перший етап розробки нового товару розпочинається з пошуку перспективних щодо цього інноваційних ідей. Головна задача даного етапу полягає в тому, щоб генерувати якомога більшу кількість ідей та їх зафіксувати. Джерелами ідей можуть виступати фахівці дослідницьких лабораторій та конструкторських бюро, маркетологи – за результатами проведених опитувань споживачів, продавці після аналізу скарг покупців, менеджери зі збуту після відвідування виставок та (або) ярмарок. Ідеї можуть базуватися на звітах та пропозиціях торговельних агентів, висновках експертів при дослідженні переваг та недоліків продукції підприємства, аналізі фахівців тенденцій в розробках нових виробів конкурентами, розгляді інформації постачальників та посередників, вивченні патентів, обговоренні даного питання з виробничим та торговельним персоналом, консультуванні у спеціалістів в області технології, техніки, дизайну, культури, маркетингу, економіки, охорони праці, захисту довкілля, психології, соціології, медицини та інших сфер життєдіяльності.

Практика підприємництва засвідчує, що для зростання кількості ідей щодо виробництва інноваційного товару важливими факторами постають: організація цього процесу в підприємстві, мотивація персоналу та його оточення, оперативна (спрощена) фіксація пропозицій та заявок, що надходять.

На другому етапі розробки інноваційного товару ціль полягає в тому, щоб за короткий термін часу відібрати найкращі ідеї, виявити і відсіяти неперспективні та неприйнятні. Добір ідей здійснюється при їх порівнянні за переліком конкретних критеріїв: можлива прибутковість товарної одиниці та потенційний загальний прибуток; існуючі та можливі конкуренти; потенційна місткість ринку; обсяг необхідних інвестицій на експериментальну розробку нового товару; можливість патентування інновації; ймовірність конструкторського та технологічного вирішення проблеми; можливі витрати на організацію виробництва нового товару або модернізацію існуючого; відповідність маркетинговим можливостям та стратегічним інтересам

підприємства; терміни створення нового товару та строки завершення його основних етапів; можливі труднощі технічного, кадрового, фінансового та іншого планів та способи їх подолання; ступінь ризику; наявність власних та можливості залучення зі сторони ресурсів фінансового, технічного, технологічного, кадрового та іншого характеру; загальне положення на ринку товарів даної групи; комерційна ефективність товарів даної групи; можливий вид та терміни життєвого циклу товару; можливий емоційний вплив на споживачів; відношення споживачів до підприємства та його продукції; характеристики основних складових комплексу маркетингу; вплив сезонних та інших циклічних факторів; можливість збуту за конкурентоспроможною ціною; ринкові сегменти, які виявляють інтерес до даного товару; можливий рівень та терміни окупності проекту створення інноваційного товару.

Порівняння ідей за наведеним переліком критеріїв дозволяє прийняти рішення щодо реалізації відповідного проекту. В залежності від виробу та можливостей зерновиробного та (або) зернопереробного підприємства, перелік критеріїв може уточнюватися, змінюватися, доповнюватися.

На третьому етапі створення нового товару розробляється та перевіряється концепція інноваційного товару. Цей етап передбачає перевірку задуму товару. Адже власне ідея дає тільки загальне уявлення про товар, що має запропонуватися ринку. Задуманий план дій (задум) втілюється в життя після наповнення ідеї конкретними варіантами, що мають чіткі характеристики, поняття, обриси. За даними варіантами проводиться опитування потенційних покупців. Їх відповіді-оцінки дозволяють зробити узагальнення щодо найбільш перспективного варіанту – концепції нового товару для її практичного втілення.

На четвертому етапі – здійснюється розробка стратегії маркетингу інноваційного товару-новинки. Даний процес включає проведення двох обов'язкових операцій. Перша передбачає описування величини і структури цільового ринку. Подаються можливі варіанти його поведінки протягом поточного періоду, а також на середньострокову та довгострокову перспективу. Друга операція передбачає подання загальної інформації в розрізі: можливих

обсягів виробництва та товарного асортименту; передбачуваної ціни та її варіаціях; майбутнього розподілу та структури каналів збуту; характеристики перспективних складових маркетингової комунікації.

На п'ятому етапі розробки інноваційного товару проводиться аналіз існуючих можливостей виробництва і збуту новинки. Даний етап складається із послідовно здійснюваних операцій. Перша – оцінюється відповідність виробництва і збуту нового товару стратегічним цілям підприємства. Друга – аналізуються наявні матеріальні, технічні, технологічні, фінансові, кадрові та інші ресурси, а також можливості їх залучення зі сторони для виробництва і реалізації товару-новинки. Третя – розраховуються контрольні показники в натуральних та вартісних вимірах щодо обсягів інвестицій, виробництва, доходу, витрат, прибутку, рівня рентабельності та ін.

На шостому етапі розробки інноваційного товару здійснюється реальне створення експериментального зразка новинки. В організаційному плані формується цільова група працівників, до яких, протягом руху від ідеї до поточного виробництва, залучаються фахівці різних функціональних призначень. Керівником групи призначається менеджер з хорошими організаційними здібностями та вагомим авторитетом в даній виробничо-господарській сфері. Важливо включити в групу спеціаліста, який може об'єктивно оцінювати і доводити до відома колективу існуючий стан справ.

Створення перших експериментальних зразків товару пов'язано з прийняттям рішення щодо технічних параметрів новинки. Надійність та висока якість товару виступають запорукою його довготривалого життєвого циклу. Тому прискіпливі дослідження сировини, матеріалів-компонентів та готового виробу виступають умовою майбутньої конкурентоспроможності новинки.

На сьомому етапі проводиться ринкове тестування товару, повномасштабному серійному виробництву якого передує пробний маркетинг. Важливо в реальних умовах ринкової дійсності перевірити сприйняття споживачами різних характеристик товару. Для пристосування новинки до ринку необхідно наперед чітко визначитися з його адресою, часом виходу, місцем та

торговельними пропозиціями конкретним сегментам.

Доведення виробу до ринкової готовності компенсує підприємству понесені матеріальні та часові втрати, що мають місце при цьому. Незадовільний ринковий тест новинки постає вимогою її подальшого додаткового опрацювання в розрізі функціональності, дизайну, назви, форми тощо. Рішення про поточне виробництво товару приймається лише за позитивного результату пробного маркетингу. Адже фінансові втрати не сприйнятого ринком товару, при його комерційному виробництві, можуть бути надзвичайно відчутними. Тому ринкове тестування товару збігається з етапом впровадження життєвого циклу продукту і триває до початку зростання продажу.

Восьмий етап розробки інноваційного товару – комерційне виробництво відповідає етапові зростання життєвого циклу товару. На цьому етапі здійснюється реалізація плану маркетингу та повномасштабне виробництво нового виробу.

На цьому етапі суб'єктами господарювання проводяться наступні дослідження щодо інноваційного товару:

- швидкість визнання споживачами та каналами збуту інноваційного товару;
- поточні й перспективні виробничі (техніко-технологічні, кадрові, фінансові тощо) можливості інноваційного товару;
- існуюча та перспективна структура дистрибуції інноваційного товару;
- інтенсивність просування інноваційного товару;
- цінові коливання інноваційного товару;
- поточна й перспективна конкуренція щодо інноваційного товару;
- поточні й очікувані доходи, прибуток, рентабельність інноваційного товару.

Ринковий успіх товару забезпечують його функціональні характеристики, форма, дизайн, упаковка, торгова марка, колір та інші маркетингові складові. Тому вирішальним постає ефективне поєднання як процесу створення товару-новинки, так і його комплексного маркетингового забезпечення.

Ризики товарних нововведень зумовлені низкою чинників макроекономічного та мікроекономічного середовищ. Якщо перші (інфляція, регуляторна політика, глобалізація, демографія, міжнародні відносини тощо) не керовані і враховуються зерновиробними та зернопереробними підприємствами в процесі здійснення товарної політики, то другі – формуються за активної участі господарюючого суб'єкта, потребуючи від нього адекватної конкретним умовам поведінки з метою мінімізації можливих втрат. Це підтверджують дослідження трансформаційних процесів перехідної економіки Погріщука Б.В. [87], Шебаніна В.С.[104], Бабенко С.Г. [105], Баутіна В.М. [106].

До основних проблемних моментів товарного нововведення слід віднести, по-перше, інноваційний характер створення нового товару вимагає значних затрат інтелектуальної праці, а відтак, особливої категорії працівників, які можуть в прикладному плані використовувати наукові здобутки та мають креативне мислення. Чисельність таких фахівців обмежена, а вони потребують особливих умов для високопродуктивної творчої праці.

По-друге, проведення диференційованого маркетингу в розрахунку на покупців з різним рівнем доходів. Товарні нововведення розширюють спектр ринкових сегментів, в тому числі за рахунок споживачів з низькими доходами. Це може негативно впливати на ринковий імідж підприємства, що обслуговує категорію покупців з високим рівнем доходів, вимагаючи проведення надзвичайно виваженої маркетингової стратегії.

По-третє, скорочення життєвого циклу товару. В сучасних умовах будь-який продукт досить швидко застаріває і перестає відповідати вимогам часу. Тому стратегія на постійне оновлення продукції потребує від підприємства довгострокового наукового та техніко-технологічного прискорення.

По-четверте, вихід за межі економічної доцільності широти, глибини та гармонійності номенклатури. Постійні товарні нововведення забезпечують велику різноманітність продукції, що призводить до втрати концентрації підприємства на пріоритетних напрямках виробничо-господарської діяльності, розпорошення ресурсів, недостатньої уваги до окремих товарних ліній та асортиментних

позицій. При цьому велика широта, глибина та гармонічність номенклатури посилює конкуренцію між схожими виробами підприємства та ускладнює проведення всього маркетингового комплексу – цінової, дистрибутивної та комунікативної політики.

По-п'яте, практика засвідчує зняття з ринку абсолютної більшості товарних новинок, що мають надзвичайно короткий життєвий цикл та описують криву провалу. На них відволікаються матеріальні, фінансові, трудові та виробничі ресурси, витрати яких можуть бути досить масштабними.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Загальна характеристика макроекономічних та мікроекономічних умов зернового та зернобобового виробництва

Оцінка сучасного стану та розвитку управління інноваційною діяльністю в процесі регіонального зернового та зернопереробного виробництва передбачає представлення загальних умов функціонування даної сфери в частині зовнішнього оточуючого середовища, проведення аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств регіону як складової національного зернового господарства, висвітлення оціночних характеристик ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва АПК. Такий підхід дозволяє об'єктивно представити існуючий інноваційний процес в досліджуваних господарюючих суб'єктах та виявити фактори, що впливають на його динаміку для отримання вагомих управлінських важелів в регіоні на перспективу.

Загальна характеристика макроекономічних та мікроекономічних умов зернового та зернобобового виробництва регіонів України проводиться в зв'язку з тим, що його учасники виступають складовою частиною аграрного сектора, який, в свою чергу, належить до підсистеми агропромислового комплексу, де останній – є часткою національного господарського комплексу. Стан економіки значною мірою визначає поточне положення зернового та зернобобового виробництва, учасники якого являють собою відкриті соціально-економічні системи, що залежать від сукупної дії зовнішнього макроекономічного та мікроекономічного середовища регіону.

Важливість науково-прикладного опрацювання проблеми управління розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону спричинена його значимістю для забезпечення продовольчої безпеки країни та можливістю країни

внести вагомий вклад у розв'язанні світової продовольчої кризи, обриси якої все чіткіше проявляються на тлі глобальних фінансово-економічних негараздів. При цьому вагомими постають перспективи використання в зерновому та зернопереробному виробництві інноваційної діяльності в якості одного із пріоритетних напрямів національного економічного розвитку.

Теоретичні, методологічні та прикладні аспекти управління аграрним виробництвом на сучасному етапі його розвитку розкриваються в працях В.Г. Андрійчука, І.Ф. Баланюка, О.М. Бородіної, Ю.О. Лупенка, П.Т. Саблука, І.Г. Ушачова, Д.Ф. Харківського, В.В. Юрчишина, К.І. Якуби та інших вчених. Інноваційні положення щодо аграрного сектора, в тому числі в контексті управління його зерновим господарством, висвітлюються в працях В.В. Клочана, Л.Г. Мельник, М.П. Сахацького, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака та інших дослідників. Проте, сформувавши наукову основу управління зерновим та зернобобовим виробництвом, вказаними науковцями не враховується характер проблем, що постає перед досліджуванним зерновим господарством в світлі змін його оточуючого середовища та офіційно визначених пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Метою проведеного дослідження щодо загальної характеристики макроекономічних та мікроекономічних умов зернового та зернобобового виробництва в регіонах України є надійне теоретико-методичне забезпечення управління його розвитком для посилення конкурентоспроможності відповідної продукції на внутрішньому та світовому ринках.

Логіка дослідження управління розвитком зернового та зернобобового виробництва полягає в тому, що дана сфера господарювання є відкритою, складною, соціально-економічною бізнес-системою, рівень економічної ефективності якої значною мірою залежить від існуючих макроекономічних та мікроекономічних чинників. При цьому досить вагомим постає вплив, здійснюваний нормативно-правовими актами, що регламентують виробничо-господарську діяльність виробників зерна та хліба, а також науково-дослідну роботу. Значимими є загальні економічні фактори, стан та тенденції розвитку

національної економіки в цілому, її сільського господарства та зернового господарства зокрема. Таким чином важливо послідовно дослідити наступні фактори: правові аспекти щодо регламентації діяльності в сфері зернового господарства; характеристики ринкової економіки, в умовах якої функціонують досліджувані суб'єкти господарювання; динаміку кількості зайнятого населення за видами економічної діяльності, що відбиває перспективи зернової галузі та аграрного сектора в цілому; динаміку середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності, що служить важливим чинником існуючих та очікуваних переміщень працівників за секторами економіки; динаміку основних засобів в економіці, що характеризує наявність інноваційних пріоритетів за різними видами економічної діяльності; динаміку інвестицій за секторами економіки, які відображають перспективи розвитку галузевих інновацій; динаміку випуску валової продукції сільського господарства, що фіксують результати сукупного впливу різнопланових чинників на аграрний сектор та його зернову та зернобобову складові.

Поточний стан справ підприємств зернового та зернобобового виробництва регіону зумовлено тим, що розвиток останнього здійснюється в ринкових умовах та регламентується державною аграрною політикою. Безпосередньо розвиток ринку зерна відбувається в полі Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні». Визнаючи пріоритетний характер зернового сектора економіки в агропромисловому комплексі, даний нормативно-правовий акт спрямований на створення правових, економічних та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насіннєвому та фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу [13].

Виробництво зерна та його переробка має багатоплановий профіль. Так, згідно законодавства, виробництво зерна являє собою діяльність сільськогосподарських товаровиробників, що пов'язана з вирощуванням зерна, забезпеченням внутрішніх потреб України у насіннєвому матеріалі, зерні для продовольчих, фуражних та технічних цілей, поліпшенням його якості,

створенням експортного потенціалу ринку зерна, а також гарантуванням продовольчої безпеки держави за рахунок розвитку власного зернового господарства. Тим самим чітко фіксується, з одного боку, вагомість функціонування зернового господарства для внутрішніх потреб, а з іншого – стратегічний характер експортного орієнтування галузі на освоєння її продукції світового ринку.

Зерно та продукти його промислової переробки в якості товару виступають основою складовою ринкової політики відповідних товаровиробників. Для уникнення неоднозначності при трактуванні сутності та змісту зерна як такого, законом визнається, що поняття «зерно» являє собою плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які використовуються для харчових, насінневих, кормових та технічних цілей. При цьому поняття «зерно продовольче» характеризує зерно, що використовується для переробки та виготовлення харчових продуктів. Тоді як «зерно технічного призначення» є таке зерно, що призначене для промислової переробки на інші продукти (спирт, крохмаль, медичні препарати тощо). Крім цього відбиття терміну «зерно фуражне» представляє те зерно, що належить до групи фуражних та інших зернових культур, які призначені для годівлі худоби та птиці у вигляді комбікормів, дерті тощо [13]. Продукти переробки зерна представлені у вигляді борошна, круп, хлібобулочних та макаронних виробів, комбікормів, а також побічних продуктів переробки зерна.

Маючи харчове, насіннєве, кормове та технічне призначення, якість зерна та продуктів його переробки характеризує сукупність їх споживчих властивостей, які відповідають вимогам державних стандартів, технічних умов, фітосанітарних і ветеринарно-санітарних норм та інших нормативних документів, що стосуються конкретним умовам використання досліджуваних ринкових товарів.

Різноманітний характер призначень товарів зернового виробництва та промислової переробки його продукції поєднується з процесами формування та прискореним розвитком ринкових відносин в аграрному секторі та в господарському комплексі. Звідси витікає потреба конкретизації сутності ринку

зерна, яка трактується як система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням. Інфраструктура такого ринку представлена комплексом виробничих і невиробничих формувань, які забезпечують умови виробництва зерна, його заготівлі, зберігання, переробки, реалізації, страхування, кредитно-фінансові та інші послуги [13]. Будучи сферою безпосереднього обміну грошей на товари і навпаки (товари на гроші), ринок зернових товарів ефективно функціонує лише у взаємозв'язку з іншими ринками – фінансів, кредитів, послуг, інформації, капіталів, праці тощо.

Ринок зерна має власний предмет, організацію, розподіл, комунікацію тощо [191]. Водночас з іншими ринками його поєднує економічна незалежність та рівність суб'єктів зернових ринкових процесів; самостійність зернових покупців і продавців; можливість на власний розсуд вибирати ринкових партнерів та реагувати на вимоги зернового ринку; здійснення ціноутворення під впливом попиту та пропозиції, згідно здійснюваної державної регуляторної політики; конкуренція, що має місце як між продавцями зерна, так і серед його покупців.

Розвиток та ефективне функціонування ринку зерна та продукції його промислової переробки покликані забезпечити продовольчу безпеку держави; формувати сприятливу для зернового виробництва та промислової переробки його продукції інвестиційну, кредитну, податкову та митну політику; раціоналізувати структуру та підвищувати ефективність зернового та зернопереробного виробництва з урахуванням потенціалу природно-кліматичних умов та ринкової кон'юнктури; забезпечувати функціонування ринку зерна на засадах поєднання вільної конкуренції та державного регулювання з метою збалансування інтересів суб'єктів господарювання та держави; здійснювати державний контроль за якістю зерна, продуктів його переробки та сортового насіння; стабілізувати ринкові ресурси зерна; нарощувати зерновий експортний потенціал. Досягнення такого соціально-економічного результату передбачає, по-

перше, визнання пріоритетності розвитку ринку зерна; по-друге, впровадження механізму заставних закупок зерна; по-третє, впровадження інтервенційних операцій на ринку зерна; по-четверте, визначення порядку експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки за міжнародними договорами [13]. Таким чином зернове та зернобобове виробництво регіону має вивірені стратегічні цілі та визначені шляхи їх досягнення.

Зазначена регламентація демонструє прихильність державних владних органів до імплементації в зерновий ринок сучасних ринкових важелів. Водночас практика змін та корективів порядку експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки, що має місце в Україні, показує наявність «ручного управління» в даній сфері, що породжує соціально-економічні проблеми у виробників зернової продукції з її збутом на світовому ринку. Це підтверджують факти значного зростання обсягів зерна, що знаходиться на зберіганні у продавців на 1 березня 2011 р. Так «Урядовий кур'єр» зазначає, що на вказану дату безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах зберігалось 9,9 млн. т зерна (на 78% більше ніж у попередньому році), у т.ч. 3,7 млн. т пшениці, 1,4 млн. т ячменю, 4,0 млн. т кукурудзи, 0,1 млн. т жита [192]. Отже за наявності не задоволеного на світовому ринку попиту на зернову продукцію, зростання обсягів її зберігання товаровиробниками стримує отримання ними коштів та не дозволяє здійснювати належним чином розширене відтворення. Про понесені фінансові втрати зернових товаровиробників через «притримування» їх продукції в межах країни свідчить зниження цін на продукцію рослинництва.

Ознайомлення зі статистичними даними економічного розвитку сільського господарства показують, що індекс обсягу сільськогосподарського виробництва в січні-лютому 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. становив 100,4%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 101,8%, у господарствах населення – 99,1%. Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень-лютий 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. зросли на 10%, у т.ч. продукції тваринництва – на 25%, рослинництва – знизилася на 11%. Станом на 1

березня 2012 р. в сільськогосподарських підприємствах (крім малих) та підприємствах, що здійснюють зберігання, переробку зернових культур, було наявності 21,0 млн. т зерна (на 69% більше проти 1 березня 2011 р.), у т.ч. 8,1 млн. т пшениці, 2,1 млн. т ячменю, 9,7 млн. т кукурудзи, 0,2 млн. т жита [192].

Динаміка чисельності зайнятого населення за видами економічної діяльності відбиває економіко-демографічні процеси, що протікають в господарському комплексі, та розкриває перспективи інноваційної діяльності в розрізі окремих секторів, в тому числі зерновиробних та зернопереробних підприємств. Адже використання досягнень науково-технічного прогресу вивільняє працівників, зайнятих на роботах, що вимагають значних затрат фізичної праці. Водночас збільшується чисельність працівників, які виконують механізовані роботи та обслуговують машини, комп'ютери, автоматизовані механізми.

Природний процес заміни ручної праці на механізовану скорочує загальну чисельність працюючих виконавців. Проте в галузі важливо зберегти трудовий потенціал, масштаби якого забезпечують інтелектуальні прориви в інноваційній сфері. Цифрові матеріали щодо чисельності населення за видами економічної діяльності, за статистичними даними [193, С. 30], наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка чисельності зайнятого населення за видами економічної діяльності, тис. осіб

Види економічної діяльності	Рік					2011 р. до 2005 р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Усього зайнято	20680	20972,3	20191,5	20266	20324,2	98,3	-355,8
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство	4005,5	3322,1	3152,2	3115,6	3410,3	85,1	-595,2
Промисловість	4072,4	3871,4	3546,9	3461,5	3352,7	82,3	-719,7
Будівництво	941,5	1043,4	966,2	943	924,5	98,2	-17
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів	4175,2	4744,4	4729,1	4832	4865	116,5	689,8
Транспорт та зв'язок	1400,5	1465,8	1387,9	1389,7	1379,5	98,5	-21
Фінансова діяльність	247,9	394,9	351,4	332,8	350,6	141,4	102,7
Операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям	966,6	1150,4	1148,9	1153,2	1187,5	122,9	220,9
Державне управління	1028,9	1067,3	1078,6	1223,8	1055,5	102,6	26,6
Освіта	1668,2	1702,4	1698,4	1688,3	1677,6	100,6	9,4
Охорона здоров'я	1356,6	1369,9	1348,1	1341,4	1320,8	97,4	-35,8
Інші види економічної діяльності	816,7	840,1	783,8	784,7	800,2	98,0	-16,5

Аналіз цифрових матеріалів показує, що за видами економічної діяльності протягом періоду дослідження відбулися певні структурні зрушення. Так, скорочення чисельності працюючих в країні загалом (на 355,8 тис. осіб) відбулося за рахунок промисловості (на 719,7 тис. осіб), сільського господарства,

мисливства, лісового господарства, рибальства та рибництва разом (на 595,2 тис. осіб), охорони здоров'я (на 35,8 тис. осіб), транспорту та зв'язку (на 21 тис. осіб), будівництва (на 17 тис. осіб) та інших видів економічної діяльності (на 16,5 тис. осіб). При цьому максимальних втрат у звітному році по відношенню до базового року зазнали галузі, в яких працює найбільше працівників: сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство – на 14,9 % та промисловість – на 17,7 %. Тобто скорочення зайнятих безпосередньо стосується досліджуваної сфери, в якій функціонують зерновиробні підприємства.

Протилежні загальному скороченню процеси – нарощування чисельності зайнятого населення протягом періоду дослідження відбуваються за такими видами економічної діяльності як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів – на 689,8 тис. осіб, операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям – на 220,9 тис. осіб, фінансова діяльність – на 102,7 тис. осіб, державне управління – на 26,6 тис. осіб, освіта – на 9,4 тис. осіб. Максимальний у відносних величинах приріст мав місце в сфері фінансової діяльності – на 41,1 %.

В абсолютних величинах максимальний приріст відбувся в діяльності, що пов'язана з операціями з нерухомим майном, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, де чисельність зайнятого населення за останні шість років збільшилася на 20,9 %. Вагомий в абсолютних та відносних показниках приріст даної сфери з позицій управління інноваційним розвитком зерновиробних підприємств слід оцінювати позитивно. Адже інжиніринг та наданням послуг підприємцям, що є складовими даного виду економічної діяльності, виступають в якості важливої передумови використання інноваційної моделі розвитку господарюючих суб'єктів.

Дане твердження ґрунтується на тому, що за своїм сутнісним наповненням інжиніринг являє собою набір прийомів та методів, які господарюючий суб'єкт використовує для проектування своєї діяльності на базі отриманих інженерно-консультативних послуг. Їх комплекс передбачає проведення технічних досліджень та послуг, що пов'язані з підготовкою здійснення виробничого

процесу.

Інноваційний характер в даному випадку має виконання передпроектних робіт, наукових досліджень і розробок, складання технічних завдань і техніко-економічних обґрунтувань будівництва промислових і інших об'єктів, проведення інженерно-дослідницьких робіт для будівництва об'єктів, розробка технічної документації, проектування і конструкторське пророблення об'єктів техніки і технології, післяпроектні послуги при монтажі і пуско-налагоджувальних роботах, а також спеціальні послуги, пов'язані із особливостями створення кожного конкретного об'єкта [194]. Вказані заходи можуть здійснюватися стосовно зерновиробних підприємств.

Крім цього досліджувані суб'єкти господарювання можуть скористатися через інжиніринг послугами зі сторони спеціалізованих інженерно-консультаційних організацій щодо загального техніко-технологічного розвитку. Останній відбувається на базі раціоналізації виробничо-господарської діяльності за посередництва консультування та авторського нагляду за устаткуванням, що використовується підприємством. Інноваційний характер можуть мати консультації з боку інжинірингових ринкових суб'єктів стосовно фінансових та економічних питань. Науково-дослідні позиції мають також здійснювані інжиніринговими підприємницькими структурами дослідження в частині ринкової кон'юнктури, розробки та впровадження маркетингових програм. В області менеджменту аналогічні роботи можуть здійснюватися при створенні та впровадженні в зерновиробних та зернопереробних підприємствах систем інформаційного забезпечення.

Комплексний інжиніринг включає: консультаційний (чистий) інжиніринг — проектування об'єкта, розробка планів будівництва та контролю за проведенням робіт; технологічний інжиніринг — надання замовнику технологій, необхідних для будівництва об'єкта та його експлуатації (передача промислового досвіду та знань, передача технології та патентів); будівельний або загальний інжиніринг — проектування, поставки обладнання, монтаж [194]. Вказані види робіт можуть стосуватися інновацій в зерновиробних підприємствах, а тому розширення

масштабів інжинірингової діяльності як складової досліджуваної сукупності операцій з нерухомим майном, інжинірингу та надання послуг підприємцям оцінюється позитивно.

Аналогічної оцінки заслуговує приріст чисельності зайнятих в освітянській сфері – на 9,4 тис. осіб, або на 0,6 %, що відбувся за період проведеного дослідження. Бо освіта має пряму кореляцію із інноваційним характером розвитку підприємств як така, що виступає в якості бази знань – основи для інновацій.

Важливим чинником зовнішнього середовища, що визначає характер управління інноваційним розвитком зерновиробних підприємств, виступає рівень матеріального добробуту, який значною мірою залежить від заробітної плати працівників, зайнятих в сфері виробництва продукції та здійснення послуг. Адже зростання матеріального достатку населення забезпечує розширення товарного асортименту та нарощування місткості ринку хліба та хлібобулочних виробів, сировинною базою яких постає зернова продукція. Остання слугує також кормовою базою виробництва тваринницької продукції, що є важливою складовою продовольчих товарів. Водночас, структурні зрушення матеріально-фінансового забезпечення населення слугують орієнтиром, що відображає існуючі та очікувані переміщення працівників за секторами економіки.

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності, згідно статистичних даних [193, С. 32], наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників за видами економічної діяльності, грн..

Види економічної діяльності	Рік					2011 р. до 2005 р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Усього	806	1806	1906	2239	2633	326,7	1827
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	437	1101	1220	1467	1853	424,0	1416
Рибальство, рибництво	499	913	1028	1191	1369	274,3	870
Промисловість	967	2017	2117	2580	3120	322,6	2153
Будівництво	894	1832	1511	1754	2251	251,8	1357
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку,	713	1514	1565	1874	2339	328,1	1626
Діяльність готелів та ресторанів	566	1221	1267	1455	1777	314,0	1211
Транспорт та зв'язок	1057	2207	2409	2726	3138	296,9	2081
Фінансова діяльність	1553	3747	4038	4601	5340	343,9	3787
Операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям	900	2085	2231	2436	2935	326,1	2035
Державне управління	1087	2581	2513	2747	3053	280,9	1966
Освіта	641	1448	1611	1889	2081	324,6	1440
Охорона здоров'я	517	1177	1307	1631	1778	343,9	1261
Комунальні послуги, культура, спорт	620	1511	1783	2065	2380	383,9	1760

Аналіз цифрових матеріалів показує, що максимальну привабливість з точки зору грошового забезпечення для населення країни є фінансова діяльність,

де середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників складає 5340 грн. Це більш ніж у 2 рази перевищує заробіток найманого працівника в середньому по господарському комплексі. В фінансовій сфері має місце найвищий темп росту середньомісячної номінальної заробітної плати, що за період дослідження зростає в 3.4 рази, або на 3787 грн.

Перевищують середній місячний заробіток найманого працівника по господарському комплексі в таких секторах економіки як промисловість – на 18 %, державне управління – майже на 16 % та транспорт і зв'язок - на 19,1%, операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям - на 16 %, де зарплата зростає відповідно у 3,2 рази, 2,8; 2,9 та 3,3 рази. Якщо для промисловості та операцій з нерухомим майном, інжинірингу та надання послуг підприємцям приріст місячного заробітку найманого працівника відповідає середньому приросту по країні в цілому, то приріст в державному управлінні, транспорті та зв'язку за своїм значенням поступається середньому приросту місячного заробітку найманого працівника в цілому по країні.

Нижче за середній рівень місячної заробітної плати мають наймані працівники таких видів економічної діяльності як: сільське господарство, мисливство, лісове господарство - на 780 грн.; рибальство та рибництво - на 1264 грн.; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 294 грн., діяльність готелів та ресторанів – на 856 грн., будівництво – на 382 грн., освіта – на 552 грн., охорона здоров'я – на 855 грн., надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту – на 253 грн. Належність сільського господарства до числа аутсайдерів господарського комплексу по заробітній платі пояснює близькі до максимальних значень темпи скорочення чисельності найманих працівників, що фіксує динаміка табл. 2.1. Таким чином, основною причиною демографічної кризи в сільському господарстві, що безпосередньо торкається зерновиробних підприємств, виступає не інноваційний характер розвитку галузі, а низький рівень доходу її працівників.

Підтверджує даний висновок динаміка вартості основних засобів в економіці, що характеризує наявність інноваційних пріоритетів за різними видами

економічної діяльності [193, С. 33] (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка основних засобів в економіці за видами економічної діяльності (на початок року)

Показники	Рік					2011р. до 2002р. %; (+/-)
	2002	2008	2009	2010	2011	
Вартість основних засобів, мільйонів гривень						
Основні засоби всього	915477	1276201	3149627	3903714	6648861	726,3
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	93392	76034	95880	103187	113388	121,4
Промисловість	311089	456738	760194	970942	1101199	354,0
Будівництво	16927	24682	52084	66486	63113	372,9
Транспорт та зв'язок	130634	184342	1208195	1366919	3816055	2921,2
Інші види економічної діяльності	363432	512607	969147	1317629	1446081	397,9
У відсотках до загального підсумку, %						
Основні засоби всього	100	100	100	100	100	X
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	10,2	6	3	2,6	1,7	-8,5
Промисловість	34	35,9	24,1	24,9	16,6	-17,4
Будівництво	1,8	1,9	1,7	1,7	0,9	-0,9
Транспорт та зв'язок	14,3	14,4	38,4	35	57,4	43,1
Інші види економічної діяльності	39,7	40,2	30,8	33,8	21,7	-18,0

Вагомість для інноваційної діяльності основних засобів зумовлена тим, що останні являють собою сукупність матеріально-речових цінностей, які у натуральній формі досить тривалий час здійснюють функціонування у сфері матеріального виробництва та здійсненні різнопланових послуг, відбиваючи тим самим техніко-технологічний уклад певного періоду економічного розвитку.

Аналіз наведених цифрових даних показує, що протягом періоду дослідження вартість основних засобів в економіці країни зросла у 7,2 рази, засвідчуючи загальний орієнтир господарського комплексу на зміцнення його матеріально-технічної бази як основи інноваційного розвитку. Водночас, в сфері діяльності зерновиробних підприємств – сільському господарстві приріст вартості основних засобів є найнижчий серед всіх інших видів економічної діяльності 21,4 %. Якщо враховувати наявність індексації цієї вартості, то в реальному стані збільшення основних засобів практично не відбувалося.

Приріст вартості основних засобів в промисловості, яка належить до сфери діяльності зернопереробних підприємств, складає 254 %. Це за своїм значенням більш ніж у 2 рази поступається середньому приросту в господарському комплексі країни та у 8,3 рази поступається приросту, що має місце в діяльності транспорту та зв'язку – лідеру за обсягами вартості основних засобів в господарському комплексі та темпами їх зростання.

Про проблеми в управлінні інноваційним розвитком в секторах діяльності зерновиробних та зернопереробних підприємств свідчить скорочення питомої ваги вартості основних засобів сільського господарства та промисловості у загальній їх вартості господарського комплексу відповідно на 8,5 в. п. та 17,4 відсоткових пунктів. Занадто високі темпи втрати позицій основних засобів сільського господарства та промисловості в економіці країни підтверджуються прискореним скороченням їх часток в загальній вартості, що за період дослідження зменшилися відповідно у 6 та у 2 рази.

Таким чином, втрати чисельності працівників в сферах діяльності зерновиробних та зернопереробних підприємств не компенсується динамікою приросту основних засобів в сільському господарстві та промисловості.

Перспективи розвитку інновацій в зерновиробних підприємствах віддзеркалюють інвестиції, які відбивають вкладення капіталу з його наступним збільшенням. Останнє відбувається завдяки участі у виробничо-господарській діяльності придбаних за рахунок зроблених вкладень основних фондів та оборотних засобів й нематеріальних активів, що спрямовані на реконструкцію та

технічне переоснащення виробничої, комерційної, культурно-побутової та соціально-екологічної діяльності господарюючих суб'єктів.

Відповідні цифрові дані наведені за статистичними матеріалами [193, С. 34] в таблиці 2.4.

Дослідження інвестицій в основний капітал пояснюється тим, що видатки на його створення та технічне переозброєння спричинює всі наступні зміни, в тому числі стосовно оборотного капіталу.

Аналіз динаміки інвестицій в основний капітал показує, що протягом періоду дослідження їх максимальний темп росту мав місце в сфері сільського господарства, мисливства та лісового господарства як єдиного комплексу та становив 362,5 %, або у 1,4 рази більше ніж у середньому по економіці країни. Проте за абсолютними значеннями приросту інвестицій аграрна та близькі до неї галузі поступаються за даний період промисловості – у 3,9 рази, діяльності транспорту та зв'язку – у 1,7 рази та сукупності інших видів економічної діяльності – у 3,2 рази. Тобто значний темп приросту інвестицій в аграрний сектор пояснюється не стільки абсолютним масштабом інвестуванням за досліджуваний період, скільки низьким рівнем інвестицій у галузь базового року.

Здійснення безпосередніх вкладень коштів в об'єкти інвестування, що належать до підприємств промисловості з виробництва харчових продуктів, в тому числі зернопереробних суб'єктів господарювання, відбувається через реальні та фінансові інвестиції. Перші з них включають вкладення коштів у реальні матеріальні та нематеріальні активи.

Таблиця 2.4

Динаміка інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, млн. грн.

Види економічної діяльності	Рік					2011 р. до 2005 р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Усього	93096	233081	151777	171092	238175	255,8	145079
Сільське господарство, мисливство, лісове	5016	16890	9382	12231	18183	362,5	13167

господарство							
Промисловість	35031	76618	57658	158558	86313	246,4	51282
з неї виробництво харчових продуктів	6418	13130	10458	8297	12144	189,2	5726
Будівництво	4929	12469	5325	4966	8541	173,3	3612
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	7614	24695	14091	11830	17264	226,7	9650
Діяльність готелів та ресторанів	1508	3222	2589	3072	4908	325,5	3400
Транспорт та зв'язок	16887	32558	24555	29084	39375	233,2	22488
Інші види економічної діяльності	22111	66629	38177	51351	63591	287,6	41480

Друга складова інвестицій (нематеріальні активи) виступає в якості інноваційних інвестицій. Фінансові інвестиції передбачають вкладення коштів у активи фінансового характеру. Інвестування підприємств промисловості з виробництва харчових продуктів протягом періоду дослідження за абсолютними масштабами приросту (5726 млн. грн.) та величиною темпу приросту (89,9 %) демонструє, що в реальній економіці дана сфера не належить до числа пріоритетних. Бо за своїм значенням абсолютний приріст інвестиції у підприємства з виробництва харчових продуктів поступається як лідеру з нарощування інвестування (інші види економічної діяльності з домінуючими в них фінансовими структурами) у 7,2 рази, так і приросту інвестицій в діяльність транспорту та зв'язку – у 3,9 рази, сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – у 1,7 рази, разом сільському господарству, мисливству, лісовому господарству – у 2,3 рази.

Про наявність проблем з інвестування інноваційної діяльності підприємств зернопереробного сектора свідчить факт зниження частки інвестицій в промисловість з виробництва харчових продуктів (табл. 2.5).

Динаміка часток інвестицій в основний капітал від загального інвестування за видами економічної діяльності, %

Види економічної діяльності	Рік					2011 р. до 2005 р. (+/-)
	2005	2008	2009	2010	2011	
Усього	100	100	100	100	100	X
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	5,4	7,2	6,2	7,2	7,7	2,3
Промисловість	37,6	32,9	38	34,2	36,2	-1,4
з неї виробництво харчових продуктів	6,9	5,6	6,9	4,8	5,1	-1,8
Будівництво	5,3	5,3	3,5	2,9	3,6	-1,7
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	8,2	10,6	9,3	6,9	7,3	-0,9
Діяльність готелів та ресторанів	1,6	1,4	1,7	1,8	2,1	0,5
Транспорт та зв'язок	18,1	14	16,2	17	16,5	-1,6
Інші види економічної діяльності	23,8	28,6	25,1	30	26,6	2,8

Аналіз наведених цифрових даних показує, що саме в підприємствах промисловості, які займаються виробництвом харчових виробів, в тому числі переробкою зерна, за період дослідження по відношенню до інших видів економічної діяльності найбільше скоротилася питома вага інвестицій в їх загальному обсязі. Варто вказати на те, що в сферу сільського господарства та пов'язаних з ним галузей відбувається відносно нарощування інвестицій, про що свідчить збільшення їх інвестиційної частки в загальному національному інвестуванні економіки на 2,3 відсоткових пункти. Таким чином, в галузях функціонування зерновиробних та зернопереробних підприємств мають місце протилежні за інвестуванням економічні процеси: частка вкладень в основний капітал підприємств, що займаються виробництвом сировини, зростає, а частка вкладень в основний капітал підприємств, що здійснює виробництво кінцевої продукції – скорочується.

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку зернового та зернобобового виробництва в регіонах

Системний аналіз стану та тенденцій розвитку зернового та зернобобового виробництва в регіонах передбачає характеристику динаміки його обсягів з ретроспективних позицій, вивчення асортиментного складу, з'ясування категорій основних виробників та розміщення зернового виробництва по регіонах, виявлення панівних виробничо-господарських параметрів зернових виробників, а також техніко-технологічні чинників, що забезпечують існуючий формат національного зернового господарства. Уточнюючими характеристиками слугують також склад та структура посівних площ основних сільськогосподарських культур в цілому по країні та по її регіонах, групування основних зернових виробників за зібраною площею зернових та зернобобових культур, групування зернових виробників за розмірами виробництва основної зернової культури, представлення структури посівних площ зернових культур різних категорій виробників зерна - сільськогосподарських підприємств, в тому числі в розрізі різних організаційно-правових форм, фермерських господарств та сільських домогосподарств.

Для визначення сучасного стану та чіткого бачення тенденцій розвитку зернового виробництва важливо представити його динаміку за значний історичний період часу. Таким виступає ретроспектива дослідження масштабів виробленої продукції зернових та зернобобових культур з 1940 року минулого сторіччя. Відбиваючи десятирічні інтервали, поданий обсяг за кожний десятий рік дозволяє відображати конкретні факти отриманого зернового урожаю, що офіційно фіксуються органами державної статистики та представлено на рис. 2.1. Водночас, щоб уникнути можливих збігів не коректних річних даних, пов'язаних з погодними умовами, та отримати типовий розмір щорічного урожаю зернової та зернобобової продукції протягом кожного десятиріччя, використовуючи формалізацію, були проведені розрахунки середніх річних величин за досліджуваною ознакою, які представлено на рис. 2.2.

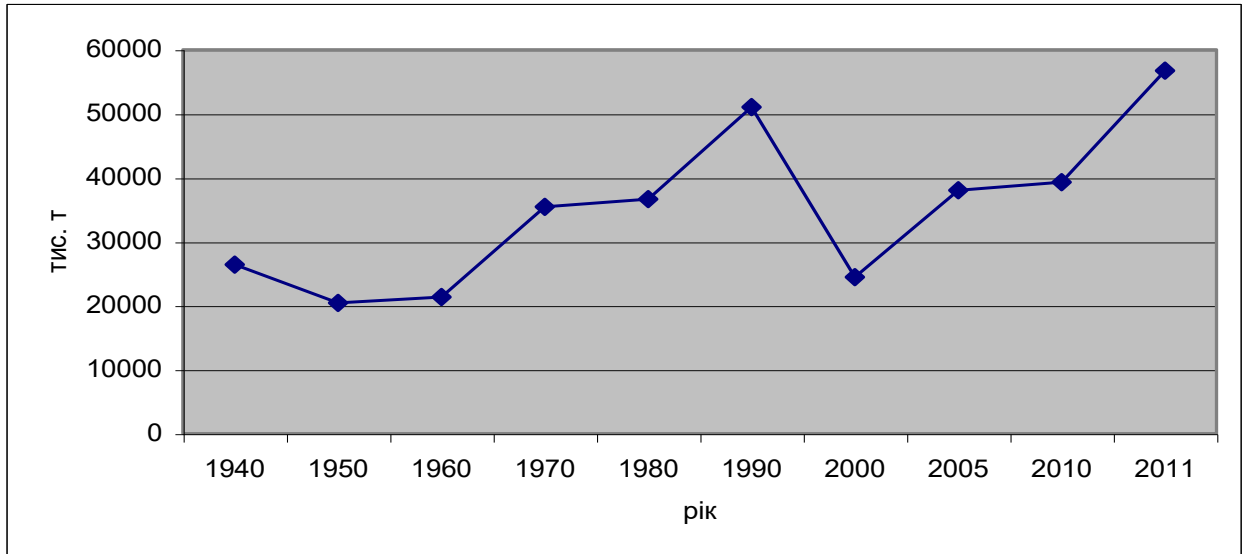

Рис. 2.1. Ретроспектива виробництва зернових та зернобобових культур в Україні

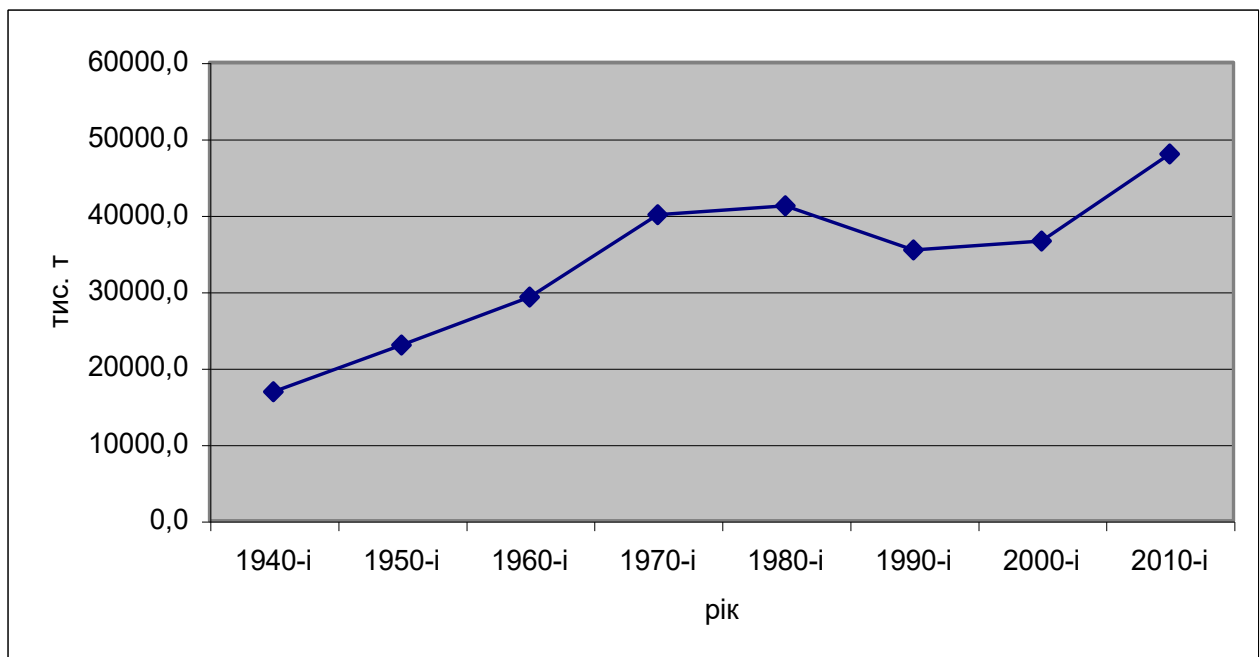

Рис. 2.2. Ретроспектива виробництва зернових та зернобобових культур в Україні за відповідними десятиріччями

На рисунку середньорічних урожаїв (рис. 2.2) протягом семи десятиріч простежується наявність трьох періодів, що мають досить чіткі тенденції. Перший – від 40-х років до 80-х років минулого сторіччя характеризується нарощуванням обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур; другий – з 80-х

– до 90-х років минулого сторіччя, та в окремі роки і до 2000 року – має місце спад виробництва; третій – з початку 2000 року відбувається збільшення обсягів виробництва. Даний характер динаміки обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур загалом підтверджує наведений рис. 2.1, де відсутнє взаємне погашення різних причин індивідуальних років.

Загальний обсяг виробництва зерна та зернобобової продукції формує низка різних культур, що мають власні масштаби і питому вагу в загальному урожаї. Відповідні цифрові дані з виробництва зернових та зернобобових культур наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Виробництво зернових та зернобобових культур, тис. т

Види культур	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зернові та зернобобові, всього	38015	53290	46028	39270	56746	149,3	18731
у тому числі: пшениця	18699	25883	20886	16851	22323	119,4	3624
з неї: - озима	17683	25050	20037	16216	21644	122,4	3961
- яра	1015	835	749	634	678	66,8	-337
жито	1054	1050	953	464	578,9	54,9	-475,1
з нього: - озиме	1052	1049	951	463	577,3	54,9	-474,7
- яре	1,6	1,2	1,7	1,5	1,6	100,0	0
ячмінь	8975	12611	11833	8484	9097	101,4	122
з нього: - озимий	1007	2663	3619	3219	3235	321,3	2228
- ярий	7967	9948	8213	5265	5861	73,6	-2106
овес	790	944	730	458	505	63,9	-285
просо	140	220	139	117	278	198,6	138
гречка	274	240	188	133	281	102,6	7

рис	93	100	142	148	169	181,7	76
кукурудза на зерно	7166	11446	10486	11953	22837	318,7	15671
сорго	53	231	41	61,4	175	330,2	122
зернобобові	757	550	622	592	491	64,9	-266
з них: - горох	616	454	493	452	364	59,1	-252
- квасоля	40	32	31	28	34	85,0	-6

Аналіз цифрових даних таблиці 2.6 показує, що у 2011 р. по відношенню до 2005 р. загальний ріст обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур складав 18,7 млн. тонн, або збільшився на 49,3 %. Особливо вагомим за період дослідження був приріст кукурудзи на зерно, що становив 15,7 млн. тонн або збільшився у 3,2 рази. Вагомим у відносних величинах виявився ріст обсягів виробництва сорго, абсолютне значення якого за досліджуваний період збільшилося на 122 тис. тонни, або у 3.3 рази. Позитивні тренди в абсолютних та відносних величинах характерні для пшениці, приріст виробництва якої складав відповідно 3,6 млн. т (19,4 %); ячменю – 122 тис. тонни (1,4 %); проса – 138 тис. тонн (98,6 %), гречки – 7 тис. тонн (2,6 %) та рису - 76 тис. тонни (81,7 %).

Водночас, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. скоротився обсяг виробництва жита - на 475,1 тис. тонн або на 45,1 %. Таке скорочення відбулося за рахунок озимої форми даної культури, бо обсяги ярого жита протягом досліджуваного періоду відносно стабільні і у звітному та базовому роках становили 1,6 тис. тонн за незначних відхилень від даного значення за роками. Від’ємний тренд формують такі культури як овес, обсяги виробництва якого скоротилися на 285 тис. тонн (36,1 %), а також зернобобові, в тому числі горох – на 252 тис. тонн (40,9 %) та квасоля – на 6 тис. тонн (15 %).

Варто вказати на те, що загальний приріст провідної в країні хлібної культури – пшениці, в розрізі її форм не має однозначності. Бо якщо у 2011 р. по відношенню до 2005 р. обсяг виробництва озимої пшениці збільшився на 3,6 млн. тонн або на 19,4 %, то обсяг виробництва ярої пшениці, навпаки, скоротися на 337 тис. тонн або на 33,2 %. Аналогічна картина має місце стосовно ячменю, де обсяг виробництва його озимої форми збільшується на 2,2 млн. тонн (у 3,2 рази), а

ярого – зменшується – на 2,1 млн. тонн (на 26,4 %). При цьому ярі пшениця та ячмінь формують досить стійкий від’ємний тренд, що представлено відповідно на рис. 2.3 та 2.4.

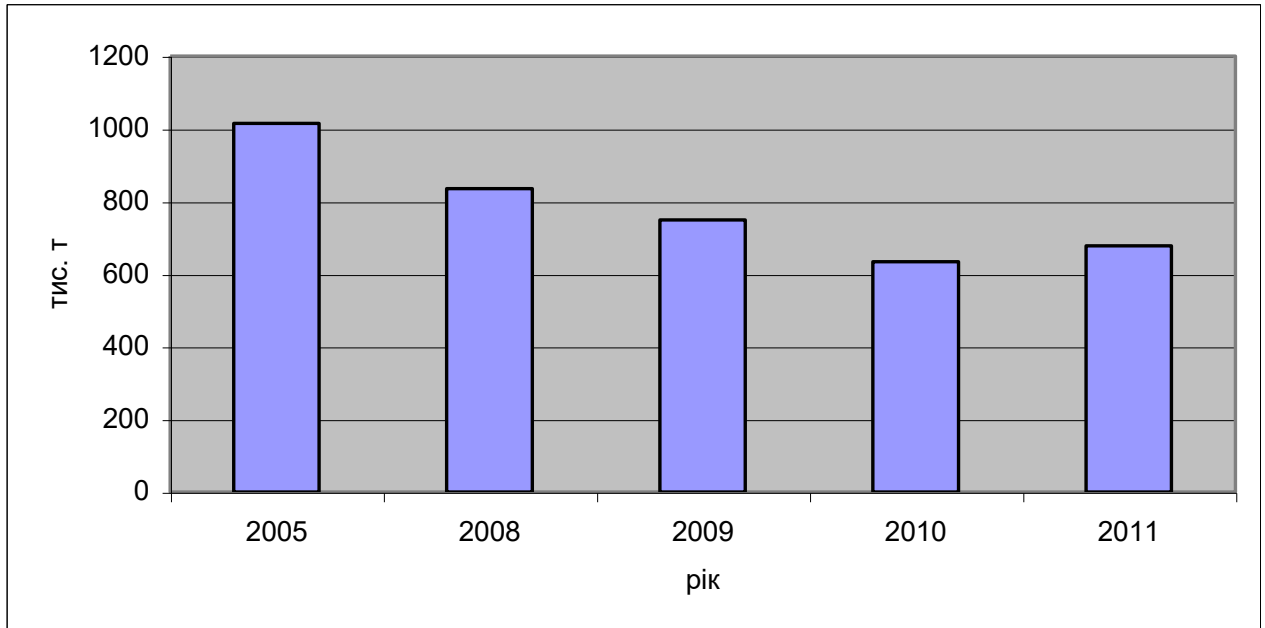

Рис. 2.3. Обсяги виробництва пшениці ярової

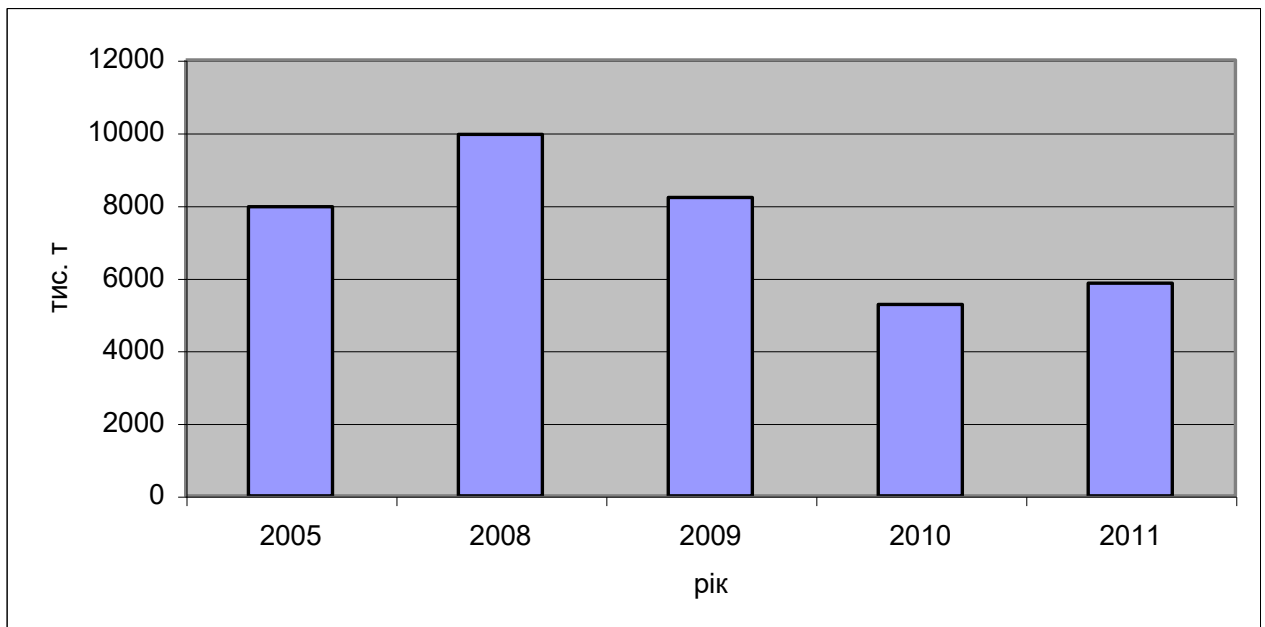

Рис. 2.4. Обсяги виробництва ячменю ярогого

Проведені дослідження обсягів виробництва продукції основних зернових

та зернобобових культур дозволяє зробити наступні узагальнюючі висновки:

- виробництво важливих продовольчих та кормових видів зернової та зернобобової продукції значною мірою залежить від природно-погодних умов, що підтверджує значна щорічна амплітуда коливань урожаю;
- в розрізі основних зернових та зернобобових культур відбуваються досить суттєві структурні зрушення в частині нарощування обсягів виробництва продукції продовольчої групи (пшениця, гречка, рис) та комбінованих, що поєднують продовольчу, технічну та фуражну функції (кукурудза на зерно, ячмінь, сорго), при скороченні культур фуражної групи (овес) та продовольчої, виробництво якої вимагає неухильного дотримання всього комплексу агротехнологічних заходів (горох, квасоля);
- при нарощуванні обсягів виробництва основна увага в зерновій галузі приділяється групі культур, що забезпечують продовольчу безпеку країни;
- в зерновому та зернобобовому господарстві в цілому не достатньо уваги приділяється інноваційному характеру виробництва, що показує значна залежність урожаю зерна та зернобобових культур від природно-погодних факторів та скорочення обсягів виробництва високотехнологічних зернобобових культур.

Урожай зернових та зернобобових культур формується сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності та господарювання, фермерськими та особистими селянськими господарствами. Проте вклад господарств різних категорій у формування зернового та зернобобового здобутку не є однозначним. Про це свідчать статистичні дані [193, С. 87], цифрові матеріали яких наведені в таблиці 2.7.

Виходячи з того, що найбільш суттєві структурні зрушення за категоріями господарств у виробництві продукції зернових та зернобобових культур були започатковані на початку 90-х років минулого сторіччя, логічно за базовий рік дослідження було прийнято 1990 р.

Таблиця 2.7

Виробництво продукції зернових та зернобобових культур за категоріями господарств

Показники	Рік						2011р. до 1990р., %, (+/-)
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	
Сільськогосподарські підприємства							
Всього, тис. т	49563	31182	19964	28790	29779	44219	89,2
Частка, %	97,2	91,9	81,6	75,7	75,8	77,9	-19,3
Господарства населення							
Всього, тис. т	1445	2747	4494	9225	9491	12527	866,9
Частка, %	2,8	8,1	18,4	24,3	24,2	22,1	19,3

Аналіз наведених даних показує, що у виробництві продукції зернових та зернобобових культур панівне положення займають сільськогосподарські підприємства. Питома вага виробленої ними досліджуваної продукції від її загального обсягу складала від 75,7% до 97,2 %. Тоді як частка даної продукції господарств населення постійно залишалася в меншості. Водночас, динаміка виробництва зернових та зернобобових культур має протилежні тенденції.

Так, у 2011 р. по відношенню до 1990 р. обсяг виробництва продукції зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами скоротився на 11,8%, тоді як господарствами населення це виробництво нарощувалося, складаючи у звітному році 12527 тис. тонн, або у 8,6 більше ніж у базовому році. Слід вказати, що при сталому збільшенні абсолютних обсягів виробництва досліджуваної продукції господарствами населення, їх частка з середини першого десятиріччя третього тисячоліття залишається досить стабільною, а в останні роки має місце навіть деяке її зменшення. Тобто великі зернові товаровиробники до певної міри посилюють свої домінування в сфері виробництва продукції зернових та зернобобових культур.

Вклад регіонів країни у обсяг виробництва продукції зернових та зернобобових культур різний, що підтверджується цифровими даними

статистичних матеріалів [193, С. 235], наведених в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Виробництво зернових та зернобобових культур по регіонах, тис. т

Регіони	Рік					2011 до 1990, %	Місце у 2011 р.
	1990	2000	2005	2010	2011		
Україна	51009	24459	38015	39270	56746	111,2	х
АР Крим	1988	1064	1159	1403	1930	97,1	16
Вінницька	3074	1744	2034	3111	4243	138,0	2
Волинська	933	503	677	579	747	80,1	22
Дніпропетровська	3552	1571	2908	2708	3456	97,3	6
Донецька	2551	1011	1911	1796	2285	89,6	13
Житомирська	1352	721	750	1086	1507	111,5	18
Закарпатська	305	166	295	255	321	105,2	25
Запорізька	3093	1150	1806	1905	2193	70,9	14
Іван-Франківська	503	253	334	346	536	106,6	24
Київська	2112	1430	2283	2003	2785	131,9	8
Кіровоградська	3210	1378	2478	2374	3464	107,9	5
Луганська	1876	441	1311	811	1268	67,6	19
Львівська	1009	481	626	622	961	95,2	20
Миколаївська	2706	921	1763	2200	2628	97,1	9
Одеська	2674	1581	2668	2928	3194	119,4	7
Полтавська	3450	1407	2850	2853	5055	146,5	1
Рівненська	864	494	599	635	790	91,4	21
Сумська	1886	967	1119	1323	2522	133,7	10
Тернопільська	1319	740	1044	1261	1882	142,7	17
Харківська	3007	1267	2406	1266	3473	115,5	4
Херсонська	2792	1166	1539	1514	2481	88,9	12
Хмельницька	2063	1241	1204	1742	2180	105,7	15
Черкаська	2374	1594	2217	2531	3761	158,4	3
Чернівецька	581	325	426	488	592	101,9	23
Чернігівська	1737	832	1594	1518	2481	142,8	11

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. максимальний обсяг зернової та зернобобової продукції було вироблено у Полтавській області – 5055 тис. т, що складало 8,9 % від всього отриманого в країні зернового урожаю,

та у 9,4 рази перевищувало здобуток Івано-Франківської області, яка виробила найменше за всі регіони даної продукції. Наявність значної поляризації за обсягами виробництва досліджуваної продукції підтверджує те, що Вінницька область, яка зайняла 2 – е місце у рейтингу зернового урожаю, за питомою вагою від загального обсягу виробництва в країні складає 7,4 %, та звітного року у 7,2 рази перевершила результат Чернівецької області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника. При цьому частка зазначеного регіону – всього 1 % від національного виробництва.

Важливо вказати на те, що динаміка виробництва продукції зернових та зернобобових культур по регіонах не є однозначною. Так, якщо у 2011 р. по відношенню до 1990 р. приріст урожаю мав місце у Черкаській (58,4 %), Полтавській (46,3 %), Чернігівській (42,8 %), Тернопільській (42,7 %), Вінницькій (38 %), Київській (31,9%), Сумській (33,7 %), Житомирській (11,5%), Закарпатській (5,2 %), Іван-Франківській (6,6 %), Кіровоградській (7,9%), Одеській (19,4 %), Харківській (15,5 %), Хмельницькій (5,7 %) Чернівецькій (1,9%) областях, то в інших регіонах відбулося скорочення обсягів виробництва зернової та зернобобової продукції – у Волинській області на 19,9 %, Дніпропетровській – на 2,7 %, Донецькій – на 10,4 %, Запорізькій – на 29,1 %, Луганській – на 32,4 %, Львівській - на 4,8 %, Миколаївській – на 2,9%, Рівненській – на 8,6 %, Херсонській – на 11,1 %.

Таким чином, висока амплітуда відхилення динаміки урожаю по регіонах від середнього національного значення як в бік збільшення, так і в бік зменшення, підтверджує зроблений раніше висновок про недостатній інноваційний рівень ведення зернового та зернобобового виробництва. Додатковим аргументом щодо цього виступає наявність прямого зв'язку між посівними площами зернових та зернобобових культур регіонів з обсягами виробленої ними зернової та зернобобової продукції. Відповідні цифрові матеріали, згідно статистичних матеріалів [193, С. 237], наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка площі зібраних зернових та зернобобових культур, тис. га

Регіони	Рік					2011 до 1990, %	Місце у 2011 р.	
	1990	2000	2005	2010	2011			
Україна	14522	12586	14605	14575	15321	105,5	В3	Пл
АР Крим	547	529	546	662	604	110,4	16	15
Вінницька	830	737	742	843	860	103,6	2	6
Волинська	286	259	280	240	251	87,8	22	21
Дніпропетровська	909	772	1019	1072	1120	123,2	6	1
Донецька	675	547	772	724	774	114,7	13	9
Житомирська	503	382	366	369	383	76,1	18	19
Закарпатська	64	64	80	77	85	132,8	25	25
Запорізька	808	743	768	838	842	104,2	14	8
Іван- Франківська	145	116	129	118	135	93,1	24	23
Київська	594	578	668	606	615	103,5	8	14
Кіровоградська	821	694	853	822	847	103,2	5	7
Луганська	606	375	516	414	497	82,0	19	17
Львівська	303	240	267	241	263	86,8	20	20
Миколаївська	763	628	846	876	925	121,2	9	5
Одеська	896	878	1139	1147	1095	122,2	7	2
Полтавська	837	746	911	925	980	117,1	1	3
Рівненська	282	234	265	239	242	85,8	21	22
Сумська	607	533	527	600	658	108,4	10	11
Тернопільська	405	381	443	455	459	113,3	17	18
Харківська	793	702	811	677	938	118,3	4	4
Херсонська	798	677	695	685	765	95,9	12	10
Хмельницька	635	521	543	553	541	85,2	15	16
Черкаська	612	585	656	647	656	107,2	3	12
Чернівецька	131	134	136	129	129	98,5	23	24
Чернігівська	661	521	618	605	646	97,7	11	13

Аналіз даних таблиці щодо відповідності місць регіонів з посівної площі зернових та зернобобових культур та обсягами вироблених ними зерна та зернобобової продукції показує, здебільшого, їх збіг. Це стосується Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Львівської, Закарпатської та Харківської областей. Незначні відхилення в даному випадку характерні для АР Крим, Іван-Франківської, Кіровоградської, Луганської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської областей. Суттєві розбіжності місць посівних площ та валових зборів досліджуваної продукції мають лише Київська, Миколаївська, Одеська та Черкаська області.

Якщо по Київській та Черкаській областях їх місця з валового збору вагомо перевершують відповідні позиції посівних площ зернових та зернобобових культур, то по Миколаївській та Одеській областях навпаки, місця валового виробництва їх зерна та зернобобової продукції суттєво відстають від місць зібраних площ даних культур. Така розбіжність по південним регіонам пояснюється їх належністю до зони ризикованого землеробства, що пов'язано з періодичними засухами, які характерні для цієї зони Причорномор'я.

Перевищення місць з валового збору по відношенню до посівних площ зернових та зернобобових культур Київської та Черкаської областях може бути спричинена як збігом сприятливих погодних умов для цих регіонів, так і інноваційним характером здійснюваного виробництва досліджуваної продукції. Проте, виходячи з питомої ваги названих регіонів в загальному обсязі зернового та зернобобового виробництва та враховуючи залежність продуктивності рослинницької галузі від природно-кліматичних умов, цілком справедливо підтвердити висновок щодо загального низького рівня впровадження інновацій в досліджуваній сфері. Побічно про це засвідчує динаміка нарощування посівних площ зернових та зернобобових культур в 16 областях країни, що складає 64 % від загального числа її адміністративно-територіальних одиниць.

Додатковим аргументом на користь зробленого висновку слугує динаміка обсягів виробництва пшениці, яка виступає провідною продовольчою культурою

досліджуваної групи сільськогосподарських культур. Відповідні цифрові матеріали наведені за статистичними даними [193, С. 239] в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Виробництво пшениці по регіонах, тис. т

Регіони	Рік					2011 до 1990, %	Місце у 2011 р.
	1990	2000	2005	2010	2011		
Україна	30373	10197	18699	16851	22323	73,5	х
АР Крим	984	624	814	772	1172	119,1	9
Вінницька	1565	799	939	1260	1726	110,3	1
Волинська	503	293	407	329	416	82,7	20
Дніпропетровська	2391	347	1420	1343	1431	59,8	6
Донецька	1685	154	1159	1215	1397	82,9	7
Житомирська	642	337	367	297	358	55,8	22
Закарпатська	151	42	93	56	100	66,2	25
Запорізька	2402	528	1160	1263	1458	60,7	5
Іван-Франківська	270	120	150	121	204	75,6	23
Київська	1186	729	10223	596	600	50,6	17
Кіровоградська	2070	497	1069	884	1014	49,0	11
Луганська	1107	55	850	563	697	63,0	15
Львівська	564	298	388	354	532	94,3	18
Миколаївська	1902	510	940	1028	1205	63,4	8
Одеська	1652	923	1268	1317	1471	89,0	4
Полтавська	1978	269	1033	680	1036	52,4	10
Рівненська	394	253	387	323	396	100,5	21
Сумська	871	328	479	535	634	72,8	16
Тернопільська	697	402	548	593	848	121,7	14
Харківська	1968	390	1410	435	1536	78,0	3
Херсонська	2056	690	1041	908	1544	75,1	2
Хмельницька	1037	666	565	637	970	93,5	12
Черкаська	1244	582	848	840	959	77,1	13
Чернівецька	241	113	125	106	152	63,1	24
Чернігівська	804	235	403	385	457	56,8	19

Аналіз наведених даних показує, що у 2011 р. максимальний обсяг пшениці було вироблено у Вінницькій області – 1726 тис. т, що складало 7,7 % від всього отриманого в країні пшеничного урожаю, та у 17,3 рази перевищувало здобуток Закарпатської області, яка виступає аутсайдером стосовно виробництва даної

продукції. Наявність значної поляризації за обсягами виробництва пшениці підтверджує те, що Херсонська область, яка займала 2-е місце у рейтингу пшеничного урожаю, за питомою вагою від загального обсягу його виробництва в країні складала 6,9 %, та звітного року у 10,2 рази перевершила результат Чернівецької області, що займала передостанню позицію у пшеничному рейтингу. При цьому питома вага Чернівецької області у виробництві пшениці складала всього 0,7 % від її загального національного виробництва.

Варто вказати на те, що динаміка виробництва пшениці по регіонах не є однозначною. Так, якщо у 2011 р. по відношенню до 1990 р. приріст її урожаю мав місце у АР Крим (19,1 %), Вінницькій (10,3 %), Рівненській (0,5 %) та Тернопільській (21,7 %) областях, то в інших регіонах відбулося скорочення обсягів виробництва пшениці. Особливо суттєвим таке скорочення мало місце у Дніпропетровській (на 40,2 %), Житомирській (на 44,2 %), Кіровоградській (на 51 %), Полтавській (на 47,6 %), Запорізькій (на 39,3 %), Київській (на 49,4 %), Луганській (на 37 %), Миколаївській (на 36,6 %) та Закарпатській (на 33,8 %) областях.

Таким чином, аргументами на користь зробленого висновку щодо недостатнього інноваційного рівня ведення зернового та зернобобового виробництва в цілому виступає, як висока амплітуда відхилення урожаю пшениці по регіонах від середнього національного значення, так і скорочення обсягів її виробництва у більшості регіонів країни звітного року по відношенню до базового, а також надзвичайно вагомим обсягом втрат – до 51 відсотку. Адже пшениця виступає основною продовольчою культурою досліджуваної групи зернових та зернобобових рослин та визначає загальний рівень продовольчої безпеки населення країни.

Перспективи використання інновацій у виробництві продукції зернових та зернобобових культур визначаються ресурсними можливостями господарюючих суб'єктів. Тому логічно дослідити розподіл сільськогосподарських підприємств за розмірами виробництва зерна та зернобобової продукції. Відповідні цифрові матеріали, згідно статистичних даних [193, С. 97], наведені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Групування сільськогосподарських підприємств за розмірами виробництва продукції зернових та зернобобових культур у 2011 р.

Підприємства з валовим збором, т	Групи	Валовий збір, всього		Кількість підприємств		Зібрана площа		Урожайність, ц/га
		тис. т	%	одиниць	%	тис. га	%	
До 5,0	1	6,2	0,01	2162	5,9	7,3	0,1	8,5
5,1–10,0	2	20,2	0,05	2594	7,1	16,4	0,2	12,3
10,1–20,0	3	52,5	0,12	3503	9,6	38,6	0,3	13,6
20,1–50,0	4	200,1	0,45	5939	16,3	128,3	1,1	15,6
50,1–200,0	5	873,7	1,98	8402	23,0	428,3	3,8	20,4
200,1–500,0	6	1267,5	2,87	3886	10,6	548,7	4,8	23,1
500,1–1000,0	7	1823,2	4,12	2551	7,0	717,8	6,3	25,4
1000,1–2000,0	8	3364,0	7,61	2342	6,4	1188,7	10,5	28,3
2000,1–5000,0	9	9303,8	21,05	2886	7,9	2752,6	24,3	33,8
більше 5000,1	10	27288,9	61,74	2271	6,2	5512,9	48,6	49,5

Аналіз наведених цифрових даних показує, що виробництво продукції зернових та зернобобових культур концентрується в крупних товаровиробників. Так, абсолютна більшість виробленого зерна та зернобобових (27,2 млн. т) приходить на підприємства, які знаходяться в групі з максимальним валовим збором, що складає понад 5000 тонн. На долю цих підприємств приходить 61,7% від всієї виробленої сільськогосподарськими підприємствами зернової та зернобобової продукції. Це в 2,9 рази перевершує значення показника, що відображає абсолютні та відносні масштаби виробництва даної продукції 9 групи, які виробляють від 2 тисяч до 5 тисяч тонн зерна та зернобобових. Посіви зернових та зернобобових культур господарств десятої групи займають 5512,9 тис. га, що складає 48,6 % всіх посівів даних культур сільськогосподарських підприємств.

Разом підприємства 9 та 10 груп виробляють 82,8 % всієї зернової та зернобобової продукції від загального обсягу виробників даної категорії. Про

високий рівень концентрації зернового та зернобобового виробництва свідчить те, що питома вага таких підприємств складає всього 14,1 % від їх загальної кількості. Тоді як на 85,9 % сільськогосподарських підприємств, кожне з яких виробляє до 2 тис. тонн зерна та зернобобових, приходиться лише 17,2 % загального обсягу даної продукції.

Доцільність концентрації виробництва продукції зернових та зернобобових культур засвідчує висока результативність використання ними землі під зерновими посівами. Так, за цифровими матеріалами таблиці встановлено наявність прямого зв'язку між обсягами виробництва зерна та зернобобової продукції в розрахунку на одне господарство і урожайністю. При цьому урожайність зернових та зернобобових культур в господарствах десятої групи в 1,5 рази перевищує значення аналогічного показника господарств дев'ятої групи і в 5,8 рази перевищує значення такого показника підприємств першої групи.

Отже, з точки зору результативності використання основного ресурсу аграрного виробництва у зерновому господарстві та перспектив застосування інновацій, нарощування обсягів виробництва зерна в розрахунку на одне підприємство слід оцінювати позитивно.

Обсяги виробництва продукції зернових та зернобобових культур абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств (85,9%) у 2011 р. не перевищувала 2 тис. тонн. Такі масштаби виробничо-господарської діяльності характерні для фермерських господарств, зумовлюючи потребу їх дослідження на предмет стану та розвитку в них зернового та зернобобового виробництва. Відповідні цифрові матеріали щодо цього, згідно статистичних даних [193, С. 167-168], наведені в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Розвиток зернового та зернобобового виробництва фермерськими господарствами

Показники	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Валовий збір, тис. т	4082,7	6857,3	5555,8	4702,5	6734,6	165,0	2651,9
Площа посіву, тис. га	1856,2	2317,3	2339,9	2145,5	2215,8	119,4	359,6
Урожайність, ц/га	22	29,6	23,7	21,9	30,4	138,2	8,4

Аналіз наведених даних показує, що фермерськими господарствами виробництво зерна та зернобобової продукції неухильно нарощується. Так, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. валовий збір продукції зернових та зернобобових культур збільшився на 2651,9 тис. тонн, або на 65 %. Ріст обсягів виробництва зумовлено як збільшенням посівних площ – на 359,6 тис. га (19,4%), так і підвищенням урожайності – на 8,4 центнер з 1 гектару (38,2 %).

Розрахунки засвідчують, що фермерськими господарствами здійснюється прискорений розвиток зернового та зернобобового виробництва. Адже за цифровими даними статистики [193, С. 167-168] площі посівів під зерновими та зернобобовими культурами за 16 років збільшилася у 6,4 рази, а обсяги виробництва відповідної продукції – у 13,3 рази. Ріст урожайності за період дослідження (у 2 рази) вказує, що розвиток галузі фермерами проводиться за рахунок поєднання двох підходів до ведення зернового господарства - екстенсивного та інтенсивного.

Даний висновок підтверджує групування фермерських господарств за розмірами виробництва зернової продукції. Відповідні цифрові матеріали, згідно статистичних даних [193, С. 169], наведені в табл. 2.13.

Аналіз наведених цифрових даних показує, що зерновим та зернобобовим виробництвом займається 24527 фермерських господарств. Ця категорія аграрного господарювання має подібну до всіх сільськогосподарських

підприємств картину розвитку зернового господарства.

Таблиця 2.13

Групування фермерських господарств за розмірами виробництва продукції зернових та зернобобових культур у 2011 р.

Господарства з валовим збором, т	Групи	Валовий збір, всього		Кількість господарств		Зібрана площа		Урожайність, ц/га
		тис. т	%	одиниць	%	тис. га	%	
До 5,0	1	5,7	0,08	1874	7,6	6,5	0,3	8,7
5,1–10,0	2	18,7	0,28	2404	9,8	14,7	0,7	12,7
10,1–20,0	3	48,2	0,72	3207	13,1	34,4	1,6	14,0
20,1–50,0	4	176,3	2,62	5247	21,4	108,8	4,9	16,2
50,1–200,0	5	681,3	10,12	6686	27,3	308,3	13,9	22,1
200,1–500,0	6	760,0	11,29	2367	9,6	301,6	13,6	25,2
500,1–1000,0	7	877,8	13,04	1248	5,1	309,1	13,9	28,4
1000,1–2000,0	8	1115,4	16,56	786	3,2	359,8	16,2	31,0
2000,1–5000,0	9	1646,4	24,45	543	2,2	459,9	20,8	35,8
більше 5000,1	10	1404,0	20,85	165	0,7	312,7	14,1	44,9

Так, абсолютна більшість виробленого зерна та зернобобових (5,8 млн. т) приходить на господарства, які знаходяться в групах з валовим збором, що складає понад 200 тонн. На долю цих господарств приходить 86,2 % від всієї виробленої фермерами зернової та зернобобової продукції. Максимальний валовий збір зерна та зернобобових приходить на фермерів дев'ятої групи, які виробляють від 2 тис. тонн до 5 тис. тонн даної продукції. Ними разом вироблено четверту частину всієї зернової та зернобобової продукції фермерських господарств. Посіви зернових та зернобобових культур господарств дев'ятої групи займають 459,9 тис. га, що складає 20,8 % всіх посівів даних культур фермерських господарств.

Фермерством, як і сільськогосподарськими підприємствами, проводиться концентрація виробництва продукції зернових та зернобобових. Бо питома вага кількості фермерських господарств, які виробляють понад 200 тонн зернової та зернобобової продукції в розрахунку на одне господарство (6 – 10 групи) складає

всього 20,8 % від їх загального числа. Тоді як на 79,2 % фермерських господарств, кожне з яких виробляє до 200 тонн зерна та зернобобових, приходиться лише 13,8 % від загального обсягу виробництва даної продукції.

Про економічну доцільність концентрації виробництва продукції зернових та зернобобових культур засвідчує висока результативність використання ними землі під зерновими посівами. Встановлено, що між обсягами виробництва зерна та зернобобової продукції в розрахунку на одне фермерське господарство і урожайністю існує прямий зв'язок. Так, урожайність зернових та зернобобових культур в господарствах десятої групи в 1,3 рази перевищує значення аналогічного показника господарств дев'ятої групи і в 5,2 рази перевищує значення такого показника фермерів першої групи. Таким чином, фермерство підтверджує, що нарощування обсягів виробництва зерна та зернобобових в розрахунку на одне господарство слід оцінювати позитивно з точки зору результативності використання земельного ресурсу.

Інноваційний розвиток зернового та зернобобового виробництва включає проведення комплексу заходів гідротехнічного, культуртехнічного, хімічного, агротехнічного та іншого меліоративного характеру для збереження і підвищення родючості ґрунтів через цілеспрямоване регулювання їх водного, теплового, повітряного та поживного режимів. Реалізація меліоративних заходів в системі інновацій має тривалий та інтенсивний вплив на виробництво продукції зернових та зернобобових культур. Тому цілком логічно дослідити стан та тенденції розвитку зрошувальної та осушувальної гідромеліорації в частині їх використання в процесі виробництва зерна та зернобобової продукції.

Цифрові матеріали, що відбивають виробництво основних зернових та зернобобових культур на меліорованих землях в сільськогосподарських підприємствах наведені за статистичними даними [193, С. 106] в табл. 2.14.

Аналіз даних показує різноспрямованість руху виробленої продукції зернових та зернобобових культур в сільськогосподарських підприємствах на меліорованих землях в розрізі таких складових як зрошення та осушення.

Виробництво основних зернових та зернобобових культур в сільськогосподарських підприємствах на меліорованих землях, тис. тонн

Показники	Рік					2011р. до 2004р.	
	2004	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зрошувані землі							
Зернові та зернобобові культури	670,6	822,5	693,3	515,8	646,9	96,5	-23,7
в тому числі:	282,2	332,4	238,6	166,4	192,3	68,1	-89,9
- пшениця							
- жито	2,7	1,3	0,6	0,3	0,3	11,1	-2,4
- ячмінь	120,2	156,8	155,3	63,5	66,1	55,0	-54,1
Осушені землі							
Зернові та зернобобові культури	1248,5	1467,5	1388,1	1188,7	1703,3	136,4	454,8
в тому числі:	585,6	639,3	618,9	482,6	633,9	108,2	48,3
- пшениця							
- жито	206,4	99,4	107	47,6	61,9	30,0	-144,5
- ячмінь	208,5	189,2	205,9	120,8	114,6	55,0	-93,9

Так, якщо на зрошувальних землях за період дослідження має місце загальне скорочення обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур, то для осушених земель характерна протилежна тенденції – обсяг виробленої продукції зростає. Варто зазначити нерівномірність темпів скорочення виробництва основних видів досліджуваних культур на зрошенні. Адже темпи скорочення зрошувального валового збору пшениці (на 31,9 %), жита (на 88,9 %) та ячменю (на 45,9 %) суттєво перевищують зменшення виробництва продукції зернових та зернобобових культур в цілому (на 3,5 %).

Осушені землі, маючи загальний висхідний вектор розвитку виробництва зернової та зернобобової продукції, водночас в частині її основних видів демонструють різну спрямованість їх руху. Так, звітного року по відношенню до

базового року при збільшенні обсягів виробництва пшениці – на 48,3 тис. тонн або на 8,2 %, відбувається досить суттєве скорочення виробництва жита – на 144,5 тис. тонн (70 %), ячменю – на 93,9 тис. тонн (45 %). Загальне нарощування валового збору продукції культур досліджуваної групи на 454,8 тис. тонн (36,4 %) вказує на зміну пріоритетів щодо використання меліорованих земель сільськогосподарськими підприємствами.

Даний висновок підтверджує динаміка площ, які використовуються під посіви зернових та зернобобових культур, що вирощуються на зрошених та осушених землях. Цифрові матеріали, що відбивають посівні площі основних зернових та зернобобових культур на меліорованих землях в сільськогосподарських підприємствах наведені за статистичними даними [193, С. 107] в табл. 2.15.

Аналіз цифрових даних показує, що у 2011 р. по відношенню до 2004 р. в сільськогосподарських підприємствах посівні площі зернових та зернобобових культур на меліорованих землях мають спільну від’ємну спрямованість як на зрошенні, так і на осушенні. При цьому за період дослідження загальне скорочення посівів зернових та зернобобових культур на зрошувальних землях відбувається вищими темпами, ніж на осушених землях. Так, якщо за період дослідження посіви зернових та зернобобових культур на зрошенні скоротилися на 51,4 тис. га або на 29,2 %, то скорочення посівів даних культур на осушених землях складало 92,4 тис. га або 17,9 %.

Нижчі темпи зменшення у відносних величинах осушених земель по відношенню до зрошених зумовлено тим, що в базовому році за абсолютною величиною площа зернових та зернобобових культур на зрошені в 2,9 рази поступалася аналогічним посівним площам осушених земель. Загальне скорочення площі зернових культур в підприємствах на меліорованих землях показує недостатню увагу в них до інновацій.

Таблиця 2.15

Площі зернових та зернобобових культур в сільськогосподарських підприємствах на меліорованих землях, тис. га

Показники	Рік					2011р. до 2004р.	
	2004	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зрошені землі							
Зернові та зернобобові культури	176	176,9	171,2	125,2	124,6	70,8	-51,4
в тому числі: - пшениця	76,6	79,4	70	46,9	42,8	55,9	-33,8
- жито	1,3	0,5	0,2	0,1	0,1	7,7	-1,2
- ячмінь	39,6	40,6	50	24,3	18	45,5	-21,6
Осушені землі							
Зернові та зернобобові культури	517,6	456,8	447,1	433	425,2	82,1	-92,4
в тому числі: - пшениця	202,7	186,5	189	191,3	176,3	87,0	-26,4
- жито	108,7	61,2	62,8	38,1	38,5	35,4	-70,2
- ячмінь	88,9	63,1	75	58,9	39,6	44,5	-49,3

Слід вказати на те, що скорочення посівів на зрошенні основних видів досліджуваних культур є нерівномірним. Так за період дослідження в абсолютних величинах максимального скорочення зазнали посіви пшениці – 33,8 тис. га або 44,1 % від рівня базового року. Тоді як за найменшого абсолютного скорочення посівів жита на зрошенні (всього 1,2 тис. га), у відносних величинах до значення базового року це складало 92,3 % від житніх посівів. Втрати ячменю на зрошенні становили 21,6 тис. га або 54,6 % від посівів даної культури базового року. Таким чином, темпи скорочення зрошувальних посівів пшениці, жита та ячменю суттєво перевищують зменшення посівів зернових та зернобобових культур в цілому.

Осушені землі, маючи менші відносні втрати посівів зернових та зернобобових культур, в частині їх основних видів демонструють спільність зі зрошенням від'ємного руху. Так, звітного року по відношенню до базового року

площа посівів пшениці на осушених землях скоротилася на 26,4 тис. га (17,9 %), жита – на 70,2 тис. га (64,6 %), ячменю – на 49,3 тис. га (55,5 %). Загальне скорочення посівів культур досліджуваної групи на 92,4 тис. га (17,9%) вказує на певну зміну пріоритетів щодо використання сільськогосподарськими підприємствами меліорованих земель з наданням переваги вирощуванні пшениці. Адже скорочення пшеничного клину на осушених землях є найменшим серед наведених основних видів зернових та зернобобових культур.

Оцінка економічної ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва

Системний аналіз сучасного стану та розвитку управління інноваційною діяльністю зернового та зернобобового виробництва передбачає проведення різнобічної оцінки його економічної ефективності. Бо лише фактичний матеріал щодо результативності та ефективності використання основних ресурсів та виробничої діяльності в цілому сільськогосподарських виробників даної продукції віддзеркалює реальний рівень економічного розвитку досліджуваного сектора аграрної економіки. Оскільки зернове та зернобобове виробництво виступає лише одним із фрагментів аграрної галузі, то його об'єктивне оцінювання потребує також проведення порівняльної характеристики по відношенню до ефективності розвитку сільського господарства в цілому.

Виходячи з викладеного, в аналізі логічно представити динаміку ефективності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах, розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах за організаційно-правовими формами господарювання в звітному році, динаміку урожайності зернових та зернобобових культур, динаміку урожайності зернових та зернобобових культур по регіонах; динаміку урожайності зернових культур на меліорованих землях; групування сільськогосподарських підприємств за

урожайністю зернових та зернобобових культур у звітному році, динаміку рівня рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах, групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності зернових та зернобобових культур, ефективність виробництва продукції зернових культур фермерськими господарствами.

Об'єктивна оцінка економічної ефективності управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає проведення характеристики ефективності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Бо відбиваючи загальний стан економіки галузі, ефективність аграрних підприємств в цілому значною мірою формує умови розвитку досліджуваного сектора.

Цифрові матеріали, що відбивають ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах наведені за статистичними даними [193, С. 52, 86] в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах та результативність зернового виробництва в Україні

Показники	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Прибуток від с.-г. продукції, млн. грн.	1253,2	5462,1	7120	12751	19926	1590,0	18673
в т.ч. - продукції рослинництва	900,2	5450,7	63343	11376	17323	1924,3	16423
- продукції тваринництва	353	11,4	785,7	1374,6	2603,3	737,5	2250,3
Рентабельність с.-г. продукції, %	6,8	13,4	13,8	21,1	27	X	20,2
в т.ч. - продукції рослинництва	7,9	19,6	16,9	26,7	32,3	X	24,4
- продукції тваринництва	5	0,1	5,5	7,8	13	X	8
Виробництво на одну	807	1152	999	856	1242	153,9	435

особу зернової та зернобобової продукції, кг							
---	--	--	--	--	--	--	--

Аналіз цифрових матеріалів таблиці показує, що ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах зростає. Так, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції збільшився на 18673 млн. грн. або у 15,9 раз. Особливо значним був приріст прибутку рослинницької продукції – у 19,2 рази, що складало 16423 млн. грн. і у 7,3 рази перевищувало значення відповідного приросту в тваринництві.

На 20,2 в. п. в сільськогосподарських підприємствах зростає рентабельність сільськогосподарського виробництва, в тому числі за рахунок рослинництва – на 24,4 відсоткових пунктів, що більше ніж в тваринництві в три рази. Слід відзначити, що підприємствами аграрного сектору в цілому та їх галузями рослинництва та тваринництва зокрема, формується щорічний позитивний приріст прибутку. Певні річні відхилення від загального позитивного тренду рентабельності мають місце в рослинництві, підтверджуючи значну залежність галузі від природно-кліматичних умов та вказуючи на потребу посилення в ній уваги до інновацій, з метою зменшення такої залежності.

Це твердження додатково аргументується коливаннями обсягів виробництва зернової та зернобобової продукції в розрахунку на одну особу. Так, якщо протягом періоду дослідження приріст даного виробництва складав 435 кг, або 53,9 %, то в попередні роки приріст результативності по відношенню до базового року був знано меншим і знаходився в межах від 49 кг (2010 р.) до 345 кг (2008 р.). Тоді як максимальний приріст приходить на звітний рік.

Про обмежені можливості здійснення інноваційного процесу досліджуваними підприємствами свідчить розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції. Цифрові матеріали, що відбивають відповідні кількісні характеристики наведені за статистичними даними [193, С. 53] в табл. 2.17.

Аналіз цифрових матеріалів даної таблиці показує, що максимальну питому вагу в загальній кількості сільськогосподарських підприємств – 22,5 % займає група господарств, які мають до 1 млн. грн. чистого доходу в розрахунку на 1 підприємство.

Таблиця 2.17

Розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у 2011 р.

Показники	Групи	У % до загального значення			Рівень рентабельності, %	У середньому на 1 підприємство	
		кількості підприємств	обсягу чистого доходу	чисельності зайнятих		чистий дохід, тис. грн.	чисельність зайнятих осіб
Підприємства з чистим доходом до 1 млн. грн.	1	22,5	1,0	4,3	-2,8	429	11
1,1–2,5	2	16,9	2,8	6,0	13,6	1688	19
2,6–5,0	3	17,8	6,4	9,6	21,1	3654	29
5,1–10,0	4	19,4	13,6	17,9	23,3	7148	50
10,1–20,0	5	13	17,9	19,5	26,8	13923	80
20,1–50,0	6	7,6	22,5	19,4	22,2	30271	138
50,1–100,0	7	1,5	10,2	8,5	26,2	67873	292
більше 100,1 млн. грн.	8	1,3	25,7	15,1	36,8	205828	645

Проте на господарства цієї групи приходиться всього 1 % чистого доходу від загального його обсягу, що в розрахунку на 1 підприємство складає лише 429 тис. грн. Належність такої категорії підприємств до малих засвідчує те, що чисельність зайнятих працею в них в середньому складає 11 осіб. Через збитки

вони мають обмежені можливості здійснювати активну інноваційну діяльність. Адже рівень збитковості підприємства даної групи в середньому становить мінус 2,8%.

Реальні можливості здійснювати розширене відтворення на інноваційних засадах мають сільськогосподарські підприємства, рівень рентабельності яких складає понад 21,1 відсотків. До них належать господарства 3-8 груп з чистим доходом, що в розрахунку на 1 підприємство складає понад 2,6 млн. грн. Питома вага цих підприємств від загального їх числа становить 60,6 %, а на їх долю приходить 96,2 % всього отриманого чистого доходу.

Найбільш сприятливі можливості для впровадження інновацій мають підприємства 8 групи з чистим доходом понад 100 млн. грн. в розрахунку на 1 господарство. Адже маючи від загальної кількості аграрних підприємств частку, що складає лише 1,3 %, вони отримують 25,7 % від всього обсягу чистого доходу або кожне господарство 205828 тис. грн. з рівнем рентабельності – 36,8 %. У середньому на одне таке підприємство приходить 645 осіб працюючих, а питома вага зайнятих в них працівників складає 15,1 % від їх загальної чисельності в сільськогосподарських підприємствах.

Інноваційна діяльність досліджуваної галузі визначається власними ресурсами, що мають місце в її розпорядженні. Ці ресурси, будучи накопиченими за попередні роки, поповнюються за рахунок коштів, які надходять від продажу зернової та зернобобової продукції в поточний період. Водночас, фінансові ресурси для інновацій формуються надходженнями, що забезпечуються від всієї сукупності здійснюваних сільськогосподарськими підприємствами виробництв та послуг.

Про рівень окупності поточних витрат у 2011 р., понесених на виробництво зернової та зернобобової продукції, а також у галузі рослинництва та всієї виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в розрізі продукції сільського господарства та послуг сільськогосподарського характеру різних організаційно-правових форм господарювання свідчать цифрові матеріали, що наведені згідно статистичних даних [193, С. 61] в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Рівень рентабельності виробництва зернової та сільськогосподарської

продукції в підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання в
2011 р., %

Показники	Державні	Не-державні	у тому числі підприємства			
			господарські товариства	приватні	виробничі кооперативи	інші
Зерно та зернобобові	18,0	26,2	24,4	33,2	22,2	21,1
Продукція рослинництва	16,0	32,6	30,3	40,5	30,0	25,7
Продукція сільського господарства	4,2	27,5	26,4	34,3	15,9	22,0
Вся продукція	2,8	26,9	25,9	33,5	15,5	21,0

Аналіз цифрових даних засвідчує наявність здійснення активної інвестиційної діяльності щодо виробництва зернової та зернобобової продукції в підприємствах різних організаційно-правових форм власності та господарювання. Так, звітного року рівень рентабельності виробництва досліджуваної продукції за організаційно-правовими формами знаходився в межах 18 – 33,2 відсотків. Водночас, економічна ефективність окупності витрат на виробництво зерна та зернобобових в державних підприємствах на 8,2 в. п. поступається значенню аналогічного показника недержавних підприємств.

Дещо менші можливості державних підприємств пояснюються тим, що виробничо-господарська діяльність останніх щодо досліджуваної галузі знаходиться в межах чіткого державного регламентування, положень якого необхідно жорстко дотримуватися, поступаючи в окремих випадках не на користь комерційних інтересів даних господарюючих суб'єктів. Будучи економічно самостійними в частині поточної господарської діяльності, державні господарства в силу статутних регламентів виконують замовлення, що надходять з боку держави. Про вплив даної обставини на економічну ефективність в якості її

обмежуючого фактора побічно вказує те, що рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва в державних підприємствах поступається значенню аналогічного показника в недержавних підприємствах більш ніж у 2 рази, та відповідно з продукції сільського господарства – в 6,5 рази, з усієї виробничо-господарської діяльності – у 9,6 раз.

Справедливість зробленого узагальнення підтверджує те, що за статистичними даними з сільського господарства [193, С. 61] у 2011 р. продукція тваринництва державних підприємств була збитковою (рівень збитковості становив -16,1 %), тоді як рівень рентабельності продукції тваринництва недержавних підприємств становив 13,8 %. Бо якщо збиткові тваринницькі галузі недержавні підприємства ліквідовують, то державні підприємства такої можливості не мають.

Водночас, грошові втрати для інновацій від обмежень, що мають місце у визначенні напрямів виробничої діяльності, скороченні збиткових галузей та у розподілі продукції за каналами реалізації на ринку, державні підприємства можуть компенсувати за рахунок завдань інноваційного характеру, що надходять з боку державних структур та виділених для їх виконання бюджетних коштів.

Недержавні сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм мають рівень рентабельності виробництва зернової та зернобобової продукції в межах 21,1 – 33,2 відсотків. При цьому якщо у 2011 р. приватні підприємства отримали максимальну окупність понесених витрат на виробництво досліджуваної продукції (33,2 %), то у виробничих кооперативах та підприємствах, що належать до категорії “інші” рівень рентабельності зернової галузі найнижчий і ставив відповідно 22,2 та 21,1 відсотків. Приватні підприємства, які від своєї виробничо-господарської діяльності в цілому та в розрізі сільського господарства та в рослинництві досягли найвищого рівня рентабельності, відповідно 33,5 %; 34,3 та 40,5 відсотків, мають значні перспективи щодо впровадження інновацій в зернове господарство.

Рівень рентабельності зернового та зернобобового виробництва господарських товариств дещо поступається середньому значенню даного

показника недержавних підприємств. Проте за рахунок інновацій господарські товариства, як і сільськогосподарські виробничі кооперативи та інші форми господарювання аграрного сектора можуть забезпечувати нарощування доходів та прибутків, а відтак і збільшення рівня рентабельності зернового та зернобобового виробництва.

Результативність використання інновацій в зерновому господарстві в розрізі основних видів зернових та зернобобових культур певною мірою визначається через їх урожайність. Цифрові матеріали, що відбивають динаміку відповідних кількісних характеристик наведені за статистичними даними [193, С. 88] в табл. 2.19.

Таблиця 2.19

Урожайність зернових та зернобобових культур, ц/га

Види культур	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зернові та зернобобові, всього	26	34,6	29,8	26,9	37	142,3	11
у тому числі: пшениця	28,5	36,7	30,9	26,8	33,5	117,5	5
з неї: - озима	29	37,1	31,2	27,1	33,9	116,9	4,9
- яра	21,8	27,2	26,3	21	25,4	116,5	3,6
жито	17,3	22,9	20,7	16,7	20,7	119,7	3,4
з нього: - озиме	17,3	22,9	20,7	16,6	20,7	119,7	3,4
- яре	14,7	18,8	20,5	24,4	21,6	146,9	6,9
ячмінь	20,6	30,3	23,7	19,7	24,7	119,9	4,1
з нього: - озимий	21,2	31,2	27,7	22,4	27,4	129,2	6,2
- ярий	20,6	30	22,3	18,3	23,4	113,6	2,8
овес	17,6	21,2	17,6	14,8	18,1	102,8	0,5
просо	11,7	15,6	13,6	13,7	17,8	152,1	6,1
гречка	6,9	8,5	7,4	6,7	9,9	143,5	3
рис	43,4	50,9	58,3	50,5	57,3	132,0	13,9
кукурудза на зерно	43,2	46,9	50,2	45,1	64,4	149,1	21,2
сорго	26,8	20,7	21,3	21,4	26,4	98,5	-0,4
зернобобові	18,9	21,4	17,5	15,1	14	74,1	-4,9
з них: - горох	19,8	22,6	18,1	16,2	14,9	75,3	-4,9
- квасоля	15	16,2	14,4	12,8	15,1	100,7	0,1

Аналіз цифрових даних таблиці 2.19 показує, що у 2011 р. по відношенню до 2005 р. загальний приріст урожайності зернових та зернобобових культур з 1

гектара складав 11 центнерів, або збільшився на 42,3 %. Особливо вагомим за період дослідження був приріст урожайності кукурудзи на зерно, що становив 21,2 центнерів з 1 га або збільшився на 49,1 %. Вагомим виявився приріст урожайності рису, абсолютне значення якого за досліджуваний період збільшилося на 13,9 центнерів з 1 га, або на 32%. Позитивні тренди урожайності в абсолютних та відносних величинах характерні для пшениці, приріст якої складав відповідно 5 ц/га (17,5 %); ячменю – 4,1 ц/га (19,9 %); проса – 6,1 ц/га (52,1 %), гречки – 3 ц/га (43,5 %), жита – 3,4 ц/га (19,7 %), вівса – 0,5 ц/га (2,8 %), квасолі – 0,1 ц/га (0,7 %). Варто вказати на те, що позитивний характер приросту урожайності формують як озимі, так і ярові форми пшениці, жита та ячменю.

Про необхідність посилення інноваційної діяльності зернової галузі свідчать нижча в Україні урожайність зернових та зернобобових культур за середньосвітову (згідно розрахунків за [193, С. 368] у 2011 р. на 6,1 ц/га), а також значні коливання урожайності пшениці та її від’ємний тренд за тривалий період часу, що представлено на рис. 2.5.

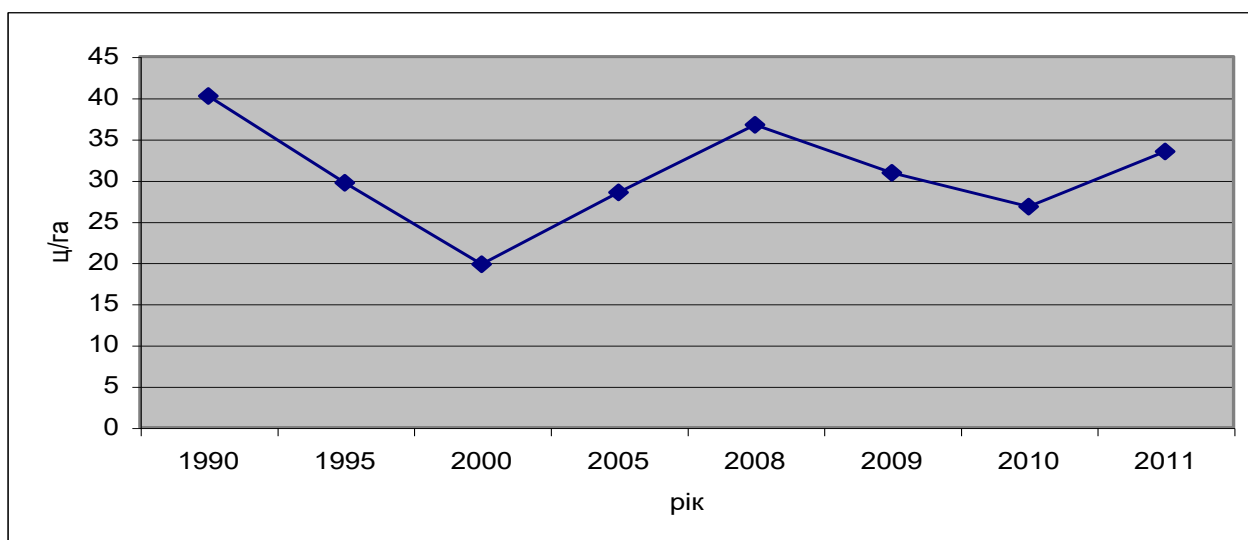

Рис. 2.5. Динаміка урожайності пшениці

Підтверджує зроблений висновок щодо необхідності інновацій зниження урожайності сорго - на 0,4 ц/га або на 1,5% та гороху, відповідно на 4,9 ц/га або на 24,7 %. Посилує цей аргумент динаміка урожайності зернових та

зернобобових культур по регіонах, що згідно розрахунків за статистичними даними [193, С. 236], представлена в табл. 2.20.

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. максимальний рівень урожайності було отримано у Черкаській області – 57,3 центнерів з 1 гектару, що у 2,2 рази перевищувало здобуток Луганської області, яка отримала з гектару найменший за всі регіони урожай зернової продукції. Наявність значної поляризації за урожайністю досліджуваної продукції підтверджує те, що Полтавська область, яка звітного року у рейтингу урожайності зернових та зернобобових культур зайняла 2-е місце, у 2 рази перевершила результативність зернових посівів Чернівецької області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

Важливо вказати на те, що динаміка урожайності продукції зернових та зернобобових культур по регіонах не є однозначною.

Таблиця 2.20

Динаміка урожайності зернових та зернобобових культур по регіонах, ц/га

Регіони	Рік					2011р. до 1990р., %
	1990	2000	2005	2010	2011	
Україна	35,1	19,4	26	26,9	37	105,4
АР Крим	36,3	20,1	21,2	21,2	31,9	87,9
Вінницька	37	23,6	27,4	36,9	49,3	133,2
Волинська	32,2	19,4	24,1	24,1	29,7	92,2
Дніпропетровська	39,1	20,3	28,5	25,3	30,8	78,8
Донецька	37,8	18,5	24,7	24,8	29,5	78,0
Житомирська	26,8	18,8	20,5	29,4	39,3	146,6
Закарпатська	47,7	25,8	37	32,8	37,6	78,8
Запорізька	38,3	15,5	23,5	22,7	26	67,9
Іван-Франківська	34,6	21,8	25,8	29,2	39,6	114,5
Київська	35,6	24,7	34,2	33	45,2	127,0
Кіровоградська	39,1	19,9	29	28,9	40,9	104,6
Луганська	30,9	11,8	25,4	19,6	25,5	82,5
Львівська	33,3	20,1	23,4	25,8	36,5	109,6
Миколаївська	35,4	14,7	20,8	25,1	28,4	80,2
Одеська	29,8	18	23,4	25,5	29,2	98,0

Полтавська	41,2	18,9	31,3	30,8	51,6	125,2
Рівненська	30,6	21,1	22,6	26,6	32,6	106,5
Сумська	31,1	18,2	21,2	22,1	38,3	123,2
Тернопільська	32,5	19,4	23,6	27,7	41	126,2
Харківська	37,9	18	29,7	18,7	37	97,6
Херсонська	35	17,2	22,1	22,1	32,4	92,6
Хмельницька	32,4	23,8	22,2	31,5	40,3	124,4
Черкаська	38,8	27,7	33,8	39,1	57,3	147,7
Чернівецька	44,3	24,2	31,3	37,9	45,8	103,4
Чернігівська	26,3	16	25,8	25,1	38,4	146,0

Так, якщо у 2011 р. по відношенню до 1990 р. приріст урожайності мав місце у Вінницькій (33,2 %), Житомирській (46,6 %), Київській (27 %), Іван-Франківській (14,5%), Кіровоградській (4,6 %), Львівській (9,6 %), Полтавській (25,2 %), Рівненській (6,5 %), Сумській (23,2 %), Тернопільській (26,2 %), Хмельницькій (24,4 %), Черкаській (47,7 %), Чернівецькій (3,4 %), Чернігівській (46 %) областях, то в інших регіонах відбулося скорочення урожайності зернової та зернобобової продукції – в АР Крим – на 12,1 %, у Волинській області – на 7,8 %, у Дніпропетровській – на 21,2 %, у Донецькій – на 22 %, у Закарпатській - на 21,2 %, у Запорізькій – на 32,1 %, у Луганській – на 17,5 %, у Миколаївській – на 19,8 %, у Одеській – на 2 %, у Харківській- на 2,6 %, у Херсонській – на 7,4 %.

Отже, висока амплітуда відхилення динаміки урожайності по регіонам від середнього значення по країні підтверджує зроблений раніше висновок про недостатній інноваційний рівень ведення зернового та зернобобового виробництва.

Комплекс заходів гідротехнічного, культуртехнічного, хімічного, агротехнічного та іншого меліоративного характеру в якості інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва передбачає підвищення родючості ґрунтів та відповідно зростання урожайності. Звідси витікає потреба в дослідженні стану та тенденцій розвитку урожайності на зрошувальних та осушених землях.

Цифрові матеріали, що відбивають динаміку урожайності основних зернових та зернобобових культур на меліорованих землях в

сільськогосподарських підприємствах наведені за статистичними даними [193, С. 106] в табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Урожайність зернових та зернобобових культур на меліорованих землях, ц/га

Показники	Рік					2011р. до 2004р.	
	2004	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зрошені землі							
Зернові та зернобобові культури	38,1	46,5	40,5	41,2	51,9	136,2	13,8
в тому числі:	36,9	41,9	34,1	35,5	44,9	121,7	8
- пшениця							
- жито	21	25,7	26,5	25,8	21,9	104,3	0,9
- ячмінь	30,4	38,6	31	26,1	36,7	120,7	6,3
Осушені землі							
Зернові та зернобобові культури	24,1	32,1	31	27,4	40,1	166,4	16
в тому числі:	28,9	34,3	32,7	25,2	35,9	124,2	7
- пшениця							
- жито	19	16,2	17	12,5	16,1	84,7	-2,9
- ячмінь	23,4	30	27,5	20,5	29	123,9	5,6

Аналіз даних показує досить однозначну спрямованість вектору руху урожайності зернових та зернобобових культур в сільськогосподарських підприємствах на меліорованих землях в розрізі таких складових як зрошення та осушення. Так, за період дослідження урожай з одного гектару зернових та зернобобових культурна збільшився на зрошувальних та осушених землях відповідно на 13,8 та 16 центнерів. При цьому рівень урожайності зрошувальних посівів в цілому та в розрізі основних культур перевищує значення аналогічних показників посівів осушених ділянок.

Варто зазначити нерівномірність темпів зростання урожайності основних

видів досліджуваних культур на зрошенні та осушенні. Так, темпи зростання урожайності зрошувального клину – 36,2 %, поступаються значенню аналогічного показника на осушених землях – 66,4 %. При цьому на зрошувальних та осушених землях приріст урожайності пшениці та ячменю значних розбіжностей не має. Водночас, по житю якщо на зрошувальних ділянках відбувається приріст урожайності на 0,9 ц/га або 4,3 %, то на осушених землях спостерігається картина протилежного характеру – його урожайність зменшується – на 2,9 ц/га або на 15,3 %.

Отже проведений аналіз показує, по-перше, урожайність зернових та зернобобових культур на меліорованих землях характеризується наявністю значних коливань за роками. По-друге, на зрошувальних та осушених землях мають місце різні темпи приросту урожайності, й навіть випадки її скорочення окремими зерновими культурами. По-третє, названі процеси дають підстави для узагальнюючого висновку про недостатню увагу інноваціям при виробництві зернових та зернобобових культур.

Такий висновок підтверджують аналітичні матеріали групування сільськогосподарських підприємств за урожайністю зернових та зернобобових культур у 2011 р. Відповідні цифрові матеріали згідно офіційних статистичних даних [193, С. 100], наведені в табл. 2.22.

Аналіз наведених цифрових даних показує, що підвищення урожайності зернових та зернобобових культур концентрується в крупних товаровиробників. Так, абсолютна більшість виробленого зерна та зернобобових - 34,7 млн. т приходить на підприємства, які знаходяться в 6-8 групах з урожайністю, що складає понад 30 центнерів з 1 гектара. На долю цих підприємств приходить 78,4 % від загального валового збору зернової та зернобобової продукції всіх сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.22

Групування сільськогосподарських підприємств за урожайністю зернових та зернобобових культур у 2011 р.

Показники	Групи	Кількість підприємств		Зібрана площа		Валовий збір	
		одиниць	%	тис. га	%	тис. т	%
Підприємства – всього	X	36536	100,0	11339,6	100,0	44219,3	100,0
з них зібрали з 1 га, ц							
До 10,0	1	3879	10,6	168,1	1,5	129,6	0,3
10,1–15,0	2	4944	13,5	408,6	3,6	527,4	1,2
15,1–20,0	3	6613	18,1	855,1	7,5	1521,1	3,4
20,1–25,0	4	5788	15,8	1362,4	12,0	3095,6	7,0
25,1–30,0	5	4703	12,9	1558,3	13,8	4295,2	9,7
30,1–40,0	6	5134	14,1	2581,1	22,8	8960,7	20,3
40,1–50,0	7	2580	7,1	1669,0	14,7	7491,8	16,9
більше 50,1	8	2895	7,9	2737,0	24,1	18197,9	41,2

Посіви досліджуваних культур господарств трьох груп з найвищою урожайністю займають 6987,1 тис. га, що складає 61,6 % всіх посівів даних культур сільськогосподарських підприємств. Про високий рівень концентрації зернового та зернобобового виробництва в них свідчить те, що питома вага таких підприємств складає 29,1 % від їх загальної кількості. Тоді як на 70,9 % сільськогосподарських підприємств, кожне з яких виробляє до 30 центнерів з 1 гектару, приходиться лише 21,6 % загального обсягу даної продукції.

Таким чином, висока результативність використання землі під зерновими посівами корелює з масштабами та концентрацією виробництва продукції зернових та зернобобових культур. При цьому валовий збір зернових та зернобобових культур в середньому на господарство восьмої групи перевищує значення аналогічного показника господарства сьомої групи в 2,1 рази і в 187,9 раз перевищує значення такого ж показника підприємства першої групи.

Проведений аналіз дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що підвищення урожайності зернових та зернобобових культур корелює з

масштабами та концентрацією виробництва. Тоді як абсолютна більшість сільськогосподарських підприємств (70,9 %) має низьку продуктивність зернових та зернобобових посівів, порівняно незначний обсяг валового збору зернової та зернобобової продукції, низький рівень концентрації її виробництва. Сукупність названих факторів свідчить, що у значній кількості аграрних товаровиробників обмежені можливості використання інноваційної моделі розвитку зернової галузі.

Внаслідок дії названих внутрішніх факторів, а також під впливом низки зовнішніх чинників у сільськогосподарських підприємствах рівень рентабельності виробництва продукції зернових та зернобобових культур протягом тривалого часу постійно змінюється (рис. 2.6).

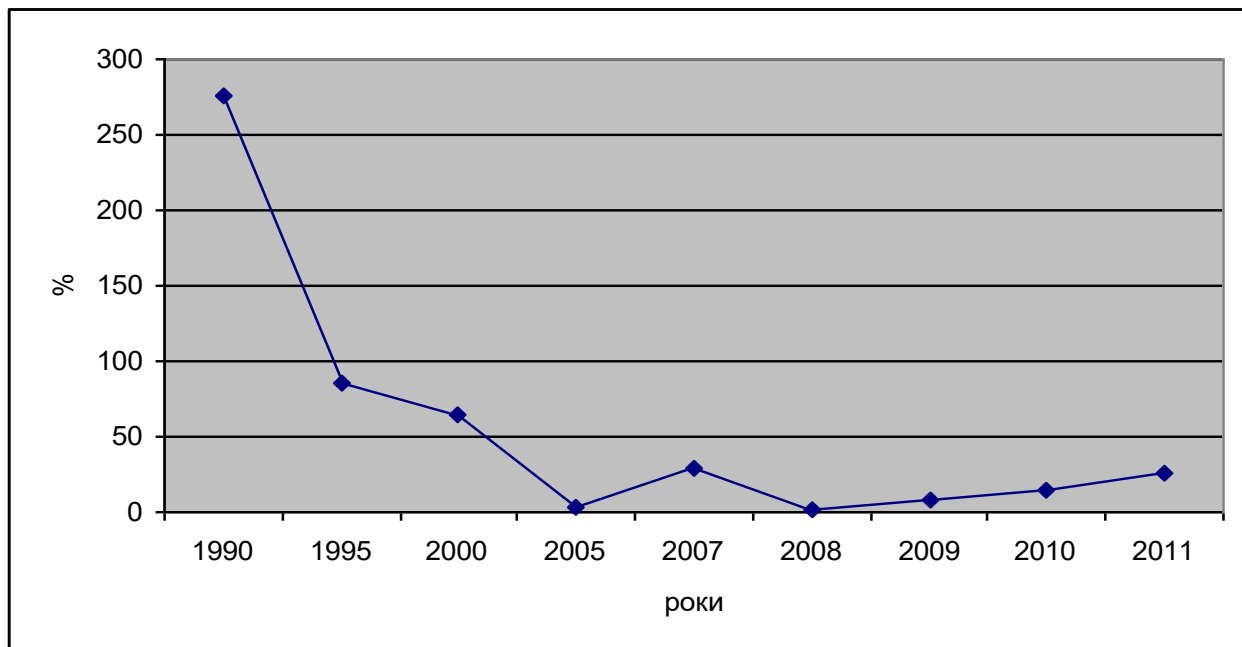

Рис. 2.6. Рівень рентабельності виробництва зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах

На рисунку зримо проявляється неухильне зниження рівня рентабельності виробництва продукції зернових та зернобобових культур. Варто вказати й на те, що в окремі роки минулого століття за статистичними даними [193, С. 54-55], значення даного показника сягало 346 % (у 1992 р.) та 361,1 % (у 1993 р.), демонструючи значні можливості щодо перспектив зростання окупності понесених витрат у досліджуваній галузі. За наявності висхідного тренду з 2008 р. рівень рентабельності виробництва продукції зернових та зернобобових культур

варто оцінювати як низький, бо його значення за останні роки знаходилося в межах від 7,3 % (2009 р.) до 26,1 % (2011 р.).

При цьому розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності в звітному році, в якому було отримано максимальний рівень окупності витрат на виробництво продукції зернових та зернобобових культур, показує наявність значної розбіжності в значеннях даного показника (табл. 2.23).

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. для абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств (76,7 %) виробництво продукції зернових та зернобобових культур було рентабельним. Їх домінуюче положення засвідчує те, що питома вага їх чистого доходу (виручки) від загального обсягу складала 86 %. Собівартість виробництва реалізованої продукції таких підприємств в середньому становила 84,24 грн. за 1 центнер, а рівень рентабельності - 53,1 %.

При цьому більше половини (50,5 %) всіх підприємств здійснюють виробництво зерна та зернобобових з рівнем рентабельності до 40 %. Частка чистого доходу (виручки) таких підприємств від загального обсягу складала 47,3 %. Їх собівартість виробництва реалізованої продукції в середньому становила 98,80 грн. за 1 центнер, а рівень рентабельності - 16,1 %.

Високорентабельне виробництво – в межах 40 - 100 відсотків мають 21,3% всіх підприємств. Питома вага чистого доходу (виручки) таких підприємств від загального обсягу складала 30,7 %, при собівартості виробництва реалізованої продукції в середньому 76,21 грн. за 1 центнер, та рівні рентабельності - 62,3%.

Таблиця 2.23

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності (збитковості) продукції зернових та зернобобових культур у 2011 р.

Показники	Групи	У % до		Рівень рентабельності (збитковості), %	Собівартість виробництва реалізованої продукції, грн. за 1 ц
		загальної кількості підприємств	загального обсягу чистого доходу		

Підприємства з рівнем рентабельності, %	X	100,0	100,0	26,1	92,31
0 – 10,0	1	18,4	12,8	4,9	110,31
10,1–20,0	2	12,7	12,2	14,4	96,18
20,1–40,0	3	19,4	22,3	29,0	89,93
40,1–60,0	4	11,4	15,8	49,3	82,43
60,1–100,0	5	9,9	14,9	75,3	70,00
100,1 і вище	6	4,9	8,0	145,5	56,59
- 0,1 – - 10,0	7	9,2	5,9	-4,7	118,13
- 10,1– - 20,0	8	5,7	5,2	-15,8	129,72
-20,1– - 30,0	9	3,5	1,6	-24,5	126,0
-30,1 – - 45,0	10	3,0	1,1	-36,7	141,34
-45,1– - 55,0	11	1,0	0,2	-49,9	157,66
- 55,1 і нижче	12	1,0	0,1	-66,9	163,10

Лише 4,9 % від загальної кількості приходиться на підприємства, які знаходяться в групі з максимальною рентабельністю, що в середньому становила 145,5 %. На долю цих підприємств приходиться 8 % загального обсягу чистого доходу від продажу всієї виробленої сільськогосподарськими підприємствами зернової та зернобобової продукції за найнижчої собівартості виробництва реалізованої продукції 56,59 грн. за 1 центнер.

Варто вказати на те, що виробництво продукції зернових та зернобобових культур було збитковим для 23,4 % досліджуваних підприємств, на долю яких приходилося 14,1 % загального обсягу чистого доходу. Собівартість виробництва реалізованої зернової та зернобобової продукції таких підприємств в середньому становила 139,32 грн. за 1 центнер, а рівень збитковості – 33 %. При цьому 1 відсоток підприємств від їх загальної кількості отримали в середньому збитковість 66,9 %.

Проведений аналіз групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності (збитковості) продукції зернових та зернобобових культур у 2011 р. показує, що повномасштабний інноваційний процес розвитку досліджуваної галузі в змозі здійснювати близько четвертої частини всіх товаровиробників, які мають поточне високорентабельне виробництво.

Виходячи з динаміки розвитку фермерських господарств, логічним постає проведення дослідження ефективності виробництва в них основних видів зернової та зернобобової продукції. Відповідні цифрові матеріали щодо цього, згідно статистичних даних [193, С. 178], наведені в таблиці 2.24.

Таблиця 2.24

Ефективність виробництва зернової та зернобобової продукції фермерськими господарствами у 2011 р.

Зернова та зернобобова продукція	Собівартість 1 ц, грн.	Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	Рівень рентабельності, %
Зерно та зернобобові	100,8	129,4	28,4
у тому числі –пшениця	102,9	130,1	26,4
- кукурудза на зерно	87,2	118,1	35,4
- інші зернові та зернобобові	116,8	143,7	23,0

Аналіз цифрових даних таблиці 2.24 показує, що за рівнем рентабельності виробництва зернової та зернобобової продукції фермерські господарства належать до третьої групи сільськогосподарських підприємств, в якій окупність витрат знаходилася в межах 20,1–40,0 відсотків. Водночас, за собівартістю виробництва 1 центнера досліджуваної продукції фермери ближчі до 2 групи сільськогосподарських підприємств, рівень рентабельності яких знаходиться в межах 10 – 20 % (згідно табл. 2.23).

Варто вказати на те, що найвищу рентабельність фермерські господарства в 2011 р. отримували від виробництва кукурудзи на зерно – 35,4%. Даний рівень окупності продукції отриманий завдяки собівартості її виробництва, що в ряду інших зернових та зернобобових культур була найменшою. Мінімальний рівень рентабельності – всього 23 %, фермери мали від продукції інших зернових та

зернобобових культур.

Таким чином, для категорії фермерські господарства, як і більшість сільськогосподарських підприємств, за рівнем рентабельності продукції зернових та зернобобових культур мають обмежені можливості щодо здійснення повномасштабного інноваційного розвитку досліджуваної галузі.

Проведені дослідження дають можливість зробити узагальнюючий висновок: необхідність інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва має комплексний характер та включає аргументи, які витікають з нижчої в Україні за середньосвітову урожайності зернових та зернобобових культур, загальної низької результативності використання земельних ресурсів під зерновими та зернобобовими посівами, стану та тенденцій урожайності зернових культур на меліорованих землях, недостатньої уваги до використання виробниками зернової та зернобобової продукції сучасних світових науково-економічних здобутків.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ТА ЗЕРНОБОБОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Модернізація регіонального техніко-технологічного оснащення виробництва зернової та зернобобової продукції

Визначення напрямів удосконалення управління регіональним інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає виявлення можливостей модернізації його техніко-технологічного оснащення, визначення умов формування вертикальних маркетингових структур в якості цільної зернової виробничо-господарської системи, науково-економічне забезпечення оптимізації зернового та зернобобового виробництва як складової його регіонального інноваційного розвитку.

Пріоритетність дослідження доцільності регіональної модернізації техніко-технологічного оснащення як складової інноваційного виробництва зернової та зернобобової продукції зумовлено різноплановим характером, що задіяний в процесі виробничо-господарської діяльності. Адже техніко-технологічний виробничий рівень значною мірою визначають будівлі та приміщення виробничого та обслуговуючого характеру, основне та допоміжне обладнання, де основним обладнанням є здебільшого технічні засоби виробництва – трактори, комбайни, станки, транспорт, силові механізми, робочий інструмент тощо. Допоміжне обладнання включає оргтехніку, офісні меблі, прилади, в тому числі для діагностики якості тощо. Крім названих, при обслуговуванні виробничо-господарської діяльності зернового виробництва використовуються допоміжні матеріали, якими можуть служити паливно-мастильні, засоби захисту рослин та тварин, мінеральні та органічні добрива, меблі, столярні предмети, фарби, лаки, канцелярські вироби тощо.

Крім суто техніко-технологічної функції названі складові здійснюють

вагому економічну місію. Бо ними визнаються засоби виробництва, що за перенесенням власної вартості на вартість готових виробів поділяються на дві підгрупи. Засоби виробництва мають грошову форму, де одні – переносять свою вартість на вартість зернової та зернобобової продукції частково, інші – повністю. Частково переносять свою вартість на вартість зернової та зернобобової продукції основні виробничі фонди, що представлені засобами праці, які приймають участь у процесі виробництва протягом тривалого періоду, зберігаючи при цьому свою натуральну форму (споруди, техніка, транспортні засоби тощо). Повністю переносять свою вартість на вартість готових виробів оборотні виробничі фонди, що в якості предметів праці повністю споживаються в одному виробничому циклі, втрачаючи при цьому власну натурально-речову форму (будівельні матеріали, насіння, мінеральні добрива тощо).

Тому визначення положень модернізації техніко-технологічного оснащення як складової інноваційного виробництва зернової та зернобобової продукції включає розкриття стану та тенденцій розвитку основних засобів, техніки, а також її найбільш важливими складовими (тракторами, комбайнами тощо) в розрізі різних категорій виробників зерна та зернобобової продукції (сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, господарств населення), включаючи при цьому представлення їх забезпеченості енергетичними потужностями.

Динаміка основних засобів сільськогосподарських підприємств по регіонах країни, будучи представленими у вартісній формі засобів праці, що без особливих проявів зовнішньої трансформації власної натуральної форми багаторазово приймають участь у виробництві зернової та зернобобової продукції, представлена згідно статистичних даних [193, С. 352] в табл. 3.1.

Аналіз наведених цифрових даних показує, що на початку 2011 р. максимальна вартість основних засобів у сільськогосподарських підприємствах знаходилася у Київській області – 7578 млн. грн., що складало 10,3 % від всієї вартості основних засобів в аграрних формуваннях країни, та у 19,4 рази перевищувало значення відповідного показника Закарпатської області, яка

займала в даному рейтингу останнє місце.

Таблиця 3.1

Наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах по регіонах, (на початок року, у фактичних цінах, млн. грн.)

Регіони	Рік					2011р. до 2000р., %
	2000	2005	2008	2010	2011	
Україна	87763	46851	56122	62082	73582	83,8
АР Крим	6595	3089	3317	3377	3761	57,0
Вінницька	4831	2136	2300	2445	2914	60,3
Волинська	2508	1279,7	1318,5	1356	1402	55,9
Дніпропетровська	4884	1882	3493	4080	4855	99,4
Донецька	3480	2117	3409	4743	5450	156,6
Житомирська	4787	2195	1229	1122	1258	26,3
Закарпатська	906	831	229	271	391	43,2
Запорізька	4732	2025	2865	3182	4454	94,1
Іван-Франківська	646	350	799	1193	1332	206,2
Київська	5005	5243	6283	6557	7578	151,4
Кіровоградська	2911	1459	2090	2345	3341	114,8
Луганська	1874	1114	1772	1725	1948	103,9
Львівська	2680	891	1433	1664	1733	64,7
Миколаївська	4014	2294	2260	2520	2477	61,7
Одеська	5187	2597	2698	3016	3665	70,7
Полтавська	4487	2498	3687	3969	5172	115,3
Рівненська	2317	1335	1096	951	1058	45,7
Сумська	3034	1641	1619	1753	2065	68,1
Тернопільська	1597	800	1407	1538	2186	136,9
Харківська	4470	2209	3405	3744	445	10,0
Херсонська	4302	2051	2037	2352	2842	66,1
Хмельницька	3402	1704	1520	1912	2389	70,2
Черкаська	3811	2065	3221	3469	3934	103,2
Чернівецька	1007	430	296	365	464	46,1
Чернігівська	4286	2607	2326	3421	2857	66,7

Наявність значної поляризації регіонів за вартістю основних засобів

сільськогосподарських підприємствах підтверджує те, що Донецька область, яка займала 2-е місце у наведеному рейтингу, за питомою вагою від загальної вартості основних засобів в країні складала 7,4 %, та звітного року у 12,2 рази перевершила результат Харківської області, що посіла передостаннє місце за значенням даного показника. При цьому частка зазначеного регіону – всього 0,6 % від всієї вартості основних засобів сільськогосподарських підприємств країни.

Слід зазначити, що за період дослідження вартість основних засобів сільськогосподарських підприємств в цілому по країні скоротилася на 14181 млн. грн. або на 16,2 %. Водночас, негативна динаміка в розрізі по регіонах не є однозначною та рівномірною. Так, якщо по більшості регіонів у 2011 р. по відношенню до 2000 р. вартість основних засобів скоротилася АР Крим (на 43 %), Вінницькій (на 39,7 %), Волинській (на 44,1 %), Дніпропетровській (на 0,6 %), Житомирській (на 73,7%), Закарпатській (на 56,8 %), Запорізькій (на 5,9 %), Львівській (на 35,3 %), Миколаївській (на 38,3 %), Одеській (на 29,3 %), Рівненській (на 54,3 %), Сумській (на 31,9 %), Харківській (на 90%), Херсонській (на 33,9 %), Хмельницькій (на 29,8 %), Чернівецькій (на 53,9%), Чернігівській (33,3 %), то в третині регіонів значення даного показника, навпаки, зростало – в Полтавській області (15,3 %), Тернопільській (36,9 %), Черкаській (3,2 %), Донецькій (56,6 %), Іван-Франківській (106,2 %), Київській (51,4 %), Кіровоградській (14,8 %), Луганській (3,9 %).

Отже, в сільськогосподарських підприємствах різних регіонів мають місце неоднозначні положення та перспективи щодо техніко-технологічної модернізації виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема зернового та зернобобового. При цьому в абсолютній більшості областей недооцінюється вагомість інноваційної моделі розвитку зернового господарства. Підтверджує даний висновок динаміка найбільш поширеної в сільськогосподарських підприємствах техніки для вирощування та збирання зернових культур, цифрові дані якої, згідно статистичної інформації [193, С. 203], наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка сільськогосподарських техніки в сільськогосподарських

підприємствах

Показники	Рік					2011р. до 2000р.	
	2000	2005	2009	2010	2011	%	+/-
Трактори, тис. од.	318,9	216,9	168,5	151,3	147,1	46,1	-171,8
у розрахунку на 1000 га ріллі, од.	11	11	9	8	8	72,7	-3
Потужність двигунів тракторів, тис. кВт	20611	14792	12466	12557	12656	61,4	-7955
Середня потужність двигуна трактора, кВт	64,7	68,2	74	83	86	132,9	21,3
Зернозбиральні комбайни, тис. од.	65,2	47,2	36,8	32,8	32,1	49,2	-33,1
у розрахунку на 1000 га посівної площі зернових (без кукурудзи), од.	6	5	3	4	4	66,7	-2
Кукурудзозбиральні комбайни, тис. од.	7,9	4,8	2,9	2,5	2,3	29,1	-5,6
у розрахунку на 1000 га посівної площі кукурудзи, од.	8	5	2	1	1	12,5	-7

Дослідження динаміки основних видів сільськогосподарських техніки в сільськогосподарських підприємствах показує, що у 2011 р. по відношенню до 2000 р. відбулося загальне скорочення в абсолютних та відносних величинах технічного оснащення сільськогосподарського виробництва, зокрема продукції зернових та зернобобових культур. Особливо вагомим за період дослідження було скорочення кількості кукурудзозбиральних комбайнів – на 5,6 тис. од., або на 70,9 %. У розрахунку на 1000 га посівної площі кукурудзи таке скорочення складало 87,5 %.

Вагомим у відносних величинах виявилось скорочення кількості тракторів, абсолютне значення числа яких за досліджуваний період зменшилося на 171,8 тис. од., або на 53,9 %. У розрахунку на 1000 га ріллі таке скорочення складало 3 тракторної одиниці, або 27,7 %. При цьому загальна потужність двигунів тракторів зменшилася на 7955 тис. кВт, або на 38,6 %. Тобто позитивні тренди в абсолютних та відносних величинах, що характерні для середньої потужності

двигуна трактора, приріст якого склав 21,3 кВт, або 32,9 %, не змінив загального негативного руху енергетичних потужностей даного виду сільськогосподарської техніки.

Аналогічні процеси скорочення відбуваються стосовно числа зернозбиральних комбайнів. Їх кількість, у 2011 р. по відношенню до 2000 р. скоротилася на 33,1 тис. одиниць або на 50,8 %. У розрахунку на 1000 га посівної площі зернових (без кукурудзи) за даний період число зернозбиральних комбайнів зменшилося на дві одиниці, або на 33,3 %.

При цьому всі без винятку основні види сільськогосподарської техніки формують досить стійкий від'ємний тренд в абсолютних та відносних величинах протягом останніх 20 років (рис. 3.1).

Про ускладнення техніко-технологічних процесів виробництва зернової та зернобобової продукції свідчить: по-перше, стрімке скорочення числа тракторів, що, залежно від здійснюваної роботи в зерновому господарстві мають можливість поєднувати низьку та велику швидкість; оперативно змінювати обладнання навісного та причіпного характеру; використовувати уніфіковані приєднувальні пристрої для різних моделей тракторів та навісної техніки; обслуговуватися та ремонтуватися в умовах виконання різних сезонно-польових робіт.

По-друге, скорочення числа зернозбиральних комбайнів, кожний з яких поєднує в собі функції жатки, молотарки та віялки. Адже комбайн одночасно і послідовно безперервним потоком виконує косіння зернової культури, її подання до молотильного апарату, обмолочування зерна з колосся, відділення зернової продукції від соломи та полови й інших домішок, транспортування зерна в бункері, механічне вивантаження зернової продукції на транспортний засіб або на площадку. Модернізація зернозбиральних комбайнів здійснюється в площині випуску додаткових пристроїв, що дозволяє здійснювати збирання урожаю як зернових, так і інших сільськогосподарських культур.

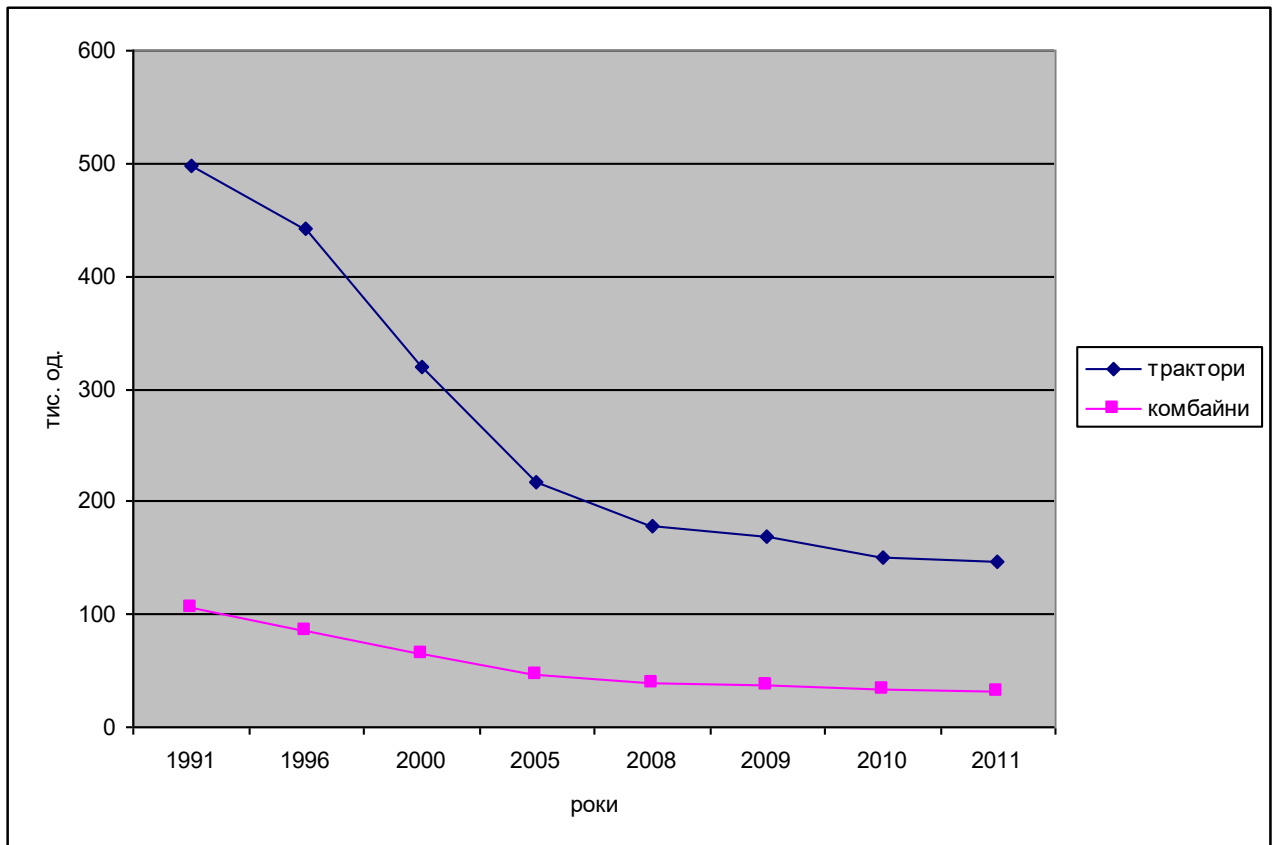

Рис. 3.1. Динаміка числа тракторів та зернозбиральних комбайнів в сільськогосподарських підприємствах України

По-третє, зменшення протягом звітного року, згідно даних [193, С. 204-205], числа причепів та напівпричепів, а також дощувальних машин (на 1,5 %).

По-четверте, про розуміння в підприємствах важливості здійснення техніко-технологічної модернізації свідчить нарощування в звітному році кількості тракторів потужністю понад 60 кВт і особливо швидкими темпами з потужністю понад 100 кВт, а також приріст числа вантажних автомобілів, плугів, культиваторів, борін, в тому числі дискових, розкидачів гною та добрив, стаціонарного та пересувного іригаційного обладнання, машин та пристроїв для поливу, водяних насосів і насосних станцій, машин для захисту сільськогосподарських культур, жаток валкових, прес-пакувальників тощо.

Регіональну нерівномірність здійснюваної модернізації техніко-технологічних процесів виробництва зернової та зернобобової продукції та перспективи в цьому плані демонструє динаміка забезпеченості енергетичними потужностями сільськогосподарських підприємств по областях України, що

розраховувалася на 100 га посівних площі (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Забезпеченість енергетичними потужностями сільськогосподарських підприємств по регіонах (на 100 га посівних площі, кВт)

Регіони	Рік					2011р. до 2000р., %	
	2000	2005	2008	2010	2011	%	+/-
Україна	312	251	204	193	187	59,9	-125
АР Крим	375	314	271	245	250	66,7	-125
Вінницька	366	343	241	211	199	54,4	-167
Волинська	524	59	516	434	386	73,7	-138
Дніпропетровська	224	173	167	183	183	81,7	-41
Донецька	270	217	196	205	205	75,9	-65
Житомирська	331	322	271	211	185	55,9	-146
Закарпатська	956	872	637	500	358	37,4	-598
Запорізька	207	175	151	185	186	89,9	-21
Іван-Франківська	585	607	388	299	248	42,4	-337
Київська	361	281	262	273	268	74,2	-93
Кіровоградська	230	165	149	152	156	67,8	-74
Луганська	257	181	154	148	178	69,3	-79
Львівська	617	583	416	293	264	42,8	-353
Миколаївська	199	148	131	127	125	62,8	-74
Одеська	266	207	187	180	179	67,3	-87
Полтавська	298	227	184	183	186	62,4	-112
Рівненська	444	427	329	241	213	48,0	-231
Сумська	313	284	187	161	140	44,7	-173
Тернопільська	431	324	200	161	151	35,0	-280
Харківська	277	223	179	187	168	60,6	-109
Херсонська	264	193	177	174	175	66,3	-89
Хмельницька	393	385	261	189	156	39,7	-237
Черкаська	332	235	197	190	192	57,8	-140
Чернівецька	486	488	331	240	209	43,0	-277
Чернігівська	343	277	237	200	173	50,4	-170

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. максимальну забезпеченість енергетичними потужностями сільськогосподарських підприємств належала Волинській області – 386, що понад у 3 рази перевищувало значення Миколаївської області, в якій найменший за всі регіони рівень енергетичного забезпечення. Наявність значної поляризації за рівнями енергетичного забезпечення сільськогосподарського виробництва підтверджує те, що Закарпатська область, яка зайняла 2-е місце у даному рейтингу звітнього року у 2,6 рази перевершила результат Сумської області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

Важливо вказати на те, що динаміка забезпеченості енергетичними потужностями у розрахунку на 100 га посівних площі сільськогосподарських підприємств є однозначно від'ємною для країни в цілому та для всіх без винятку її регіонів. У 2011 р. по відношенню до 2000 р. особливо значним таке скорочення було у Закарпатській (на 62,6 %), Іван-Франківській (на 57,6 %), Львівській (на 57,2 %), Рівненській (на 52 %), Сумській (на 55,3 %), Тернопільській (на 65 %), Хмельницькій (на 60,3 %), Чернівецькій (на 57%), Вінницькій (на 45,6 %) та Чернігівській (на 49,6 %) областях.

Таким чином, скорочення в сільськогосподарських підприємствах забезпеченості енергетичними потужностями в розрахунку на 100 га посівних площі в цілому по країні та по всіх її регіонах вказує на проблеми щодо модернізації техніко-технологічного забезпечення інноваційного ведення зернового та зернобобового виробництва.

Підтверджує даний висновок динаміка наявності тракторів у сільськогосподарських підприємствах в країні в цілому та в розрізі регіонів (табл. 3.4).

Аналіз наведених цифрових даних показує, що звітнього року максимальна кількість тракторів сільськогосподарських підприємств належала Полтавській області – 10,3 тис. од., що у 20,6 рази перевищувало значення Закарпатської області, в якій найменша за всі інші регіони кількість тракторів.

Таблиця 3.4

Наявність тракторів у сільськогосподарських підприємствах, тис. од.

Регіони	Рік					2011р. до 2000р., %	
	2000	2005	2008	2010	2011	%	+/-
Україна	318,9	216,9	177,4	151,3	147,1	46,1	-171,8
АР Крим	15,4	9	7,2	5,8	5,6	36,4	-9,8
Вінницька	21,2	15,1	12	10,2	9,9	46,7	-11,3
Волинська	8,7	5,6	4,4	3,2	3,1	35,6	-5,6
Дніпропетровська	14,7	11,2	10,5	10	10,1	68,7	-4,6
Донецька	14,3	10	8,7	7,7	7,7	53,8	-6,6
Житомирська	12,1	8,8	6,2	4,4	4,1	33,9	-8
Закарпатська	3,3	1,8	1,3	0,7	0,5	15,2	-2,8
Запорізька	13,7	9,9	9	8,5	8,5	62,0	-5,2
Іван-Франківська	5,1	2,8	1,9	1,4	1,3	25,5	-3,8
Київська	15,8	11,3	9,6	8,6	8	50,6	-7,8
Кіровоградська	13,3	10,1	9,3	8,8	8,9	66,9	-4,4
Луганська	9,6	7,2	6,1	5,1	5,2	54,2	-4,4
Львівська	10,3	5,8	4,3	2,7	2,7	26,2	-7,6
Миколаївська	11,8	8,2	7,1	6,5	6,3	53,4	-5,5
Одеська	19,2	13,8	11,9	10,1	9,8	51,0	-9,4
Полтавська	18	12,7	11,2	10,4	10,3	57,2	-7,7
Рівненська	7,7	5	3,5	2,4	2,2	28,6	-5,5
Сумська	13,7	9,5	6,6	5,5	5,2	38,0	-8,5
Тернопільська	11,2	6,2	4,5	3,3	3,1	27,7	-8,1
Харківська	17,2	11,6	9,8	8,8	8,6	50,0	-8,6
Херсонська	13,2	7	6,3	5,5	5,5	41,7	-7,7
Хмельницька	16,7	11,7	7,8	5,4	5,1	30,5	-11,6
Черкаська	14,5	10,2	8,3	7	7,2	49,7	-7,3
Чернівецька	4,7	3	1,8	1,3	1,2	25,5	-3,5
Чернігівська	13,5	9,4	8,1	6,4	6	44,4	-7,5

Наявність значної амплітуди коливань за кількістю тракторів у підприємствах різних регіонів підтверджує те, що Дніпропетровська область, яка

зайняла 2-е місце у даному рейтингу звітного року у 8,4 рази перевершила результат Чернівецької області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

З точки зору перспектив модернізації техніко-технологічного виробництва зернової продукції важливо вказати на те, що динаміка забезпеченості тракторами сільськогосподарських підприємств є однозначно від'ємною як для країни в цілому, так для всіх без винятку її регіонів. У 2011 р. по відношенню до 2000 р. особливо значним скорочення кількості тракторів було у АР Крим – на 9,8 тис. од. або на 63,6 %, Вінницькій – на 11,3 тис. од. або на 53,3 %, Волинській – на 5,6 тис. од. або на 64,4 %, Житомирській – на 8 тис. од. або на 66,1 %, Закарпатській – на 2,8 тис. од. або на 84,8 %, Іван-Франківській – на 3,8 тис. од. або на 74,5 %, Львівській – на 7,6 тис. од. або на 73,8 %, Рівненській – на 5,5 тис. од. або на 71,4 %, Сумській – на 8,5 тис. од. або на 62 %, Тернопільській – на 8,1 тис. од. або на 72,3 %, Херсонській – на 7,7 тис. од. або на 58,3 %, Хмельницькій – на 11,6 тис. од. або на 69,5 %, Черкаській – на 7,3 тис. од. або на 50,3 %, Чернівецькій – на 3,5 тис. од. або на 74,5 % та Чернігівській – на 7,5 тис. од. або на 55,6 % областях. Отже скорочення в сільськогосподарських підприємствах кількості тракторів в цілому по країні та по всіх її регіонах підтверджує наявність проблеми щодо модернізації техніко-технологічного забезпечення інноваційного ведення зернового та зернобобового виробництва.

На ускладнення інновацій вказують аналогічного характеру з тракторами процеси, що протікають стосовно динаміки наявності зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах по регіонах табл. 3.5.

Наведені цифрові дані показують, що звітного року у сільськогосподарських підприємствах максимальна кількість зернозбиральних комбайнів належала Дніпропетровській області – 2291 од., що у 18,6 рази перевищувало значення Закарпатської області, в якій найменша за всі регіони кількість комбайнів.

Таблиця 3.5

Наявність зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах по регіонах, одиниць

Регіони	Рік					2011р. до 2000р., %	
	2000	2005	2008	2010	2011	%	+/-
Україна	65240	47150	3091	32750	32062	49,1	-33178
АР Крим	2280	1414	1069	852	817	35,8	-1463
Вінницька	4622	3444	2714	2133	2049	44,3	-2573
Волинська	2607	1804	1358	920	884	33,9	-1723
Дніпропетровська	2458	2163	2316	2217	2291	93,2	-167
Донецька	2537	1876	1678	1534	1594	62,8	-943
Житомирська	3325	3438	1685	1215	1117	33,6	-2208
Закарпатська	432	322	255	176	123	28,5	-309
Запорізька	2477	2060	2033	1983	2020	81,6	-457
Іван-Франківська	1023	666	478	368	310	30,3	-713
Київська	3045	2277	1923	1643	1537	50,5	-1508
Кіровоградська	2728	2242	2201	1953	2049	75,1	-679
Луганська	1880	1528	1348	1180	1183	62,9	-697
Львівська	2598	1701	1216	783	763	29,4	-1835
Миколаївська	2516	1783	1568	1345	1338	53,2	-1178
Одеська	3832	2799	2566	2256	2211	57,7	-1621
Полтавська	3263	2370	2104	1981	1984	60,8	-1279
Рівненська	2080	1395	965	667	617	29,7	-1463
Сумська	2757	2065	1469	1201	1112	40,3	-1645
Тернопільська	2791	1613	1129	840	757	27,1	-2034
Харківська	2909	2210	2012	1815	1844	63,4	-1065
Херсонська	2253	1269	1172	986	1030	45,7	-1223
Хмельницька	4010	2930	1942	1346	1279	31,9	-2731
Черкаська	2951	1957	1579	1335	1367	46,3	-1584
Чернівецька	897	619	365	238	219	24,4	-678
Чернігівська	2969	2206	1948	1487	1358	45,7	-1611

Різні можливості щодо модернізації збирання зернових в регіонах засвідчує

наявність значної амплітуди коливань за кількістю комбайнів у підприємствах різних областей. Так, Одеська область, яка звітного року зайняла 2-е місце у даному рейтингу, у 10,1 рази перевершила кількість комбайнів Чернівецької області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

За перспективами модернізації техніко-технологічного збирання зернової продукції важливо вказати на те, що динаміка забезпеченості комбайнами сільськогосподарських підприємств є однозначно від'ємною як для країни в цілому – на 33,1 тис. од, або на 50,9 %, так для всіх без винятку її регіонів. Адже у 2011 р. по відношенню до 2000 р. вищим ніж в середньому по країні скорочення кількості комбайнів було у АР Крим – на 1,4 тис. од. або на 64,2%, Вінницькій – на 2,5 тис. од. або на 55,7 %, Волинській – на 1,7 тис. од. або на 66,1 %, Житомирській – на 2,2 тис. од. або на 66,4 %, Закарпатській – на 309 од. або на 71,5 %, Іван-Франківській – на 713 од. або на 69,7 %, Львівській – на 1,8 тис. од. або на 70,6 %, Рівненській – на 1,4 тис. од. або на 70,3 %, Сумській – на 1,6 тис. од. або на 59,7 %, Тернопільській – на 2 тис. од. або на 72,9 %, Херсонській – на 1,2 тис. од. або на 54,3 %, Хмельницькій – на 2,7 тис. од. або на 60,1 %, Черкаській – на 1,5 тис. од. або на 54,7 %, Чернівецькій - на 678 од. або на 75,6 % та Чернігівській – на 1,6 тис. од. або на 54,3 % областях.

Скорочення в сільськогосподарських підприємствах кількості зернозбиральних комбайнів в цілому по країні та по всіх її регіонах підтверджує наявність проблеми щодо модернізації техніко-технологічного забезпечення інноваційного ведення зернового та зернобобового виробництва, де збирання зерна займає одне із визначальних місць в технологічному процесі.

Системне дослідження управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва з позицій модернізації його техніко-технологічного оснащення передбачає проведення аналізу наявності сільськогосподарської техніки в господарствах населення. Ця категорія виробників зерна являє собою сукупність осіб (або одна особа), які спільно проживають, ведуть спільне господарство, мають спільні витрати на утримання житла, харчування тощо. До них також належать фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які

займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Динаміка наявності сільськогосподарської техніки в господарствах населення, згідно статистичних даних [193, С. 206], наведена в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Наявність основної сільськогосподарської техніки в господарствах населення

Показники	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Трактори, тис. од.	135	158	165	172	179	132,6	44
Зернозбиральні комбайни, тис. од.	13	18	20	21	22	169,2	9
Мінітрактори і мініблоки	22	31	36	44	65	295,5	43

Аналіз цифрових матеріалів показує наявність позитивної динаміки щодо нарощування всіх основних видів сільськогосподарської техніки в господарствах населення. Так, у 2011 р. по відношенню до 2000 р. кількість тракторів збільшилася на 78 тис. од., або на 77,2 %. Особливо значним у відносних величинах був приріст зернозбиральних комбайнів, що складала 20 тис. од, або зросла в 11 раз за період дослідження. Кількість мінітракторів та мініблоків також має щорічний позитивний тренд. Виходячи з неухильності існуючої тенденції щодо збільшення господарствами населення основних видів сільськогосподарської техніки, варто позитивно оцінювати перспективи даної категорії виробників зерна та зернобобової продукції в модернізації її техніко-технологічному виробництва.

Проте цей висновок лише частково підтверджує динаміку питомої ваги наявності в сільських домогосподарствах основних технічних засобів (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Наявність основної техніки в господарствах населення, у відсотках до

загальної кількості

Показники	Рік					2011р. до 2005р., +/-
	2005	2008	2009	2010	2011	
Частка домогосподарств, які мають техніку	11,9	12,5	13,6	13	14,6	2,7
в т.ч. - плуг	51,6	46,8	42,6	41,3	39,4	-12,2
- сівалку	8,8	10,3	10	11	11,9	3,1
- борону	48	44,6	40,4	37,3	35,6	-12,4
- культиватор	14,2	14,4	11,4	12,9	13,5	-0,7
- трактор	19,5	19,6	17	16	16,5	-3
- комбайн	1,5	1,7	1,8	1,8	1,7	0,2
- крупорушку	16,4	18,3	19,6	19,1	23,4	7
- автомобіль вантажний	5,8	4	3,8	3,3	2,9	-2,9
декілька видів техніки одночасно	57,7	64,6	59,4	61,5	59,1	1,4

Аналіз наведених цифрових матеріалів показує, що частка домогосподарств, які мають техніку за період дослідження в цілому зростає (на 2,7 в. п.). Водночас, однозначним даний процес не виступає, бо зі значної кількості позицій має місце скорочення питомої ваги господарств населення в розрізі наявності конкретних технічних засобів. Так, протягом 2005 – 2011 рр. зменшилася кількість господарств, які мають плуг (на 12,2 в. п.), борону (на 12,4 в. п.), культиватор (на 0,7 в. п.), трактор (на 3 в. п.), автомобіль вантажний (на 2,9 в. п.). Абсолютна більшість із названих видів техніки формує стійкий негативний тренд. Позитивний вектор спрямування розвитку стосується сівалок, приріст яких склав 3,1 в. п., комбайнів (0,2 в. п.), крупорушок (7 в. п.), декількох видів техніки одночасно (1,4 в. п.). Тому техніко-технологічна модернізація

виробництва зерна в господарствах населення має досить обмежені можливості, а відтак і незначні перспективи.

Модернізація техніко-технологічного оснащення як складової інноваційного виробництва зернової та зернобобової продукції безпосередньо стосується фермерських господарств, які виступають формою підприємницької діяльності громадян та бажають виробляти товарну сільськогосподарську продукцію. В цій частині, а також щодо здійснення переробки та реалізації з метою отримання прибутку фермерство об'єктивно заохочується здійснювати зернове виробництво згідно сучасних техніко-технологічних стандартів. Виходячи з того, що майно фермерського господарства складають: будівлі і споруди, матеріальні цінності, цінні папери, вироблена в господарстві продукція, одержані доходи, права на користування землею, водою, будівлями, спорудами, а також інше майно і майнові права, то цілком логічним постає проведення досліджень, які стосуються динаміки наявної в них сільськогосподарської техніки (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Наявність сільськогосподарської техніки в фермерських господарствах, од.

Показники	Рік					2011р. до 2005р.,	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Трактори - всього	30773	32576	32029	29254	31981	103,9	1208
у розрахунку на 100 га ріллі	0,88	0,78	0,77	0,7	0,76	86,4	-0,12
Комбайни:							
- зернозбиральні	7688	8734	8662	7743	8492	110,5	804
- кукурудзозбиральні	429	402	371	344	331	77,2	-98
Сівалки	15115	16157	15990	15453	16984	112,4	1869
Жатки валкові	2639	2825	2848	2824	3068	116,3	429

Аналіз наведених цифрових матеріалів показує, що за період дослідження фермерські господарства посилювали власну матеріально-технічну базу в частині таких основних видів сільськогосподарської техніки як трактори – на 1208

одиниць (на 3,9 %), зернозбиральні комбайни – на 804 од. (на 10,5 %), сівалки – на 1869 од. (на 12,4 %) та жатки валкові – на 429 од. (на 16,3 %). З позицій модернізації техніко-технологічного оснащення як складової інноваційного зернового виробництва даний процес слід оцінювати позитивно. Проте, сталий позитивний тренд щорічного зростання стосується лише жаток валкових, кількість яких неухильно зростає. Тоді як нарощування числа сівалок, зернозбиральних комбайнів, тракторів відбувається дискретно, що свідчить про можливі збої при дотриманні технології в процесі виробництва зернової продукції.

Підтверджує даний висновок те, що високотехнологічна зернова культура – кукурудза на зерно втрачає спеціалізовану збиральну техніку – комбайни. Протягом періоду дослідження їх кількість неухильно зменшувалася і звітного року по відношенню до базового скоротилася на 98 одиниць або на 22,8 %. Додатковим аргументом постає й те, що зростання числа тракторів в абсолютних величинах за темпами приросту поступається збільшенню орних площ. Бо за 2005 – 2011 рр. кількість фермерських тракторів в розрахунку на 100 га ріллі скоротилася на 13,6 %. Отже подібно до господарств населення техніко-технологічна модернізація виробництва зерна в фермерських господарствах також має досить обмежені можливості.

Результативність техніко-технологічної модернізації виробництва зерна значною мірою залежить від система застосування добрив, які сприяють збереженню родючості ґрунтів та підвищенню продуктивності зернових та зернобобових культур за умови неухильного дотримання технології їх внесення. Сучасна система удобрення поряд з кількісним нарощуванням зернового урожаю забезпечує також підвищення якісних характеристик продукції та сприяє збереженню оточуючого природного середовища. Динаміка внесення добрив під сільськогосподарські культури, зокрема зернові, згідно статистичних даних [193, С. 107-108], наведена в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Динаміка внесення добрив (сільськогосподарські підприємства, на 1 га

посівної площі)

Показники	Рік					2011р. до 2005р.,	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Мінеральні добрива, кг поживної речовини							
Внесено під всі посіви	32	57	48	58	68	212,5	36
у тому числі: - азотних	22	40	35	43	48	218,2	26
- калійних	4	8	6	8	9	225,0	5
- фосфорних	6	9	7	7	11	183,3	5
Внесено під посіви зернових та зернобобових культур	35	61	51	63	71	202,9	36
Органічні добрива, тонн							
Внесено під всі посіви	0,8	0,6	0,6	0,5	0,5	62,5	-0,3
Внесено під посіви зернових та зернобобових культур	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	80,0	-0,1

Аналіз динаміки внесення добрив показує, що у 2011 р. по відношенню до 2005 р. обсяг поживної речовини мінеральних добрив на 1 га посівної площі в сільськогосподарських підприємствах зростає на 36 кг, або у 2,1 рази. При цьому протягом періоду дослідження під зернові та зернобобові культури вноситься більше мінеральних добрив, ніж в середньому під всі зроблені сільськогосподарські посіви. Особливо суттєво збільшилося внесення азотних добрив – на 26 кг поживної речовини, або майже у 2,2 рази. Приріст внесення калійних та фосфорних добрив на 1 га посівів складав 5 кг і збільшився відповідно у 2,2 рази та на 83,3 %. Такий підхід зумовлено тим, що кожний вид зернової культури і навіть її сорти мають свої особливості при формуванні урожаю і виносять різну кількість їх в різному співвідношенні елементи живлення. Тому техніко-технологічна модернізація як складова інноваційного

виробництва зернової та зернобобової продукції передбачає, що розробка системи удобрення враховує особливості живлення рослин, ґрунтово-кліматичні особливості, порядок чергування культур у сівозміні, вплив добрив на зимостійкість озимих, реакцію зернових культур на окремі елементи добрив, дію добрив на ґрунт тощо. Бо надмірне внесення азотних добрив знижує зимостійкість, а калійні і фосфорні добрива її підвищують.

Так, озима пшениця позитивно реагує на внесення добрив, дози яких залежать від особливостей сорту, попередників та ґрунтів. Дотримання норми внесення азоту зумовлено тим, що даний елемент значною мірою впливає на загальний розвиток рослин, густоту її стебел та інші продуктивні характеристики. За нестачі азоту спостерігається гальмування росту рослин, послаблюється утворення бокових пагонів і коренів, спостерігається дрібнолисточковість тощо.

Фосфор і калій підвищують холодостійкість і стійкість зернових культур до грибкових захворювань, забезпечують зростання майбутнього урожаю. Фосфор у рослинному організмі входить до складу білків, нуклеїнових кислот, фосфоліпідів, фосфорних ефірів, різновидів цукру, нуклеотидів, вітамінів тощо. Зовнішніми ознаками нестачі фосфору є синювато-зелене з бронзовим відтінком забарвлення листків, які стають дрібними та вузькими, гальмується ріст та дозрівання урожаю. За нестачі калію у рослин жовтіє листя, причому спочатку старе, пожовтіння розпочинається з країв, які згодом стають бурими, гальмується розтягнення і ріст клітин, знижується апікальне домінування тощо.

Виходячи з важливості в удобренні співвідношення органічних і мінеральних добрив, варто проаналізувати динаміку внесення останніх на 1 га. Наведені в табл. 3.9 цифрові матеріали показують, що у 2011 р. по відношенню до 2005 р. посіви сільськогосподарських і зокрема зернових культур отримували менше органічних добрив відповідно на 37,5 % та 20 %. При цьому формується загальний негативний тренд внесення органіки під посіви, особливо при вивченні стану справ за тривалий часовий період. Це підтверджують офіційні статистичні дані [193, С. 108].

З позицій інноваційної модернізації виробництва зернової та зернобобової

продукції вагомість органічних добрив зумовлено тим, що вони забезпечують зерновим культурам макро- і мікроелементами живлення; збагачують ґрунт органічними речовинами, ферментами, вітамінами та іншими біологічно активними речовинами, які стимулюють розвиток рослин і ґрунтової мікрофлори; постачають ґрунту корисні мікроорганізми та активізують діяльність нітрифікуючих та азотофіксуючих бактерій; поліпшують структуру ґрунту, його фізичні властивості, водний та повітряний режим; збагачують приґрунтовий шар вуглекислим газом, що посилює ефективність фотосинтезу; мають багаторічну позитивну дію як на зернові, так і на інші сільськогосподарські культури, що висіваються після зернових рослин.

Таким чином, проблемний характер техніко-технологічної модернізації інноваційного виробництва зернової та зернобобової продукції пояснюється тим, що зменшення внесення органічних добрив порушує їх комбіноване використання з мінеральним. Тоді як таке поєднання є більш ефективним, ніж роздільне удобрення посівів. При цьому важливо дотримуватися оптимальних норм внесення добрив під окремі зернові культури.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що модернізація техніко-технологічного оснащення виробництва зернової та зернобобової продукції повинна проводитися з врахуванням обмежених можливостей товаровиробників щодо використання інноваційної моделі розвитку досліджуваної галузі та особливостей її ведення господарствами різних організаційно-правових форм.

Розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції

Розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції виступає одним із пріоритетних напрямів удосконалення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва. Адже в умовах ринкової економіки виробництво постає засобом досягнення соціально-економічних цілей, що визначаються суспільством, галузями та господарюючими суб'єктами. При цьому гарантією досягнення таких цілей виступає виробництво тільки тієї продукції, що користується попитом та задовольняє потреби споживачів.

Виходячи з викладеного, дослідження розвитку зернового маркетингу передбачає характеристику динаміки реалізації зернових та зернобобових культур за видами з позицій їх асортиментної ринкової затребуваності та регіональної належності, вивчення дистрибуції зернової продукції за напрямками реалізації, з'ясування перспектив цінової політики в розрізі каналів реалізації та регіонів. Діагностичними характеристиками слугують також надходження зернової продукції на підприємства, що займалися її переробкою, уточнення ролі та місця різних організаційно-правових форм в розвитку зернового ринку країни та її регіонів, представлення динаміки формування зернової ринкової інфраструктури та її дієвості.

Спектр потреб споживачів щодо продуктів, виробництво яких ґрунтуються на основі зернової та зернобобової продукції, спричинює відповідну динаміку її реалізації за видами, цифрові дані яких наведені в табл. 3.10.

Аналіз цифрових даних таблиці 3.10 показує, що у 2011 р. по відношенню до 2005 р. обсяг реалізації зернової та зернобобової продукції в розрізі її основних видів має неоднозначний характер. Так, ріст обсягів продажу стосується такої продукції як пшениця, кукурудза на зерно, рис. Тоді як більшість інших видів зернових та зернобобових культур зменшили масштаби реалізації.

Таблиця 3.10

Динаміка реалізації зернової та зернобобової продукції, тис. т*

Види продукції	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Пшениця	10045	13193	15675	10397	12055	120,0	2010
Жито	479	376	580	389	208	43,4	-271
Кукурудза зерно	4029	4963	8178	7069	12231	303,6	8202
Ячмінь	3857	5504	6085	4870	3343	86,7	-514
Овес	277	170	279	260	95	34,3	-182
Просо	118	67	117	114	83	70,3	-35

Гречка	134	118	150	104	111	82,8	-23
Рис	54	53	71	82	82	151,9	28
Зернобобові	331	183	372	279	268	81,0	-63

Серед продукції, що за період дослідження нарощувала обсяги продажу, особливо вагомим був приріст реалізації кукурудзи на зерно, що становив 8,2млн. тонн або збільшився більш ніж у 3 рази. Вагомим за досліджуваний період виявився приріст обсягів продажу пшениці в абсолютних та відносних величинах, що збільшився відповідно на 2 млн. тонн, або на 20 %. Позитивний тренд продажу характерний для рису, приріст якого в абсолютних та відносних величинах складав, відповідно 28 тис. тонн або 51,9 %.

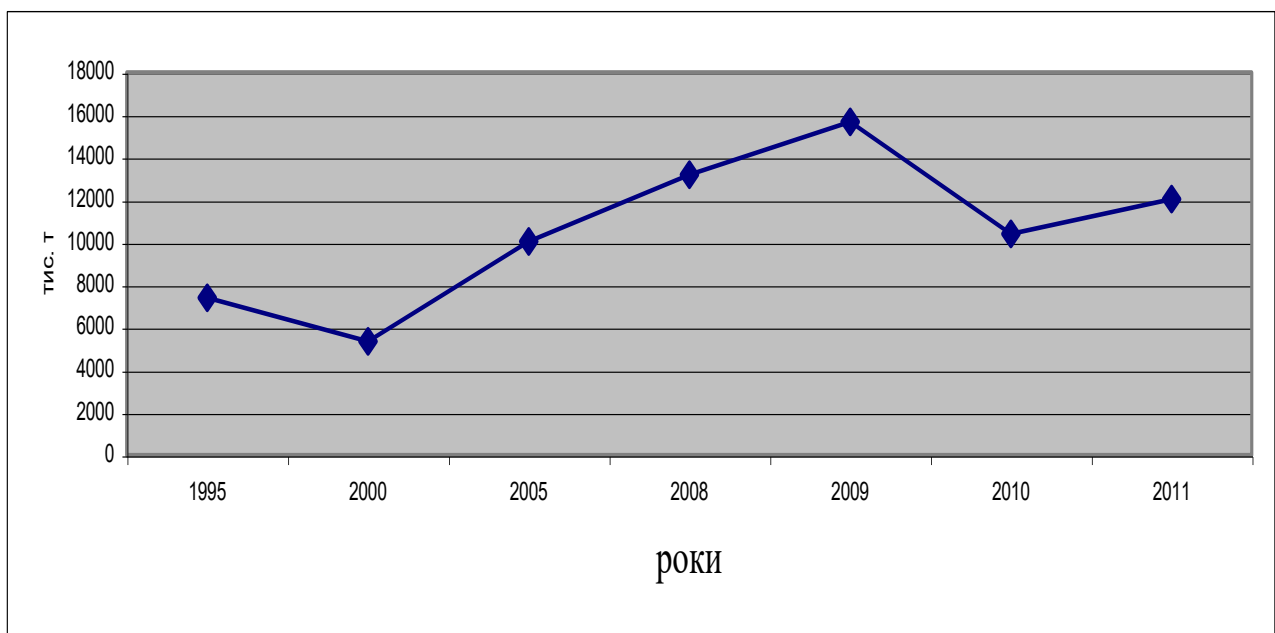

Рис. 3.1. Динаміка продажу пшениці*

Водночас, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. скоротилися обсяг продажу в абсолютних та відносних величинах, відповідно: жита - на 271 тис. тонн або на 56,6 %, ячменю – на 514 тис. тонн або на 13,3 %, вівса – на 182 тис. тонн або на 65,7 %, проса – на 35 тис. тонн або на 29,7 %, гречки – на 23 тис. тонн або на 17,2 %, зернобобових – на 63 тис. тонн або на 19 %. При цьому в останні три роки більшість із названих культур (жито, ячмінь, овес, просо та зернобобові) мають

тенденцію неухильного щорічного зменшення обсягів реалізації. Тоді як за приростом продажу таку ж неухильність зростання демонструє лише рисова продукція. Проте якщо обсяги продажу пшениці знаходилися в межах 10 – 15,6 млн. тонн, де максимумом - 15675 тис. тонн приходить на 2009 р. при значній амплітуді відхилень від середнього значення протягом періоду дослідження (рис. 3.1), то для кукурудзи на зерно характерною рисою постає досить значне та загалом стає нарощування обсягів продажу (рис. 3.2).

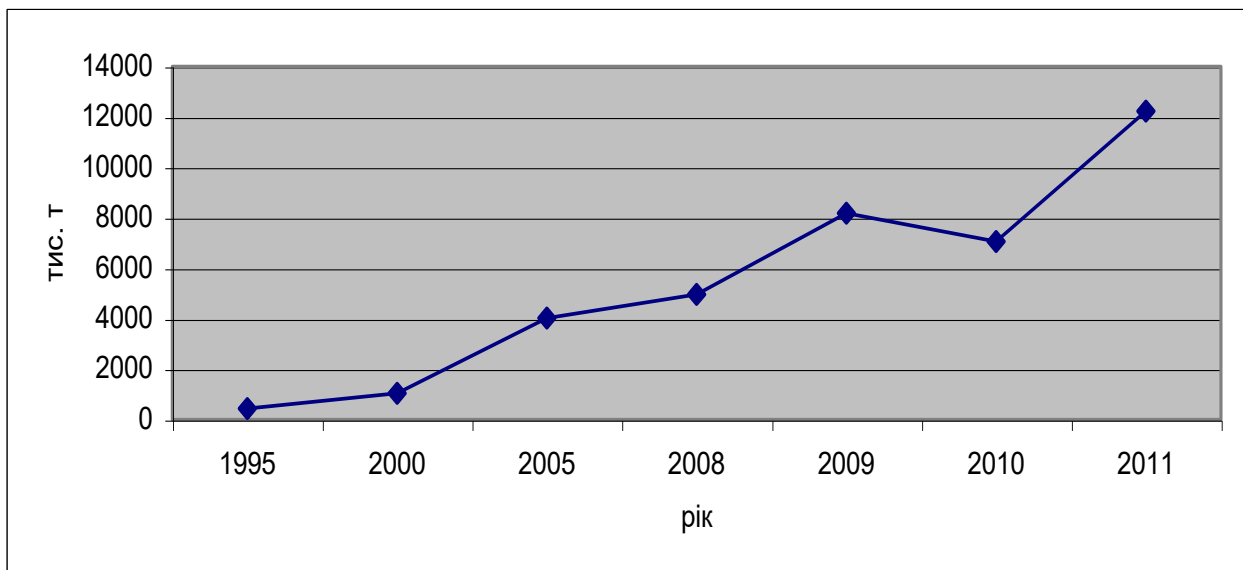

Рис. 3.2. Динаміка продажу кукурудзи на зерно*

Ринкові здобутки регіонів країни у обсяг продажу продукції зернових та зернобобових культур різний, що підтверджується цифровими даними статистичних матеріалів [193, С. 305], наведених в таблиці табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Реалізація продукції зернових та зернобобових культур по регіонах, тис. т*

Регіони	Рік					2011р. до 1990р., %	Місце у 2011 р.
	1990	2000	2005	2010	2011		
Україна	18498	10725	19458	23661	28609	154,7	x
АР Крим	922	619	613	626	820	88,9	17
Вінницька	1036	817	1090	1718	2228	215,1	3

Волинська	195	155	212	176	220	112,8	22
Дніпропетровська	1330	602	1502	1526	1552	116,7	8
Донецька	1053	401	754	773	847	80,4	16
Житомирська	311	283	345	473	445	143,1	19
Закарпатська	30	19	39	18	23	76,7	25
Запорізька	1494	566	1032	1191	1225	82,0	11
Іван-Франківська	79	61	60	173	147	186,1	24
Київська	611	635	1232	1670	2234	365,6	2
Кіровоградська	1375	591	1490	1676	1984	144,3	4
Луганська	728	193	714	513	553	76,0	18
Львівська	214	123	175	244	356	166,4	20
Миколаївська	1149	474	829	1368	1328	115,6	10
Одеська	708	755	1359	1602	1624	229,4	7
Полтавська	1289	657	1665	1714	2782	215,8	1
Рівненська	242	165	204	288	281	116,1	21
Сумська	732	487	657	1009	1113	152,0	13
Тернопільська	472	273	483	763	965	204,4	14
Харківська	1159	589	1320	989	1657	143,0	6
Херсонська	1020	553	563	727	900	88,2	15
Хмельницька	808	533	606	947	1167	144,4	12
Черкаська	875	767	1372	1588	1969	225,0	5
Чернівецька	141	88	82	173	179	127,0	23
Чернігівська	515	309	1066	1120	1340	260,2	9

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. максимальний обсяг зернової та зернобобової продукції було реалізовано Полтавською областю – 2782 тис. т, що складало 9,7% від всього проданого в країні зернового урожаю, та у 120,9 рази перевищувало обсяг продажу Закарпатської області, яка продала найменше за всі регіони даної продукції. Наявність значної поляризації за обсягами продажу досліджуваної продукції підтверджує те, що Київська область, яка зайняла 2-е місце у рейтингу проданого зернового урожаю, за питомою вагою від загального обсягу виробництва в країні складає 7,8 %, та звітнього року у 15,2 рази перевершила результат Івано-Франківської області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника. При цьому частка зазначеного

регіону складала всього 0,5 % від всього проданого на ринку зерна.

Важливо вказати на те, що динаміка продажу продукції зернових та зернобобових культур по регіонах не є однозначною. Так, якщо у 2011 р. по відношенню до 1990 р. ріст реалізації мав місце у Черкаській (у 2,2 рази), Полтавській (у 2,1 рази), Чернігівській (2,6 рази), Тернопільській (у 2 рази), Одеській (у 2,2 рази), Сумській (у 1,5 рази), Харківській (у 1,4 рази), Хмельницькій (у 1,4 рази), Чернівецькій (у 1,3 рази), Львівській (у 1,6 рази), Миколаївській (у 1,1 рази), Рівненській (у 1,1 рази), Вінницькій (у 2,1 рази), Волинській (у 1,1 рази), Дніпропетровській (у 1,1 рази), Житомирській (у 1,4 рази), Іван-Франківській (у 1,8 рази), Київській (у 3,6 рази), Кіровоградській (у 1,4 рази), Львівській (у 1,6 рази) областях, то в інших регіонах відбулося скорочення обсягів продажу зернової та зернобобової продукції – у Херсонській – на 11,8 %, АР Крим - на 11,1 %, Донецькій – на 19,6 %, Закарпатській – 23,3 %, Запорізькій – на 18 %, Луганській – на 24 %.

Виходячи з того, що по країні приріст продажу складав 54,7 %, значна амплітуда відхилення продажу зернового урожаю по регіонах від середнього національного значення як в бік збільшення, так і в бік зменшення, показує наявність недостатньої уваги до маркетингу з боку виробників зернової та зернобобової продукції, а відтак, підтверджує зроблений раніше висновок про недостатній інноваційний рівень ведення зернового господарства. Аргументом на користь даного узагальнення виступає товарність зернової продукції по регіонах, цифрові матеріали якої наведені в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Динаміка товарності зернової та зернобобової продукції по регіонах, %*

Регіони	Рік					2011р. до 1990р., +/-
	1990	2000	2005	2010	2011	
Україна	36,3	43,8	51,2	60,3	50,4	14,2
АР Крим	46,4	58,2	52,9	44,6	42,5	-3,9
Вінницька	33,7	46,8	53,6	55,2	52,5	18,8
Волинська	20,9	30,8	31,3	30,4	29,5	8,6

Дніпропетровська	37,4	38,3	51,7	56,4	44,9	7,5
Донецька	41,3	39,7	39,5	43,0	37,1	-4,2
Житомирська	23,0	39,3	46,0	43,6	29,5	6,5
Закарпатська	9,8	11,4	13,2	7,1	7,2	-2,7
Запорізька	48,3	49,2	57,1	62,5	55,9	7,6
Іван-Франківська	15,7	24,1	18,0	50,0	27,4	11,7
Київська	28,9	44,4	54,0	83,4	80,2	51,3
Кіровоградська	42,8	42,9	60,1	70,6	57,3	14,4
Луганська	38,8	43,8	54,5	63,3	43,6	4,8
Львівська	21,2	25,6	28,0	39,2	37,0	15,8
Миколаївська	42,5	51,5	47,0	62,2	50,5	8,1
Одеська	26,5	47,8	50,9	54,7	50,8	24,4
Полтавська	37,4	46,7	58,4	60,1	55,0	17,7
Рівненська	28,0	33,4	34,1	45,4	35,6	7,6
Сумська	38,8	50,4	58,7	76,3	44,1	5,3
Тернопільська	35,8	36,9	46,3	60,5	51,3	15,5
Харківська	38,5	46,5	54,9	78,1	47,7	9,2
Херсонська	36,5	47,4	36,6	48,0	36,3	-0,3
Хмельницька	39,2	42,9	50,3	54,4	53,5	14,4
Черкаська	36,9	48,1	61,9	62,7	52,4	15,5
Чернівецька	24,3	27,1	19,2	35,5	30,2	6,0
Чернігівська	29,6	37,1	66,9	73,8	54,0	24,4

Переведення економіки України на ринкові засади послужило об'єктивною умовою підвищення товарності продукції зернових та зернобобових культур протягом періоду дослідження на 14,2 в. п. При цьому у 2011 р. максимальний рівень товарності зернової та зернобобової продукції було продемонстровано Київською областю - 80,2 %, що більш ніж в 11 раз перевищує товарність продажу Закарпатської області, товарність зерна якої найменший за всі регіони країни. Про наявність значної поляризації за товарністю досліджуваної продукції свідчить те, що Кіровоградська область, яка зайняла 2-е місце у рейтингу товарності зернового урожаю, у 2 рази перевершила результат Івано-Франківської області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

Абсолютна більшість регіонів підвищили рівень товарності зерна. Це

стосується Вінницької (на 18,8 в. п.), Волинської (на 8,6 в. п.), Дніпропетровської (на 7,5 в. п.), Житомирської (на 6,5 в. п.), Запорізької (на 7,6 в. п.), Іван-Франківської (на 11,7 в. п.), Київської (на 51,3 в. п.), Кіровоградської (на 14,4 в. п.), Луганської (на 4,8 в. п.), Львівської (на 15,8 в. п.), Миколаївської (на 8,1 в. п.), Одеської (на 24,4 в. п.), Полтавської (на 17,7 в. п.), Рівненської (на 7,6 в. п.), Сумської (на 5,3 в. п.), Тернопільської (на 15,5 в. п.), Харківської (на 9,2 в. п.), Хмельницької (на 14,4 в. п.), Черкаської (на 15,5 в. п.), Чернівецької (на 6 в. п.), Чернігівської (на 24,4 в. п.) областей.

Водночас, в чотирьох регіонах відбулося зниження рівня товарності зернової та зернобобової продукції – у Херсонській області – на 0,3 в. п., АР Крим – на 3,9 в. п., Донецькій – на 4,2 в. п., Закарпатській – на 2,7 в. п. Дані регіони також мають нижчий ніж в середньому по країні рівень товарності зерна. Вищий за середній по країні рівень зернової товарності мають Вінницька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська області.

Проведені дослідження показують: по-перше, перехід економіки до функціонування на ринкових засадах спричинив загальний ріст рівня товарності зернової та зернобобової продукції; по-друге, наявність досить значних амплітуд коливань товарності зернової та зернобобової продукції протягом періоду дослідження в розрізі окремих областей свідчить про відсутність на регіональному рівні чітких стратегій маркетингового розвитку зернової галузі; по-третє, різні напрями руху товарності зернової продукції в регіонах демонструють відсутність загальної національної маркетингової стратегії розвитку зернового та зернобобового виробництва; по-четверте, розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції виступає в якості організаційно-економічного рішення комерційного характеру, прикладне впровадження якого забезпечує поліпшення структури та якості виробництва, а також сприяє задоволенню першочергових потреб населення щодо його продовольчої безпеки.

Ефективне управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає наявність системи збуту продукції, що адекватна

динамічним змінам ринкової економіки та відповідає сучасним світовим вимогам, дозволяючи підприємствам аграрної галузі реалізувати стратегію комерційної діяльності на ринку сільськогосподарської сировини і продовольчих товарів та здійснювати розширене відтворення.

Виробничий процес і накопичення необхідного обсягу продукції вимагають певного періоду часу. Тому для зберігання товару використовуються складські приміщення, а для переміщення товару – необхідні транспортні засоби. Розміри економічного зиску та наявні можливості щодо зберігання та переміщення продукції виступають для товаровиробника критерієм вибору варіанту доставки товару до покупця - безпосередньо, опосередковано чи комбіновано. В останньому разі одна частина продукції поставляється виробником безпосередньо до покупців, а інша – через посередників. Таким чином, економічна доцільність зумовлює потребу кожному господарюючому суб'єкту формувати власну маркетингову політику товароруху.

Оскільки зміст товароруху відбиває переміщення товару, а розподіл (дистрибуція) стосується господарюючого суб'єкта в частині його виробничо-господарської діяльності в мікроекономічному середовищі, то маркетингову поведінку підприємства, пов'язану з накопиченням, зберіганням, транспортуванням, розподілом, використанням певних каналів збуту та продажем доцільно трактувати як “маркетингова політика товароруху”.

Маркетингова політика товароруху зернової та зернобобової продукції являє собою комплекс заходів, що проводиться в частині планування та фізичного переміщення відповідних товарів від місця виробництва до місця його купівлі з метою задоволення потреб споживачів та досягнення соціально-економічних цілей суб'єкта господарювання. Зміст маркетингової політики товароруху полягає в прийнятті рішення стосовно фізичного переміщення зернової та зернобобової продукції від товаровиробника до покупця та надання йому права власності на товар. В цьому процесі щодо товару відбувається його транспортування, складування, зберігання та реалізація угоди купівлі-продажу.

Переміщення зернової та зернобобової продукції відбувається каналами, що

формують шлях товароруху. Його учасниками виступають підприємства та особи, які забезпечують передачу товару і права власності на нього від виробника до споживача.

Каналами товароруху зернової та зернобобової продукції можуть виступати: власна збутова мережа підприємства; незалежні оптово-посередницькі організації; власна збутова мережа та посередницькі організації, що використовуються одночасно.

Економічне значення каналів товароруху зумовлено тим, що вони визначають довжину шляху та тривалість часу переміщення зернової та зернобобової продукції від виробника до споживача, прискорюючи чи гальмуючи швидкість руху продукції. Тому вибір варіанту товароруху безпосередньо впливає на рівень задоволення потреб споживача та величину прибутку і загальну ефективність виробничо-господарської діяльності підприємств виробників зернової та зернобобової продукції.

Наявність власної збутової мережі зернової та зернобобової продукції дозволяє сільськогосподарському підприємству: збільшувати абсолютні розміри отриманого доходу та прибутку; розширювати сферу виробничо-господарської діяльності; спрощувати переміщення товарів; скорочувати витрати часу перебування товару на шляху до клієнта; уникати узгоджувальних процедур на передачу прав власності на товар; виключати можливість не виконання договірних зобов'язань з боку інших господарюючих суб'єктів; запобігати втрат товару через недобросовісність ринкових партнерів; отримувати інформацію про актуальні та майбутні потреби безпосередньо від покупців; підтримувати постійні контакти з кінцевими споживачами; зменшувати сукупні витрати на складування, транспортування, зберігання товару. В аналітичній частині даний канал при продажу зернової та зернобобової продукції визначається категорією “на ринку”.

Водночас, використання в процесі товароруху незалежних посередницьких структур, дає аграрному підприємству можливість: поглиблювати спеціалізацію виробничо-господарської діяльності; підвищувати концентрацію виробництва продукції; нарощувати інтенсифікацію трудових процесів; підвищувати

економічну ефективність виробництва продукції.

Основні функції товароруху зернової та зернобобової продукції виступає: дослідницька, що передбачає збір та обробку необхідної для планування та здійснення товароруху інформації; фінансова, що передбачає пошук, залучення та використання коштів для покриття витрат на функціонування каналів товароруху та отримання прибутку; комунікативна, що передбачає розробку та здійснення комплексу маркетингових комунікацій для досягнення цілей товароруху; контактна, що передбачає налагодження та підтримування зв'язків з потенційними клієнтами та учасниками товароруху – кінцевими покупцями, роздрібними торговцями, оптовиками, контактними аудиторіями; адаптивна, що передбачає організацію виробництва продукції та її тарування, пакування, фасування, маркування, рекламування тощо згідно вимог покупця; узгоджувальна, що передбачає досягнення домовленостей щодо ціни, транспортування, зберігання, виконання вантажно-розвантажувальних робіт, страхування та інших умов договору для здійснення акту передачі права власності на зернову та зернобобову продукцію; транспортна, що передбачає організацію та здійснення фізичного переміщення товару від виробника до споживача; прийняття ризику, що передбачає прийняття на себе економічної відповідальності за ефективність функціонування каналів товароруху зернової та зернобобової продукції.

Про розвиток маркетингової дистрибуції зернової та зернобобової продукції засвідчує динаміка її реалізації за різними каналами збуту, цифрові матеріали якої наведені в 3.12.

Аналіз наведених даних показує, що сільськогосподарські товаровиробники реалізують зернову продукцію, використовуючи різні канали. До числа основних із них слід віднести: переробні підприємства, видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв, видано населенню в рахунок оплати праці, на ринку, а також за іншими каналами. Протягом періоду дослідження відбулися радикальні зміни щодо переорієнтації виробників зернової та зернобобової продукції на нові канали збуту. Так, якщо у 1990 р. левову частку

(80,4 %) реалізації зерна приходилося на переробні підприємства, то у 2011 р. питома вага продажу за даним каналом становила всього 3,6 %, або скоротилася на 76,8 в. п.

При цьому протягом періоду дослідження відбувається постійне скорочення збуту переробним підприємствам. Особливо різко цей процес протікав в 90-і роки минулого сторіччя. Коли за десять років частка продажу переробній промисловості впала більш ніж у 20 разів (з 80,4% до 4 %), тримаючи й надалі курс на скорочення, лише дещо нижчими за попередній період темпами.

Зворотна картина складається з каналом, що в статистичній звітності визначається під категорією “за іншими каналами”. Його, переважно,

Таблиця 3.12

Реалізація зернової та зернобобової продукції за каналами збуту, тис. т*

Рік	Переробним підприємствам		Видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв		Населенню в рахунок оплати праці		На ринку		За іншими каналами	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
1990	14868	80,4	-	-	2441,2	13,2	582,1	3,2	606,8	3,2
1995	4911	37,5	-	-	3973	30,3	2509	19,2	1715,5	13,0
2000	427	4,0	1516	14,1	2214	20,6	3734	34,8	2832	26,5
2005	1021	5,2	2032	10,5	910	4,7	1941	10,0	13553	69,6
2008	1085	4,4	2286	9,2	371	1,5	1953	7,9	19066	77,0
2009	1239	3,9	2349	7,4	311	1,0	2101	6,6	25685	81,1
2010	806	3,4	2262	9,6	223	0,9	1683	7,1	18685	79,0
2011	1038	3,6	2371	8,3	149	0,5	1407	4,9	23642	82,7
2011р. до 1990р., %; +/-	6	-76,8	х	х	6	-12,7	241	1,7	3901	79,5

формують зернові трейдери, які виступають представниками посередницьких комерційних структури. В останні роки за даним каналом було продано від 79% до 82,7 % від всієї зернової та зернобобової продукції.

Об'єктивний характер використання посередників при збуті продукції зернових та зернобобових культур зумовлена тим, що задоволення потреб споживачів вимагає від кожного виробника постачання товару в необхідних обсягах і якості споживачеві в потрібний час і потрібне місце. Для цього вироблена продукція повинна подолати відстань, що знаходиться між місцем її виготовлення і місцезнаходженням покупця. На поточний період здебільшого зерновий товаровиробник економічно зацікавлений здійснювати переміщення товару до місця його продажу з використанням посередника.

Торговельне посередництво продукції зернових та зернобобових культур відноситься до найбільш поширених видів комерційної діяльності, значущість якої зумовлена:

- 1) функціями проміжної ланки, що пов'язуючи виробника та споживача, забезпечує останньому необхідні для його повноцінної життєдіяльності товари та послуги;
- 2) здатністю пристосовуватися до місцевих умов, враховувати особливості клієнтів та максимально задовольняти їх потреби, що зацікавлює споживачів у збереженні постійних комерційних контактів з посередницькими структурами;
- 3) зручністю для виробників будувати стосунки з численними дрібними споживачами через посередників;
- 4) вигідністю для товаровиробників розширювати ринок збуту продукції за рахунок посередників;
- 5) наявністю високоякісного обслуговування споживачів;
- 6) передачею виробником посередникам збутових витрат;
- 7) можливістю виробникам зосереджуватися лише на виробництві та на створенні нових виробів;

- 8) отримуванням виробником в особі посередника потужного збутового агента, який водночас служить в якості постачальника для споживачів;
- 9) делегуванням посередникам проблем безпосередньої реалізації продукції, що особливо важливо для дрібних товаровиробників з обмеженими фінансовими, матеріально-технічними та кадровими ресурсами;
- 10) наявністю у посередників розвиненого транспортного забезпечення, складського господарства та кваліфікованого персоналу, які дозволяють своєчасно та якісно обслуговувати численних споживачів;
- 11) наявністю у посередників потужного ресурсного потенціалу, що дозволяє проникати на нові ринки;
- 12) регіональним підходом посередників до налагодженню заготівельної мережі на територіях, де концентрується масове виробництво продукції;
- 13) зростанням ефективності функціонування роздрібною торгівлі, що має справу не з багатьма виробниками, а з обмеженим числом посередників, які спеціалізуються на певних товарних групах та спрощують формування відповідного товарного асортименту;
- 14) можливістю централізувати територіально розосереджену продукцію та здійснювати її переміщення в обсягах, що забезпечують економічний зиск учасникам ринкових процесів.

До посередників, які оперують на ринку зернової та зернобобової продукції відносяться комерційні структури, що здійснюють оптову заготівлю досліджуваної продукції. Оптові продавці купують у зернових товаровиробників та посередників значні обсяги продукції та продають її іншим посередникам, роздрібним торговцям або споживачам, займаючи центральне місце в ланцюгу складових товароруху.

Достоїнствами оптової торгівлі зернової та зернобобової продукції є:

1. Надання постачальникам та роздрібним продавцям зернової та зернобобової продукції інформацію про потреби споживачів, ринкову кон'юнктуру, перспективи товарів-новинок; цінову динаміку, зміни маркетингових комунікацій тощо.

2. Сприяння товаровиробникам у збуті зернової та зернобобової продукції при мінімальних контактах зі споживачем.

3. Залучення до збуту зернової та зернобобової продукції значного числа роздрібних продавців, особливо в тій частині, що виступає кінцевим продуктом споживання – хліба та хлібобулочних виробів, а також комбікормів для тваринництва.

4. Підтримування виробників зернової та зернобобової продукції та роздрібних торговців, своєчасно постачаючи їм необхідні матеріально-технічні, фінансові, маркетингові та технологічні ресурси.

5. Забезпечення клієнтам економію коштів, закупаючи в значних масштабах зернову та зернобобову продукцію та поділяючи її в подальшому на дрібні партії.

6. Зняття з клієнтів зайвих витрат та турбот за рахунок комплектування необхідного асортименту зернової та зернобобової продукції.

7. Забезпечення матеріальної бази для зберігання зернової та зернобобової продукції та уникнення відповідних витрат у постачальників та замовників.

8. Наближення зернової та зернобобової продукції до покупців – підприємств переробної промисловості, та більш оперативне задоволення їх потреб, бо до них оптовий торговець ближчий за виробників.

9. Фінансування виробників зернової та зернобобової продукції, оплачуючи виконані замовлення, і кредитування комерційних споживачів, поставляючи їм продукцію.

10. Розв'язування проблем зі зниженням ціни на продукцію низької якості за необхідності.

11. Прийняття ризиків при отриманні права власності на зернову та

зернобобову продукцію, що пов'язано з її можливим розкраданням, пошкодженням, псуванням, старінням, висушуванням тощо.

12. Удосконалення маркетингової діяльності виробників зернової та зернобобової продукції, налагоджуючи в них: консультування, підвищення кваліфікації спеціалістів та менеджерів, ведення обліку продаж, оперативне управління маркетингом, рекламне підтримування, формування позитивного іміджу.

Основні функції оптової торгівлі зернової та зернобобової продукції наведені на рис 3.3.

Рис. 3.3. Функції оптової торгівлі зернової та зернобобової продукції*

*власна розробка

До проблемних сторін та недоліків оптової торгівлі зерновою та зернобобовою продукцією слід віднести:

- відсутність у зернового товаровиробника безпосереднього контакту з кінцевим споживачем, а тому інформація про сприйняття ним ціни та виробленої продукції може бути не повною і навіть перекрученою;
- необхідність втрати виробником зернової та зернобобової продукції певної частини прибутку, що дістається оптовому торговцю;
- складність в здійсненні контролю за діяльністю оптового посередника і добросовісним виконанням ним своїх зобов'язань перед виробником зернової та зернобобової продукції;
- можливість у оптового торговця зерновою та зернобобовою продукцією одночасно обслуговувати не тільки господарюючого суб'єкта, а і його конкурентів, а відтак і можливі зловживання за такої ситуації;
- відсутність оперативної інформації щодо раптових ринкових змін у виробника зернової та зернобобової продукції, а тому велика вірогідність майбутніх втрат та фінансових ризиків.

Проте в цілому позитивні сторони взаємодії з оптовим торговцем зернової та зернобобової продукції переважають можливі негативи, зумовлюючи широке використання цієї форми поширення даного товару в каналах товароруку, що підтверджує наведена динаміка продажу. Адже прийняття рішення щодо розвитку власної збутової мережі чи використання послуг незалежних торговельних мереж відбувається з урахуванням можливостей отримання доходу, прибутку, вигод, витрат та ризиків. Співставлення різних варіантів товароруку дозволяє вибрати із них найбільш безпечний та економічно доцільний. Саме тому мають місце процеси, які стосуються продажу зернової продукції через посередницькі структури.

Продаж продукції зернових та зернобобових культур на ринку здійснюється також за каналами товароруку нульового рівня, що є каналом прямого маркетингу, бо в ньому відсутній посередник між виробником і споживачем. За таким каналом зерновий товаровиробник продає продукцію переробним підприємствам, населенню в рахунок оплати праці і через

систему громадського харчування, пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майно. До каналів прямого маркетингу відноситься продаж зерна на ринку безпосередньо через мережу власних магазинів, ларьки, палатки. При цьому виробником створюється відповідне складське господарство та центри з транспортного та сервісного обслуговування.

Аналіз каналів товароруху нульового рівня, що використовується при продажу зернової та зернобобової продукції вказує на наявність в них чіткої тенденції скорочення. Особливо прискорено зменшується продаж досліджуваної продукції в рахунок оплати праці і через систему громадського харчування. Максимум продажу за даним каналом приходиться на середину 90-х минулого та початок нинішнього сторіччя. По суті спад продажу і тенденції, що тут відбуваються, відбивають характер згортання даного каналу.

Близькими до згортання постають процеси, що протікають при продажу зернової та зернобобової продукції безпосередньо на ринку через власні магазини, палатки, ларьки. Даний канал за своєю питомою вагою та перебігом змін подібний до продажу переробним підприємствам. Проте, якщо для підприємств переробної промисловості максимальний обсяг продажу приходився на початок 90-х років минулого сторіччя (на противагу - продаж на ринку зерна виробниками на той час був мінімальний), то свого максимуму (34,8 %) для зернових виробників ринковий продаж сягнув на початку нинішнього сторіччя з подальшим неухильним скороченням до 4,9% звітнього року.

Варто вказати на те, що найбільш постійним в останні роки за обсягами продажу зернової та зернобобової продукції постає канал, який відбиває її видачу пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї. Маючи максимальну частку продажу на початку поточного сторіччя (14,1 %), даний канал в абсолютних та відносних величинах стабілізував обсяг продажу в межах 2,2 – 2,3 млн. тонн, або 7,4 – 9,2 відсотків від загального продажу зернової та зернобобової продукції.

Такий загальний перебіг процесів зумовлено тим, що на розмір і характер розвитку ринку збуту зернової та зернобобової продукції впливають розміщення учасників каналів товароруу, їх кількість, імідж і географічне проникнення, послуги, які вони надають при обслуговуванні тощо. Посередники допомагають виробникові скоротити витрати на маркетинг, у тому числі на просування і розподіл товарів, включаючи роздрібну торгівлю. Використання посередницького каналу розподілу усуває тривалі розриви у часі і просторі, що відділяють товар від кінцевого споживача, який купує хліб та хлібобулочні вироби. Теж стосується продукції тваринництва, кормовою базою якої слугує зернова та зернобобова продукція.

Від рівня взаємодії виробника зернової та зернобобової продукції з посередниками суттєво залежить ефективність каналу збуту. Взагалі основою філософії взаємодії учасників каналу постає розуміння виробником продукції сподівань цільових споживачів торгового посередника. Оптовий чи роздрібний посередник (залежно від виду збутового каналу) є, по суті, для виробника кінцевим споживачем, бо виробник в даному випадку не має контактів з покупцями цільового ринку.

Саме тому найбільша ефективність збутового каналу досягатиметься при спільних зусиллях виробника і посередників у розробці і реалізації узгоджених маркетингових стратегій, створенні переваг перед конкурентами. Такий підхід на перспективу передбачає формування вертикальної інтегрованої маркетингової системи товароруу, що представляє собою сукупність товаровиробників зернової та зернобобової продукції, оптових та роздрібних торговців, виробничо-господарські та ринкові відносини яких координуються та підпорядковуються спільній комерційній цілі, що дозволяє сприймати їх як єдину цільну систему.

Інноваційний характер здійснення товароруу реалізується в плануванні і створенні збутової мережі, що включає: транспортне забезпечення; складське господарство; організацію торгових точок; формування дистрибутивних структур; підготовку відповідного персоналу.

Відтак, опрацьовується набір різних варіантів переміщення зернової та зернобобової продукції. З них вибирається ланцюг, ланки якого забезпечують зростання або стабільність економічної ефективності на інноваційній основі. Інноваційною може визнаватися як дистрибутивна структура, так і її окремі складові, зокрема аграрні або посередницькі господарюючі суб'єкти. Адже згідно законодавства, інноваційним підприємством (об'єднання підприємств) визнається таке, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг. Інноваційну інфраструктуру формує сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, юридичні, освітні, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні тощо) [1].

Такий підхід дозволяє формувати спільну цінову політику з вигодою для всіх учасників товароруху. Зернова та зернобобова ціна, як елемент комплексу маркетингу, значною мірою визначає ринкові перспективи досліджуваних товарів та їх виробників. Вміле варіювання цінами дозволяє покращувати ринкові позиції, досягати тактичних та стратегічних цілей, здійснювати розширене відтворення. Приваблюючи своєю доступністю споживача, ціна сприяє продажу товару й надходженню грошових коштів, а покриваючи понесені затрати на виробництво та збут, ціна забезпечує отримання прибутку.

Тобто ціна зернової та зернобобової продукції має властивості ринкового каталізатора, що покликаний забезпечувати безперервні метаморфози капіталу через процеси купівлі-продажу. Для підприємств ціна виступає в якості джерела надходження коштів через отримання доходу та прибутку від продажу, а для покупців ціна є поглиначем коштів, що витрачаються при купівлі. Перетік капіталів, який при цьому відбувається, безпосередньо впливає на економічний, соціальний, політичний, духовний, психологічний та інший стан суспільства, вимагаючи від владних державних

структур особливої уваги до цінової політики зернової та зернобобової продукції.

Маркетингова цінова політика на зернову та зернобобову продукцію передбачає проведення системи заходів в розрізі встановлення поточних та перспективних цін на досліджувані товари для конкретних ринкових сегментів з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей господарюючих суб'єктів та громади. Аналіз статистичних цифрових матеріалів [4, С. 145] показує, що протягом періоду дослідження відбувається постійний ріст ціни. Так, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. середня ціна реалізації зернової та зернобобової продукції збільшилася у 3,2 рази, а по відношенню до 1996 р. – 8,1 рази.

Проте за різними каналами збуту індекси цін реалізації зернової та зернобобової продукції за напрямками реалізації мають різний характер. Відповідні цифрові матеріали наведені згідно статистики [4, С. 145-148] в табл. 3.13.

Аналіз цифрових матеріалів показує, що звітного року найвищий індекс продажу зернової продукції мав місце при її збуті на ринку (125,1%) та населенню в рахунок оплати праці (124 %). Тоді як нижчими за середній рівень, індекси цін були при продажу переробним підприємствам (119 %), видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майно (116,3 %), за іншими каналами (121,6%).

Таблиця 3.13

Індекси цін реалізації зернової та зернобобової продукції за каналами збуту (до попереднього року, %)

Рік	За всіма напрямами	Переробним підприємствам	Видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю, майно	Населенню в рахунок оплати праці	На ринку	За іншими каналами
2000	222,7	229,9	-	225,0	222,1	219,7
2005	91,8	86,9	98,0	92,7	95,1	90,8
2008	92,5	91,4	96,3	96,1	95,6	92,0
2009	101,9	101,0	113,8	97,4	96,6	101,6
2010	140,3	148,0	121,9	130,2	139,8	142,0
2011	121,4	119,0	116,3	124,0	125,1	121,6

Дослідження показують, що ціновий індекс на зернову та зернобобову продукцію сягав максимального значення (222,7 %) у базовому (2000) році, а мінімального (91,8 % – 92,5 %) – у 2005 – 2008 роках. При цьому в роки з мінімальними індексами цін за такими каналами як видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майно, а також населенню в рахунок оплати праці рівень цінового індексу був вищим за середній по всім напрямам. Звітнього року індекс цін продажу зерна населенню в рахунок оплати праці (124 %) також був вищим середнього рівня (121,4 %). Таким чином, в окремі роки аграрні господарюючі суб'єкти через договірні відносини нав'язували селянам ціни за зерно, що були вищими за середні ринкові. Це порушує соціально-економічні устої аграрних відносин та свідчить про низький рівень маркетингової діяльності в аграрному секторі.

Слід звернути увагу на те, що у 2010 р. ціновий індекс продажу зернової та зернобобової продукції населенню в рахунок оплати праці та видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майно, був нижчий за середній рівень індексу цін. Таким чином, відбувається додаткова грошова підтримка селян, які працюють в аграрному секторі. Даний підхід слід вважати доцільним за умови, що такі обсяги продажу не будуть приносити збитків. Доречним є збереження такої цінової політики щодо орендодавців до того часу, поки рівень добробуту селян та їх оплата праці буде поступатися доходам працівників інших галузей господарського комплексу.

Водночас, цінова політика щодо продукції зернової галузі в інноваційній сфері відноситься до найбільш важливих та проблемних. Адже витрати на наукові та науково-технічні роботи, з одного боку, безпосередньо впливають на рівень поточної собівартості, а відтак і зернову ціну, а з іншого – спрямовані на їх здешевлення в майбутньому. При цьому установлення суб'єктами господарювання цін та варіювання ними згідно ринкової кон'юнктури, повинно гарантувати отримання запланованого прибутку і забезпечувати досягнення різнорівневих цілей – стратегічних, тактичних, оперативних. Ціна виступає індикатором, що вимірює вартість для громади

задоволення потреб споживачів у виробках із зернової та зернобобової продукції.

Формування сучасної цінової політики проводиться як на основі ринкових засад, так і під впливом державних регуляторів. Державна регуляторна політика щодо інноваційної діяльності може безпосередньо впливати на ціноутворення виробників зерна та зернобобової продукції. Адже державними управлінськими структурами на національному та регіональному рівнях передбачається здійснення ряду цілком конкретних заходів. До числа основних з них слід віднести: визначення в межах Державного бюджету України обсягу асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності; затвердження регіональних інноваційних програм, що кредитуються з регіональних бюджетів; визначення бюджетних коштів регіонів для фінансової підтримки регіональних інноваційних програм через державні інноваційні фінансово-кредитні установи у межах виділених у цих бюджетах коштів; контролювання фінансування регіональних інноваційних програм за кошти бюджету регіонів [1].

Представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції: у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам; доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи; затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи; контролюють діяльність комунальних

інноваційних фінансово-кредитних установ [1]. Тому ціноутворення на зернову та зернобобову продукцію в інноваційній сфері відбувається з урахуванням цілей аграрних суб'єктів господарювання, правових норм, державної регуляторної політики, соціальних обмежень, ринкової кон'юнктури, споживчої вартості, понесених витрат, поведінки конкурентів та інших чинників.

Проведені дослідження показують, що роль маркетингової цінової політики зернової та зернобобової продукції в умовах сучасного ринку зростає. Це спричинено, по-перше, винятковістю положення ціноутворення в комплексі маркетингу, що на відміну від інших його складових, покликане не тільки повертати підприємствам кошти, які витрачаються в процесі здійснення товарної, дистрибутивної та комунікативної політики, а й постійно забезпечувати розширене відтворення.

По-друге, вагомістю ціни як фактора посилення конкурентної спроможності підприємств за рахунок більш вигідної його перцепції ринковими сегментами. Адже ціноутворення господарюючого суб'єкту формує своєрідний механізм розподілу його прибутку з покупцями. Останні через позиціонування цінових та якісних характеристик товарів досить об'єктивно оцінюють "справедливість" такого ринкового розподілу, купуючи чи ігноруючи зернові та зернобобові товари відповідного товаровиробника.

По-третє, перспективністю проникати на нові географічні ринки завдяки адекватній ціновій політиці стосовно різних національних ринків та регіональних торговельно-економічних блоків. Цьому сприяють світовий поділ праці, економічна глобалізація, активна інтеграція України у світовий економічний простір, маркетингові орієнтири розвитку світової економіки як умови гармонізації взаємовідносин виробників та постачальників зернових товарів зі споживачами, громадами, людством, довкіллям.

По-четверте, можливістю через відповідну цінову політику постійно підвищувати економічну ефективність виробничо-господарської діяльності підприємств виробників зерна. Адже ресурсна база покращення ціноутворення практично невичерпна, бо значною мірою залежить від суб'єктивного чинника,

інтелектуальні та науково-технічні потужності якого неухильно зростають, що в цілому відповідає вимогам управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва.

Формування ефективних каналів товароруку зернової та зернобобової продукції з організаційних та цінових позицій значною мірою буде визначатися створенням та розвитком адекватної сучасним вимогам ринкової інфраструктури стосовно сільськогосподарської продукції та продовольства. Цифрові дані щодо елементів такої інфраструктури згідно статистичним даним [193, С. 150], наведені в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Кількість бірж та обсяг укладених на них угод

Біржі та угоди	Рік					2011р. до 2005р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Біржі, одиниць							
Усього зареєстровано	448	484	510	537	562	125,4	114
Агропромислові	29	26	25	25	25	86,2	-4
Універсальні	114	103	106	106	107	93,9	-7
Товарні і товарно-сировинні	258	318	341	368	391	151,6	133
Інші	47	37	38	38	39	83,0	-8
Обсяг укладених угод на біржах, млн. грн.							
Усього	17024,8	56122,4	50995,9	51440,6	94420	554,6	77395,2
Сільськогосподарська продукція	10568,2	40019,5	39866,8	43787,4	63361,4	599,5	52793,2
Продовольчі товари	416,1	751,1	1158,7	2272,3	20139,9	4840,2	19723,8

Аналіз цифрових матеріалів показує, що протягом періоду дослідження відбувся загальний приріст числа бірж, що функціонують в країні. Разом з тим,

кількість агропромислових бірж скоротилася на 4 одиниці або на 13,8 % від їх числа базового року. Виходячи з того, що біржі відбивають характер роботи організованого торгівельного комплексу, на якому відбуваються процеси оптової торгівлі у форматі стандартизованих біржових угод, де продаються і купуються масові однорідні товари, зокрема зернові та зернобобові, за зразками і стандартами, то кількісне скорочення такого роду торгівлі слід оцінювати негативно. Адже біржова торгівля передбачає укладення угод за цінами, що формуються під впливом попиту та пропозиції на ринку продукції зернових та зернобобових культур, тим самим дозволяючи учасникам ринку орієнтуватися на об'єктивний рух ціноутворення та передбачати торговельний процес в майбутньому і відповідним чином здійснювати до нього завчасну підготовку.

Слід вказати на те, що загальний ріст числа бірж компенсував їх зменшення секторального (агропромислового, універсального та іншого) спрямування. Бо обсяг укладених угод на біржах стосовно сільськогосподарської продукції, зернової в тому числі, за період дослідження збільшився на 52793,2 млн. грн. або майже у 6 разів, а на продовольчу продукцію – на 19723,8 млн. грн. або у 48,4 рази. Таким чином, відбувається поступовий перехід до осучаснення торговельних відносин в сфері збуту зернової та зернобобової продукції. Маркетинговий зміст наповнюється регламентами, що дозволяє стверджувати про безпечний характер торгівлі зерном, бо кожний біржовий учасник, як підприємство, так і його керівництво, перевіряються на предмет відповідності вимогам, щоб гарантувати поставки товару та виконання зобов'язань щодо його оплати.

Вдосконалення товароруку та ціноутворення на зернову та зернобобову продукцію вимагає подальшого розвитку ринкової інфраструктури, важливою складовою якої постає кооперація аграрних підприємств. Кооперативний рух у вигляді збутових кооперативів дозволяє аграрним підприємствам продовжувати контролювати вироблену продукцію при її переміщенні до споживача, своєчасно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, зменшувати негативний вплив посередницьких комерційних структур за їх монопольного положення на

ринку, доповнювати джерела грошових надходжень та збільшувати прибутки аграріям.

Проведені дослідження маркетингової цінової політики та товароруху показує доцільність зберігання існуючих варіантів переміщення зернової та зернобобової продукції до кінцевого споживача, а також можливості розширення її збуту через біржову торгівлю та збутові кооперативи.

Інноваційний характер маркетингових комунікацій являє собою передачу із наперед заданим наміром інформації існуючим та потенційним споживачам для формування в них відповідної ринкової поведінки щодо зернової та зернобобової продукції. При цьому інноваційним може бути як товар, що пропонується покупцям, так і спосіб доведення до них відповідної інформації (реклама, персональний продаж, формування попиту, стимулювання збуту, зв'язок з громадськістю, фірмовий стиль, виставки, ярмарки, спонсорство, благодійництво, меценатство, маркетингові комунікативні інтеграційні системи тощо). Адже кожний інструмент маркетингової комунікації виконує локальну дію, має певне призначення та притаманні йому принципи вибору каналів та засобів передачі інформації стосовно зернової та зернобобової продукції. Результативність виконання комунікативної функції залежить від сукупної дії технічних, технологічних, методичних, організаційних та інших складових, кожна з яких може також належати до категорії інноваційних.

Проведені дослідження показують: по-перше, перехід економіки до функціонування на ринкових засадах спричинив загальний ріст рівня товарності зернової та зернобобової продукції; по-друге, наявність досить значних амплітуд коливань товарності зернової та зернобобової продукції протягом періоду дослідження в розрізі окремих областей свідчить про відсутність на регіональному рівні чітких стратегій маркетингового розвитку зернової галузі; по-третє, різні напрями руху товарності зернової продукції в регіонах демонструють відсутність загальної національної маркетингової стратегії розвитку зернового та зернобобового виробництва; по-четверте, розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції виступає в якості

організаційно-економічного рішення комерційного характеру, прикладне впровадження якого забезпечує поліпшення структури та якості виробництва, а також сприяє задоволенню першочергових потреб населення щодо його продовольчої безпеки. Узагальнюючий висновок полягає в тому, що організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає формування адекватної динамічним змінам ринкової економіки системи збуту виробленої зернової та зернобобової продукції на основі реалізації господарюючими суб'єктами власної маркетингової політики товароруху, яка узгоджується зі стратегіями маркетингового управління зерновим та зернобобовим виробництвом на регіональному та національному рівнях.

Оптимізація регіонального зернового та зернобобового виробництва як складова його інноваційного розвитку

Інноваційний характер регіональної оптимізації обсягів та структури зернового та зернобобового виробництва пояснюється тим, що результатом вирішення економіко-математичної задачі постає організаційно-технічного рішення, яке має економічний, виробничий, управлінський, комерційний характер щодо істотного поліпшення структури та якості виробничо-господарської діяльності, що забезпечується відповідною науково-дослідною роботою. Використання економіко-математичного моделювання досліджуваної сфери сприяє знаходженню економічно ефективних рішень стосовно обсягів виробництва і збуту зернової продукції при дотриманні вимог щодо збалансованого розвитку інших галузей. Останні виступають в якості повноцінних учасників процесу моделювання та як такі, що забезпечують високопродуктивний розвиток зернового та зернобобового виробництва.

В свою чергу, економіко-математичне моделювання виступає науково-економічним продуктом, що може використовуватися в якості товару, на який поширюється концепція життєвого циклу товару. Адже перебування даного

науково прикладного продукту на ринку віддзеркалює період, протягом якого відбувається товарна пропозиція, що триває з моменту виведення відповідної моделі на ринок до її елімінування. Протягом цього часу послідовно та взаємозалежно змінюються масштаби продажу, поведінка споживачів, асортимент, конкуренція, цінова політика, прибуток. Особливість проявляється в тому, що такий товар постає у вигляді науково-дослідної послуги та на перспективу включає такі основні етапи розвитку як, впровадження, зростання, зрілість, спад.

Виходячи з викладеного, оптимізація регіонального зернового та зернобобового виробництва передбачає проведення наступних дослідницьких процедур.

По-перше, з'ясування стану, очікувань та перспектив економіко-математичного моделювання з оптимізації зернового та зернобобового виробництва з точки зору життєвого циклу товару, на основі чого передбачити можливі ринкові заходи стосовно просування даної моделі на ринок як інноваційного продукту.

По-друге, зробити вибір регіонального об'єкту для оптимізації його зернового та зернобобового виробництва як науково прикладної розробки, що в якості наочного зразка може пропонуватися на ринку науково-економічної продукції.

По-третє, сформулювати та вирішити конкретну економіко-математичну модель з оптимізації інноваційного організаційно-економічного розвитку зернового та зернобобового виробництва регіону, що може слугувати орієнтиром для наступних науково-дослідних розробок для інших регіонів та галузей господарського комплексу.

З'ясування стану, очікувань та перспектив економіко-математичного моделювання з оптимізації зернового та зернобобового виробництва з точки зору життєвого циклу товару показує, що наявна комп'ютерна техніка і відповідне стандартне програмне забезпечення лише започатковують життєвий цикл такої економіко-математичної моделі.

Етап впровадження економіко-математичної моделі з оптимізації зернового та зернобобового виробництва в якості товару на ринок відображає період його появи як продукції, що має ринковий характер та може пропонуватися для продажу. Обсяги реалізації такої продукції обмежені, бо попит лише формується, а рівень якості не стабільний. Покупці нової продукції є новаторами, питома вага яких в загальній кількості потенційних споживачів незначна. Товарний асортимент вузький, бо концентрується на базових економіко-математичних моделях. Конкуренція незначна через те, що товар-новинку розробляє та продає мінімальна кількість підприємств та організацій.

Ціна на етапі впровадження життєвого циклу товару визначаються його призначенням та цільовим ринковим сегментом потенційних споживачів. За ексклюзивний характер інноваційного продукту ціни можуть встановлюватися як під покупця, який готовий платити високу ціну за надану інноваційну послугу, або ж можуть бути низькими – в розрахунку на масового споживача стандартного продукту. Розрахунок на те, що такий інноваційний продукт в перспективі буде забезпечувати значне число покупок та служити в якості великої кількості джерел надходження доходів. Прибуток на цьому етапі незначний. Товар буває навіть збитковим, адже доходи від продажу певний час ще не покривають понесені витрати на розробку, організацію товароруху та просування на ринок.

Основними заходами щодо ринкового просування економіко-математичної моделі на цьому етапі виступає:

- проведення системи заходів з формування попиту в розрізі наукових конференцій, презентацій, прес-конференцій, активної своєрідної науково-ярмаркової поведінки;
- активна рекламна діяльність з метою інформування якомога більшої чисельності потенційних споживачів товару про його функціональне призначення та властивості, що здійснюється через спеціалізовані журнали, в тому числі фахові, а також розсилки бюлетенів конкретним

господарюючим суб'єктам, науково-дослідним, навчальним та державним установам;

- широке маневрування ціною товару для визначення її найбільш прийняттого рівня;
- удосконалення товару та підвищення його якісних характеристик й пов'язаного з ним торговельного сервісу та післяпродажного обслуговування через консультування та корегування вихідної бази даних.

Етап зростання економіко-математичної моделі в якості товару відображає період, коли ринок активно визнає науковий продукт, про стале зростання авторитету якого буде свідчити стійке нарощування обсягів продажу. Попит стабільно підвищується і не в повній мірі задовольняється. Покупці мають досить високий рівень достатку. Для них престижно мати прем'єрний продукт наукової творчості, який вони готові купувати, навіть за умови, що товар не має устояної якості.

Товарний набір економіко-математичних моделей розширюється за рахунок модифікації базових моделей та проникнення на ринок нових розробників, якими можуть виступати науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, що мають відповідні структурні підрозділи та кваліфікованих спеціалістів, консалтингові інституції, підприємці, які є фахівцями в сфері інформаційних технологій. Конкуренція на даному етапі зростає, проте товар-новинку виробляє ще обмежена кількість розробників моделей. Вони можуть уникати прямого суперництва за рахунок розробки відмінного один від одного інноваційного продукту під різні ринкові сегменти.

На етапі зростання ціна економіко-математичних моделей може підвищуватися через підвищення попиту та залучення до купівлі прошарку споживачів, які мають високий рівень платоспроможності. При тому, що модифікація розробки економіко-математичних моделей та їх просування на ринок вимагає додаткових витрат, вони компенсуються ціною й доходами від продажу, забезпечуючи отримання прибутку. Стале зростання прибутку, до

певної міри, служить ознакою переходу даного товару до другого етапу життєвого циклу. Саме на цьому етапі може досягатися максимальний прибуток в розрахунку на одиницю модельної розробки.

Основними ринковими заходами на етапі зростання товарних економіко-математичних моделей є:

- уникнення прямої конкуренції за рахунок сегментації та цінової політики;
- удосконалення економіко-математичних моделей, підвищення їх якості та створення нових їх форматів;
- розширення мережі продажу економіко-математичних моделей через освоєння нових каналів збуту;
- посилення рекламної діяльності, яка з інформативної стає активно переконуючою, має чітку сегментну спрямованість, що орієнтує споживачів на купівлю розробок конкретного господарюючого суб'єкта;
- проникнення на нові ринкові сегменти (географічні, демографічні, поведінкові, психографічні);
- забезпечення оптимально високого рівня цін з врахуванням мотивів покупців при виборі економіко-математичних моделей;
- розширення торговельного сервісу та підвищення якості післяпродажного обслуговування.

Проведення такої системи заходів дозволяє максимально подовжити економічно вигідний етап зростання життєвого циклу економіко-математичних моделей.

Після впровадження, наступним етапом слід очікувати зрілість даної науково-прикладної продукції. Зрілість відображає найбільш тривалий за часом період, коли економіко-математичних моделі мають загальне визнання на ринку, що поступово стає насиченим. Товарний асортимент максимально широкий за рахунок розробки нових модифікацій та модернізації продукції. На ринку пропонуються оригінальні та ексклюзивні розробки під конкретні

замовлення.

При цьому має місце вторинні і багаторазові купівлі. Проте нарощування обсягів продажу поступово уповільнюються. Рівень якості економіко-математичних моделей стабільно високий, а попит на цей товар – масовий і стандартний. Масштаб попиту стабілізується і задовольняється в достатній мірі.

Покупці на цьому етапі належать до різних ринкових сегментів (за рівнем достатку, професійною належністю, освітою, віком, місцем проживання тощо). Більшість потенційних споживачів продукцію вже придбали та освоїли.

Для виділення економіко-математичних моделей конкретних розробників серед аналогічних розробок конкурентів доцільно використовувати порівняльну рекламу. Вона має бути досить активна і нагадувати масовому споживачеві про необхідність зробити відповідну покупку.

Конкуренція на етапі зрілості досягає максимальної гостроти, бо на ринку функціонує велика кількість розробників, які пропонують аналогічний продукт різних марок для широкого спектру ринкових сегментів. Ринкові частки розробників відповідних моделей відносно стійкі.

Слід врахувати, що на етапі зрілості досить поширена цінова конкуренція. За наявності масштабної пропозиції та значного вибору економіко-математичних моделей однієї якісної групи, саме ціна стає фактором, що визначає покупку та виділяє продукцію конкретного господарюючого суб'єкта. Загальна тенденція руху ціни визначається як регресивна. Водночас, обсяги продажу компенсують цінові втрати, забезпечуючи на даному етапі отримання абсолютного максимуму доходу та прибутку для учасників інноваційного руху.

Для якнайдовшого підтримування етапу зрілості життєвого циклу економіко-математичних моделей як товару, основними ринковими заходами виступає:

- поглиблення сегментації ринку;
- освоєння нових ринкових ніш;
- маневрування цінами за рахунок знижок та цінових технологій;

- стимулювання попиту;
- підтримування активної рекламної діяльності;
- удосконалення економіко-математичних моделей та урізноманітнення їх використання;
- розширення спектру послуг при збуті та післяпродажному обслуговуванні.

Етап спаду відображає період різкого зниження попиту та обсягів продажу. Рівень достатку споживачів товару, що втрачає свій престиж, низький. Покупці досвідчені, добре знають товар, очікують нових цінових знижок. Бюджет реклами обмежений. За змістом вона нагадувальна та стимулююча.

Ключові розробники, які раніше домінували на ринку, поступово його залишають. Як наслідок, конкуренція знижується, а якість продукції не відзначається стабільністю. Товарний асортимент звужується та концентрується на моделях, що ще користуються попитом. Ціни низькі, товар може продаватися зі збитками. З метою мінімізації економічних втрат господарюючі суб'єкти здійснюють елімінування – процес зняття застарілого товару з розробки і ринку.

На заключному етапі життєвого циклу товару його розробники реалізують один із наступних можливих варіантів ринкової поведінки з відповідними маркетинговими заходами. Перший – господарюючі суб'єкти поступово скорочують розробки продукції, знімаючи її з продажу та планомірно замінюючи новими чи декількома новими розробками.

Другий варіант ринкової поведінки полягає в тому, що господарюючі суб'єкти намагаються відстрочити повне зникнення товару. Для цього через сервіс та післяпродажне обслуговування підтримуються тісні контакти з покупцями, які залишилися лояльними до товару, різко скорочуючи витрати на його розробку і збут. Третій варіант ринкової поведінки господарюючих суб'єктів передбачає проведення маркетингових заходів з подовження життєвого циклу товару. Для цього активізується діяльність з удосконалення

економіко-математичного моделювання, його модернізації та урізноманітнення використання; розширення спектру послуг при збуті та післяпродажному обслуговуванні; маневрування цінами; стимулювання попиту; оновлення реклами.

Розширення спектру послуг при збуті та післяпродажному обслуговуванні може суттєво подовжити життєвий цикл економіко-математичних моделей. Адже їх експлуатація розпочинається з моменту реалізації і може тривати до закінчення терміну використання чи заміни. За рахунок постійної актуалізації складових економіко-математичної моделі протягом всього часу її експлуатації користувачами, розробники забезпечують функціонування служби сервісу товару, навіть за умови зняття останнього з розробок.

Практика підприємництва засвідчує незбіжність проведення елімінування товару. Основне завдання полягає у тому, щоб своєчасно відмовитися від розробки моделей, що перестали користуватися достатньо активним попитом. Маркетингова політика ґрунтується на раціоналізації поєднання двох процесів: з одного боку, витрат на розробку і збут економіко-математичних моделей, попит на які постійно скорочується, з іншого – зі зменшенням доходів від їх продажу, котрий ще існує і на котрий ще можна розраховувати певний термін часу.

Отримання прибутку на етапі зняття економіко-математичної моделі з ринку можливо за наступних умов: розробник знижує витрати на розробку і збут за можливого утримання попереднього рівня ціни; розробник концентрує маркетингові зусилля на найбільш привабливому з економічної точки зору ринковому сегменті з одночасною відмовою від обслуговування усіх інших; розробник спрямовує ресурси лише на окремі асортиментні позиції для їх посилення, а всі інші – виключає з товарної лінії; розробник зосереджує зусилля на пріоритетних, ефективних і особливо перспективних напрямках виробничо-господарської діяльності, виключаючи конкретні товарні лінії та відповідні галузі зі сфери своїх бізнесових інтересів.

Слід зазначити, що використання економіко-математичної моделі з оптимізації зернового та зернобобового виробництва в якості інноваційного продукту конкретними аграрними споживачами, в залежності від потреби, може поширюватися на аграрні підприємства, регіони, галузь, агропромисловий комплекс, господарський комплекс країни в цілому та світове співтовариство.

Доцільність оптимізації зернового та зернобобового виробництва в Одеській області на основі економіко-математичного моделювання свідчить результативність даної галузі по регіонах, цифрові матеріали яких, згідно статистичних даних [193, С. 238], наведені в табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Виробництво зернової та зернобобової продукції на одну особу, кг

Регіони	Рік					2011р. до 1990р., %	Місце у 2011 р.
	1990	2000	2005	2010	2011		
Україна	983	497	807	856	1242	126,3	X
АР Крим	787	434	490	599	824	104,7	16
Вінницька	1601	969	1189	1890	2591	161,8	4
Волинська	865	472	649	559	721	83,4	17
Дніпропетровська	910	432	840	810	1038	114,1	15
Донецька	478	205	411	404	517	108,2	22
Житомирська	887	510	561	848	1181	133,1	14
Закарпатська	242	132	237	205	258	106,6	25
Запорізька	1476	587	966	1055	1221	82,7	13
Іван-Франківська	350	1778	241	251	389	111,1	23
Київська	461	320	513	444	616	133,6	20
Кіровоградська	2583	1193	2305	2342	3444	133,3	1
Луганська	654	169	541	352	556	85,0	21
Львівська	366	181	243	244	378	103,3	24

Миколаївська	2021	716	1440	1855	2226	110,1	7
Одеська	1014	633	1108	122	1337	131,9	11
Полтавська	1964	847	1823	1910	3410	173,6	2
Рівненська	736	419	517	552	685	93,1	18
Сумська	1319	729	906	1135	2180	165,3	8
Тернопільська	1124	642	936	1161	1740	154,8	9
Харківська	941	430	848	459	1264	134,3	12
Херсонська	2227	974	1359	1389	2285	102,6	5
Хмельницька	1356	855	873	1310	1647	121,5	10
Черкаська	1551	1116	1643	1962	2936	189,3	3
Чернівецька	620	350	469	540	655	105,6	19
Чернігівська	1233	655	1354	1375	2269	184,0	6

Аналіз наведених цифрових даних показує, що у 2011 р. максимальний обсяг виробництва зернової та зернобобової продукції в розрахунку на одну особу мав місце в Кіровоградській області – 3444 кг, що у 2,8 рази перевищує значення відповідного показника в середньому по країні, та у 13,3 рази перевищувало рівень Закарпатської області, де обсяг виробництва зернової продукції на душу населення найменший з усіх регіонів. Наявність значної поляризації за обсягами виробництва на одну особу досліджуваної продукції підтверджує те, що Полтавська область, яка займала 2-е місце у даному рейтингу у 2,7 рази переважає середнє значення по країні, та у 9 раз перевищує рівень Львівської області, що посіла передостаннє рейтингове місце за значенням даного показника.

Важливо вказати на те, що динаміка виробництва продукції зернових та зернобобових культур в розрахунку на одну особу по регіонах не є однозначною. Так, якщо у 2011 р. по відношенню до 1990 р. у більшості регіонів відбувався приріст виробництва, то регресивний процес мав місце в Волинській (на 16,6 %), Запорізькій (на 17,3 %), Луганській (на 15 %) та Рівненській (на 6,9 %) областях. Водночас, приріст по регіонам також мав різні характеристики. Вищими за середній національний приріст виробництва

зернової та зернобобової продукції в розрахунку на душу населення був у Вінницькій (на 61,8 %), Житомирській (на 33,1 %), Київській (на 33,3 %), Кіровоградській (на 33,3 %), Одеській (на 31,9 %), Полтавській (на 73,6 %), Сумській (на 65,3 %), Тернопільській (на 54,3 %), Харківській (на 34,3 %), Черкаській (на 89,3 %) та Чернігівській (на 84 %) областях, тоді як нижчими ніж в середньому по країні – у АР Крим (на 4,7 %), Дніпропетровській (на 14,1 %), Донецькій (на 8,2 %), Закарпатській (6,6 %), Іван-Франківській (на 11,1 %), Львівській (на 3,3 %), Миколаївській (на 10,1%), Херсонській (на 2,6 %), Хмельницькій (на 21,5 %) та Чернівецькій (на 5,6 %) областях.

Вибір Одеської області для оптимізації зернового та зернобобового виробництва як складової інноваційного організаційно-економічного розвитку регіону зумовлено: по-перше, невідповідністю ресурсного потенціалу області місцю, яке вона займає в рейтингу обсягів виробництва зернової продукції в розрахунку на одну особу. Бо за даним показником Одещина посідає лише 11 місце, маючи при цьому найбільші в країні площі сільськогосподарських угідь та одні з найбільших площ посівних площ зернових культур, за нижчої ніж в середньому по країні щільності населення на квадратний кілометр. Отже, зерновий та зернобобовий потенціал на повну потужність область не використовує, потребуючи відповідних інноваційних підходів до ведення галузі.

По-друге, темп приросту виробництва зернової та зернобобової продукції області в розрахунку на одну особу перевищує середній рівень загальнонаціонального приросту та потребує відповідної наукової підтримки для подальшого зростання.

По-третє, наявні зональні природно-кліматичні особливості території Одещини, що включає північну лісостепову, центральну-степову та південно-степову зони, а також приміську (Одеську) зони. Така природно-кліматична обласна різноманітність показує можливості використання інноваційного підходу до оптимізації виробництва зернової та зернобобової продукції в інших регіонах.

По-четверте, нарощування виробництва зернової та зернобобової продукції в Одеському регіоні відповідає запитам населення, яке проживає на території області. Позитивними чинниками в цьому відношенні також є: природна родючість ґрунтів; наявність високорозвиненого автомобільного та залізничного транспортного шляхового сполучення; розвинені річкові та морські порти зі сталими традиціями експортування зернової та зернобобової продукції; потужна науково-дослідна база, що формується мережею науково-дослідних та навчально-дослідних інститутів національного, регіонального та місцевого рівнів з наявними в них відповідного інноваційним вимогам кадрового, матеріально-технічного та організаційно-методичного забезпечення.

Оптимізація зернового та зернобобового виробництва як складова інноваційного організаційно-економічного розвитку Одеського регіону передбачає визначення оптимальних площ сільськогосподарських угідь, ріллі, посівних площ сільськогосподарських культур, зокрема в розрізі основних зернових та зернобобових культур, а також інших груп рослинницької продукції, що забезпечує дотримання науково обґрунтованих сівозмін. Визначається також оптимальний кількісний та статеві-віковий склад тварин за основними видами. Встановлюється оптимальний кількісний та вартісний склад основних видів сільськогосподарської техніки, наявність якої формує умови для інноваційного забезпечення зернового та зернобобового виробництва в загальній системі ведення сільського господарства регіону.

Виходячи з існуючого рівня продуктивності тваринницької галузі регіону, планується перспективна продуктивність основних видів тварин, відповідно до фізіологічних норм та продуктивності використання тваринами кормів за раціонами годування. Оптимізація інноваційної складової передбачає визначення структури сільськогосподарської техніки та її комплектації згідно технології вирощування зернових та зернобобових культур.

Побудова економіко-математичної моделі з оптимізації виробництва продукції зернових та зернобобових культур передбачає проведення та дотримання наступних процедур: постановку економіко-математичної задачі;

наведення основних змінних невідомих, які належить визначити в процесі розв'язання вказаної задачі; формування обмежень, якими виступають відповідні ресурси, технологічні функції, сівозміни, раціони годівлі тварин тощо; інноваційні техніко-технологічні складові в частині мінеральних та органічних добрив, сільськогосподарської техніки та засобів виробництва; обсяги гарантованого виробництва; результати фінансово-господарської діяльності; вибір критерію, за яким розв'язується економіко-математична задача з оптимізації; розробка математичної форми економіко-математичної задачі з оптимізації; складання бази вихідних даних, що включає розрахунок техніко-економічних показників для економіко-математичної задачі; розв'язання економіко-математична задача з оптимізації; дослідження отриманих результатів рішення поставленої економіко-математична задача з оптимізації.

Основними змінними економіко-математичної задачі виступають: в рослинництві: площі сільськогосподарських угідь, рілля, багаторічні насадження, посіви в розрізі зернових та зернобобових культур стосовно їх площ та обсягів виробництва, а також площі технічних, овоче-баштанних та кормових культур; в тваринницькій галузі: групи тварин, традиційних для вирощування в регіоні та обсяги виробництва основної тваринницької продукції; мінеральні та органічні добрива; склад сільськогосподарської техніки та засобів виробництва, що забезпечують інноваційний процес виробничо-господарської діяльності в кількісному та грошовому вимірі; напрями використання продукції на предмет споживання та продажу; фінансово-економічні результати виробничо-господарської діяльності підприємств сільського господарства регіону.

Основними обмеженнями, що мають місце при побудові економіко-математичної моделі з оптимізації виробництва продукції зернових та зернобобових культур постають: агрономічні, зоотехнічні, інженерно-технічні, технологічні, організаційні, економічні та інші умови виробництва зернових та зернобобових культур та інших видів рослинницької та тваринницької

продукції. Обмеженнями також виступають: мінімальні та максимальні параметри ресурсів, що використовуються під час здійснення виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві; відповідні площі земельних, технічних, трудових ресурсів; кормові раціони годівлі тварин; обсяги гарантованого виробництва та продажу продукції; потреби в технічному забезпеченню для дотримання інноваційних вимог виробництва зернових та зернобобових культур; фінансово-економічні результати виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств регіону.

Критерій оптимальності визначається як отримання максимуму прибутку від виробничо-господарської діяльності аграрного сектора регіону.

Розрахунок техніко-економічних економіко-математичної моделі здійснювався на основі відповідних цифрових матеріалів сільськогосподарських підприємств Одеського регіону в середньому за останні три роки.

В структурній економіко-математичній задачі були використанні такі основні позначення:

- індекси:

i – щодо земельних угідь;

j – щодо видів продукції;

l – щодо видів добрив;

m – щодо видів техніки та технічних засобів;

n – щодо поживних речовин та групи кормів;

r – щодо товарної продукції тваринництва;

s – щодо економічних показників господарської діяльності;

- множини:

I – щодо земельних угідь;

I_1 – щодо груп культур;

J – щодо товарної продукції рослинництва;

N – щодо поживних речовин кормів;

L – щодо видів добрив;

M – щодо видів технічних засобів;

N_1 – щодо товарної продукції тваринництва;

N_2 – щодо виробництва кормів;

N_3 – щодо валової продукції тваринництва;

N_4 – щодо земельних угідь;

N_5 – щодо трудових ресурсів;

N_6 – щодо внесення добрив;

N_7 – щодо економічних показників господарської діяльності;

P – щодо видів продукції;

S – щодо фінансово-економічних результатів;

S_1 – щодо витрат;

R – щодо товарної продукції тваринництва;

- символи:

a_{ij} – витрати i -го земельного ресурсу на виробництво 1 ц j -ї продукції рослинництва;

a_{hj} – витрати h -ї поживної речовини або групи кормів в розрахунку на 1 ц j -ї продукції тваринництва;

a_{lj} – витрати l -го виду добрив на виробництво 1 ц j -ї продукції рослинництва;

U_{hj} – вихід h -го поживних речовин або групи кормів в розрахунку на 1 ц j -ї продукції рослинництва;

U_{sj} – вихід s -го економічного показника в розрахунку на одиницю j -ї продукції;

a_{sj} – затрати s -го економічного показника в розрахунку на одиницю j -ї продукції;

a_{rj} - питома вага r -ї товарної продукції на виробництво 1 ц j -ї продукції тваринництва;

a_{mi} – продуктивність техніки m на роботі на i -ій посівній площі зернових та зернобобових культур.

- константи:

b_i – кількість i -тих земельних угідь в господарстві;

b_i і \bar{b}_i відповідно нижній і верхній розмір площі вирощування i -ї групи культур;

Q_p – обсяг виробництва p -го виду продукції.

Задача визначається як визначити значення X_j , за яких має місце максимум прибутку в сільськогосподарських підприємствах Одеської області.

$$Z(\max) = x_j^{(s)} \quad (j \in N7)(s \in S) \quad (3.1)$$

за таких обмежень:

з використання земельних ресурсів:

$$\sum_{j \in N4} a_{ij} x_j \leq b_i, \quad (i \in I) \quad (3.2)$$

з використання ресурсів в t -й період року:

$$\sum_{j \in N5} a_{tj} x_j + x_j^{(t)} \leq b_t, \quad (t \in T) \quad (3.3)$$

з потреби в мінеральних добривах та виробництва і використання органічних добрив:

$$\sum_{j \in N6} a_{lj} x_j \leq X_j^{(l)}, \quad (l \in L) \quad (3.4)$$

з виробництва і використання кормів:

$$\sum_{j \in N2} V_{hj} x_j - \sum_{j \in N3} a_{hj} x_j \geq 0 \quad (h \in N) \quad (3.5)$$

з дотримання співвідношення посівних площ зернових та зернобобових та інших культур:

$$W_{ij} x_j - x_i (\leq = \geq) 0, \quad (i \in I) \quad (3.6)$$

з виробництва гарантованого обсягу продукції:

$$\sum_{j \in J, N1} V_{rj} x_j \geq Q_r, \quad (r \in R) \quad (3.7)$$

$$\sum_{j \in J, N_1} V_{sj} x_j - x_j^{(s)} = 0; \quad (s \in S) \quad (3.8)$$

з виконанням сільськогосподарською технікою та засобами виробництва необхідного обсягу робіт за існуючими технологіями в рослинництві та тваринництві:

$$\sum_{i \in I} a_{mi} x_i = m_i, \quad (m \in M) \quad (3.9)$$

невід'ємних змінних:

$$x_j \geq 0; \quad \bar{x}_j^{(l)} \geq 0; \quad x_j^{(s)} \geq 0 \quad (3.10)$$

Рішення економіко-математичної моделі здійснювалося на основі персонального комп'ютера за допомогою стандартної програми Microsoft Excel з використанням функції "Пошук рішення".

Результатом розв'язання економіко-математичної задачі є оптимальний план виробництва зернової та зернобобової продукції сільськогосподарськими підприємствами Одеської області (на 2017 р.) (додаток). При цьому встановлено площі сільськогосподарських угідь, ріллі, посівних площ зернових та зернобобових культур та інших сільськогосподарських культур, визначена кількість поголів'я сільськогосподарських тварин; розраховано необхідний обсяг мінеральних та органічних добрив; розраховано кількісний склад сільськогосподарської техніки та засобів виробництва для вирощування зернових та зернобобових культур.

В результаті вирішення економіко-математичної задачі за оптимальним планом забезпечується зростання виробництва продукції зернових та зернобобових культур на 301,9 тис. тонн або на 13,9 % по відношенню до середнього значення останніх трьох років (2009–2011 рр.). Дохід від виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств регіону складатиме 6924,2 тис. грн., а прибуток - 1187,6 тис. грн.

Для досягнення зазначеного обсягу виробництва необхідно дотримуватися оптимальної структури посівних площ, склад та пропорції яких наведено в табл. 3.16.

Аналіз цифрових матеріалів показує досить стабільний характер всієї посівної площі. За оптимальним планом їх розмір по відношенню до середнього значення в останні роки залишається практично без змін. Бо скорочення площі посівів на 2,8 тис. га або на 0,2 % знаходиться в межах природного щорічного відхилення.

Водночас, за оптимальним планом інноваційний розвиток виробництва продукції зернових та зернобобових культур передбачає певні структурні зрушення серед основних груп сільськогосподарських культур. Так, площа посівного клину зернових та зернобобових культур зменшується на 11,9 тис. га або на 1,4 % по відношенню до існуючого середнього значення на поточний період. Виходячи з масштабів регіональних посівів зернових, дане відхилення також належить до незначних.

Таблиця 3.16

Посівні площі зернових та зернобобових культур та основних груп сільськогосподарських культур в підприємствах Одеської області

Посіви	За 2009-2011 рр.		За оптимальним планом	
	тис. га	%	тис. га	%
Зернові та зернобобові - всього	871,7	66,6	859,8	65,8
в т.ч. озима пшениця	376,1	28,7	407,0	31,1
кукурудза на зерно	45,3	3,5	64,1	4,9
ячмінь озимий	213,2	16,3	154,7	11,8
ячмінь ярий	81,9	6,3	80,2	6,1
овес	4,9	0,4	14,6	1,1
жито	2,2	0,2	7,7	0,6

просо	7,8	0,6	7,7	0,6
рис	3,2	0,2	3,1	0,2
гречка	2,8	0,2	3,9	0,3
зернобобові	67,4	5,1	116,7	8,9
Технічні культури	371,1	28,3	284,0	21,7
Овоче-баштанні та картопля	6,4	0,5	27,2	2,1
Кормові культури	60,2	4,6	135,7	10,4
Вся посівна площа	1309,4	100,0	1306,6	100,0

Проте суттєвими постають внутрішні групові зрушення в посівних площах зернових та зернобобових культур. Адже за оптимальним планом має місце загальний приріст посівів озимої пшениці, що складає 30,9 тис. га або збільшується на 8,2 %. Особливо вагомим повинен бути приріст посівів кукурудзи на зерно, що становить 18,8 тис. га або збільшується на 41,5 %. Вагомим у відносних величинах виявився ріст жита, значення посівів якого за оптимальним планом повинно збільшитися у 3,5 рази, що в абсолютних величинах складає 5,5 тис. га. Вагомі позитивні зміни в абсолютних та відносних величинах характерні для вівса, приріст посівної площі якого складає відповідно 9,7 тис. га, або зростає майже у 3 рази. Значні перспективи мають також гречка, посіви якої зростають на 1,1 тис. га або на 39,3 % та зернобобові культури, значення яких збільшуються відповідно на 49,3 тис. га або на 73,1 %.

За оптимальним планом по відношенню до середнього значення скоротилися посіви ячменю озимого – на 58,5 тис. га або на 27,4 %, ячменю ярового – на 1,7 тис. га або на 2,1 %, проса – на 100 га, або на 1,3 % та рису – на 100 га або на 3,1 %.

Варто вказати на те, що загальний приріст посівів мають групи кормових культур, площі яких за оптимальним планом зростають на 75,5 тис. га та овоче-баштанні культури, приріст площ яких повинна складати 20,8 тис. га. Даний позитивний рух відбувається за рахунок площ групи технічних культур, посіви

яких зменшуються на 87,1 тис. га або на 23,5 %.

Отже, оптимізація посівів зернових та зернобобових культур засвідчує доцільність орієнтуватися на ті із них, які визначаються стратегічною важливістю з позицій продовольчої безпеки, кормової цінності, експортної гарантованості та природної збалансованості стосовно захисту та підвищення родючості ґрунтів. Такий висновок дозволяє відносити економіко-математичну модель з оптимізації виробництва продукції зернових та зернобобових культур до категорії інноваційних продуктів, що мають значні ринкові перспективи.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило зробити теоретичні узагальнення та науково обґрунтувати положення, прикладне використання яких забезпечує ефективне управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва в умовах сучасної економіки.

1. Узагальнення наукових підходів та існуючої практики зернового та зернобобового виробництва показує, що управління його інноваційним розвитком являє собою цілеспрямований вплив відповідних господарюючих суб'єктів з метою випуску нових конкурентоспроможних товарів і послуг та розробки і реалізації організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного та іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і продажу зернової продукції та виробів з неї на основі сучасних науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. Поєднання державної регуляторної політики та ринкових механізмів сприятимуть інноваційній діяльності й підтримці підприємництва у науково-виробничій сфері зернового та зернобобового виробництва регіону.

2. Встановлено, що особливості сучасного управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва ґрунтуються на: унікальності виробленої продукції, що відноситься до життєво необхідних для існування людини та служить основою продовольчої безпеки країни; наявності чіткої державної регламентації щодо функціонування національного зернового господарства; економічній вагомості для високоефективного функціонування відповідних господарюючих суб'єктів, національного аграрного сектора, агропромислового комплексу та економіки в цілому; необхідності отримання підприємствами прибутку від виробництва зернової та зернобобової продукції; доцільності використання всієї системи маркетингових заходів при збуті продукції зернового та зернобобового виробництва; необхідності збереження оточуючого природного середовища при нарощуванні обсягів виробництва та підвищення якості зернової продукції та продуктів її переробки.

3. Розроблено науково-методологічне забезпечення управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва регіону, що передбачає визначення загальних положень дослідження; формування теоретико-методологічних та методичних вихідних даних дослідження; проведення аналітичної характеристики об'єкта дослідження; проектування на перспективу економічних та соціальних форматів зернового та зернобобового виробництва; узагальнення найважливіших наукових та прикладних результатів.

4. Доведено, що інноваційний розвиток зернового та зернобобового виробництва регіону, будучи відкритою, складною, соціально-економічною бізнес-системою значною мірою залежить від дії макроекономічних та мікроекономічних чинників. До числа основних із них належать нормативно-правові акти, що регламентують науково-дослідну роботу даної сфери та виробничо-господарську діяльність виробників зерна та хліба; стан та тенденції розвитку національної економіки в цілому, її агропромислового комплексу та зернового господарства зокрема.

5. Визначено, що зернове та зернобобове виробництво являє собою діяльність сільськогосподарських товаровиробників, яка пов'язана з вирощуванням та продажем на ринку зернової та зернобобової продукції. На товаровиробників зерна покладається: забезпечення внутрішніх потреб країни у насіннєвому матеріалі; постачання зерна для продовольчих, фуражних та технічних цілей; посилення експортного зернового потенціалу країни; гарантування продовольчої безпеки держави за рахунок розвитку власного зернового та зернобобового виробництва. Інноваційний розвиток зернового та зернобобового виробництва регіону передбачає проведення комплексу заходів гідротехнічного, культуртехнічного, хімічного, агротехнічного та іншого меліоративного характеру для збереження і підвищення родючості ґрунтів через цілеспрямоване регулювання їх водного, теплового, повітряного та поживного режимів.

6. Встановлено, що в процесі зернового та зернобобового виробництва

достатньої уваги інноваційному розвитку в регіонах не приділяється, що засвідчує: значна залежність урожаю зерна та зернобобових культур від природно-погодних факторів; скорочення обсягів виробництва високотехнологічних зернобобових культур; висока амплітуда відхилення динаміки зернового урожаю по регіонах від середнього національного значення; значні відхилення урожаю пшениці - основної продовольчої культури по регіонах, від середнього національного значення та вагомі втрати обсягів її виробництва в окремі роки; скорочення площі зернових культур в підприємствах на меліорованих землях.

7. Обґрунтовано необхідність посилення інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва в регіонах в зв'язку з нижчою за середньосвітову урожайність зернових та зернобобових культур, значними коливаннями результативності використання земельних ресурсів під посівами зернових та зернобобових культур. Встановлено, що підвищення урожайності зернових та зернобобових культур корелює з масштабами та концентрацією виробництва. Проте абсолютна більшість сільськогосподарських підприємств має низьку продуктивність зернових та зернобобових посівів, порівняно незначний обсяг валового збору зернової та зернобобової продукції, низький рівень концентрації її виробництва. В абсолютній більшості регіонів недооцінюється вагомість інноваційної моделі розвитку зернового господарства, що засвідчує загальне скорочення в абсолютних та відносних величинах технічного оснащення вирощування зернових та зернобобових культур. За період дослідження відбулося стрімке скорочення числа тракторів, зернозбиральних комбайнів, причепів та напівпричепів, дощувальних машин. В сільськогосподарських підприємствах зменшується забезпеченість енергетичними потужностями в розрахунку на 100 га посівних площі в цілому по країні та по всіх її регіонах. Зменшується внесення органічних добрив, що порушує їх комбіноване використання з мінеральним. Сукупність названих факторів свідчить про обмежені можливості зернових та зернобобових товаровиробників використовувати інноваційну модель розвитку досліджуваної

галузі.

8. Ефективне функціонування ринку зернової та зернобобової продукції забезпечує продовольчу безпеку держави; формує інвестиційну привабливість зернового господарства країни; удосконалює структуру зернового та зернобобового виробництва згідно запитів споживачів. Державна регламентація ринку продукції зернового та зернобобового виробництва повинна здійснюватися на основі гармонізації соціально-економічних інтересів суспільства, регіонів та виробників зерна.

9. Наявність досить значних амплітуд коливань товарності зернової та зернобобової продукції протягом періоду дослідження в розрізі окремих регіонів свідчить про відсутність на регіональному рівні чітких стратегій маркетингового розвитку зернової галузі, а різні напрями руху товарності зернової продукції в регіонах демонструють відсутність загальної національної маркетингової стратегії розвитку зернового та зернобобового виробництва. Розвиток маркетингу зернової та зернобобової продукції виступає в якості організаційно-економічного рішення комерційного характеру, прикладне впровадження якого забезпечує поліпшення структури виробництва, сприяє задоволенню першочергових потреб населення та слугує країні в якості сучасного ринкового механізму з формування національної продовольчої безпеки.

10. Інноваційний характер оптимізації регіонального зернового та зернобобового виробництва ґрунтується на тому, що її результатом виступає організаційно-технічного рішення економічного, виробничого та комерційного плану, які істотно поліпшують структуру та якість виробничо-господарської діяльності виробників зернової та зернобобової продукції на основі науково-дослідної роботи. Економіко-математична модель з оптимізації регіонального зернового та зернобобового виробництва виступає науково-економічним продуктом, що може використовуватися в якості ринкового товару. Використання економіко-математичного моделювання досліджуваної сфери сприяє знаходженню економічно ефективних рішень стосовно обсягів

виробництва і збуту зернової продукції при дотриманні вимог щодо збалансованого розвитку інших галузей, що сприяють високопродуктивному розвитку зернового та зернобобового виробництва. Економіко-математична модель з оптимізації інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва може слугувати орієнтиром для проведення відповідних науково-дослідних розробок щодо різноманітних за організаційно-правовими формами та виробничо-господарськими параметрами господарюючих суб'єктів, різних регіонів країни та галузей господарського комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про інноваційну діяльність”. Відомості Верховної Ради України, 2002, № 36, ст. 266.
2. Захарченко В.И., Меркулов Н.Н., Ширяева Л.В. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика: монография. – Одесса: “Печатный дом”, “Фаворит”, - 2011. – 508 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Уайт П. Управление исследованиями и разработками. – М.: Экономика, 1991. – 356 с.
5. Покотилова В.І. Управління інноваційною діяльністю в аграрному виробництві: монографія / Покотилова В.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 304 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. – СПб.: Питер, 2002. – 400 с.
7. Фоломьев А.Н. Национальная промышленность и научно-техническая политика России их влияние на решение экологических проблем: Материалы Морозовского проекта «Экологический менеджмент». – М.: РАГС, 1995. – С. 14-19.
8. Леон П. Управління матеріальними ресурсами. – К.: ЦУД, 2003. – 504 с.
9. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: [монографія]. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
10. Гірник О.М., Лазановський П.П. Менеджмент: Підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – Львів: “Магнолія плюс”, 2004. – 352 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004 с. – 1440 с.
12. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.

13. Закон України Про зерно та ринок зерна в Україні // Відом. Верховної Ради України. – 2002. - № 35. Ст. 258.
14. Конституції України // Відом. Верховної Ради України. –1996. - № 30. Ст. 141.
15. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” // Відом. Верховної Ради України. –2012. - № 19-20. Ст. 166.
16. Закон України “Про державний матеріальний резерв” // Відом. Верховної Ради України. –1997. - № 13. Ст. 112.
17. Закон України “Про держані цільові програми” // Відом. Верховної Ради України. –2004. - № 25. Ст. 352.
18. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” // Відом. Верховної Ради України. –2004. - № 49. Ст. 527.
19. Закон України “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за держані кошти” // Відом. Верховної Ради України. –2008.-№18.Ст.198
20. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, // Відом. Верховної Ради України. –1991. - № 29. Ст. 377.
21. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” // Відом. Верховної Ради України. –2006. - № 1. Ст. 17.
22. Крылатых Э.Н. Агропродовольственный сектор: многофункциональность, факторы развития, риски / Э.Н. Крылатых // Економіка АПК, - 2010. - № 2. – С. 162 - 164.
23. Ильин З.М. Мировой продовольственный кризис и угрозы в продовольственной сфере / З.М. Ильин // Економіка АПК, - 2010. - № 2. – С. 154 – 161.
24. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Монографія. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
25. Мазурік О.П. Удосконалення оподаткування прибутку в АПК // Аграрний вісник Причорномор’я, 2001. - № 6 (13). – С. 155 – 157.

- 26.Петренко О.П. Проблеми формування ефективного механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств // Аграрний вісник Причорномор'я, 2008. - № 44. – С. 150 – 154.
- 27.Мазурік О.П. Деякі питання прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств // Науковий вісник національного аграрного університету. 2001. - № 44. – С. 184 – 186.
- 28.Мазурік О.П. Проблеми оподаткування сільськогосподарських товаровиробників // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК [Частина 3]. – Київ. – 2001. – С. 159 – 162.
- 29.Мазурік О.П. Деякі питання контролю податкових органів за сплатою податків сільськогосподарськими підприємствами // Аграрний вісник Причорномор'я, 2002. - № 16. – С. 128 – 130.
- 30.Мазурік О.П. Удосконалення податкової політики на регіональному рівні // Аграрний вісник Причорномор'я, 2005. - № 27. – С. 168 – 170.
- 31.Кучеренко В.Р. Адаптація підприємств харчової промисловості до мінливих умов господарювання // Економіка харчової промисловості, - 2010. - № 4 (8). – С. 5-7.
- 32.Харківський Д.Ф., Славута О.Ю. Проблеми інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості // Економіка харчової промисловості, - 2010. - № 4 (8). – С. 26-29.
- 33.Фомін Ф.Ф., Мазурік О.П. Макрофінансове регулювання перехідної економіки України // Аграрний вісник Причорномор'я, 2000. - № 5(10). – С. 211 – 218.
- 34.Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
- 35.Петренко О.П. Вдосконалення управління ризиками в аграрному секторі економіки // Аграрний вісник Причорномор'я, 2006. - № 36. – С. 152 – 155.
- 36.Федоренко В.Г., Діденко О.М., Бондаренко Є.В., Іткін О.Ф., Панько О.М., Анін В.І., Пінчук Ю.Б. Основи менеджменту: / За науковою редакцією В.Г. Федоренка – К.: Алерта, 2007. – 420 с.

- 37.Ходаківський Є.І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Психології управління. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 608 с.
- 38.Менеджмент для магістрів. Навчальний посібник. – Київ: Фенікс, 2008. – 596 с.
- 39.Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. Пер. с англ. /Науч. Ред. и авт. Предисл. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
- 40.Кучеренко В.Р., Кузнецов Е.А., Маркітан О.С. Управління проектами в підприємницьких структурах. Навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2010. – 272 с.
- 41.Кузнецов Э.А., Волошина В.В. Транснациональные корпорации: экономика и менеджмент. – Харьков: Бурун Книга, 2008. – 320 с.
- 42.Кучеренко В.Р., Карпов В.А., Захарченко О.В. Основы проектного анализа. Навчальний посібник. – Одеса: вид-во КП ОМД, 2011. – 116 с.
- 43.Управління проектами: навч. посібник /за ред. О.В. Ульяновченка та П.Ф. Цигікала. – Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2010. – 522 с.
- 44.Рудинская Е.В., Яромиш С.А. Корпоративный менеджмент: Учебное пособие. – К.: КНТ, Эльга-Н. – 2008. – 416 с.
- 45.Хруцкий В.Е., Корнеева И.В. Современный маркетинг: настольная книга по исследованию рынка: Учеб. Пособие. – М.: Финансы и статистика. 2000. – 528 с.
- 46.Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
- 47.Блайт Дж. Основы маркетинга: Пер со 2-го англ. Изд. – К.: Знання Прес, 2003. – 493 с.
- 48.Шнайдер Дитер И.Г. Введение в маркетинг технологий и высокотехнологических товаров производственного назначения. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. – 454 с.
- 49.Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. – М.: Издательство «Финпресс», 1008. – 416 с.

50. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Д., Вонг В. Основы маркетинга: Пер. с англ. – 2-е европ. изд. – М.; СПб.; К.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 944 с.
51. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник. – Київ: Лібра, 2004. – 712 с.
52. Шевченко Л.С. Введение в маркетинг: Учебно-практическое пособие. – Харьков: Косум, 2000. – 672 с.
53. Маркетинг. Підручник / За ред. О.М. Азарян. – К. НМЦВО МОіН України; НВФ „Студцентр”, 2003. – 400 с.
54. Белевцев М.І., Іваненко Л.М. Маркетинг Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
55. Герасимчук В.Г. Маркетинг: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 327 с.
56. Крикавський Є.В., Косар Н.С., Мних О.Б., Сорока О.А. Маркетингові дослідження: навчальний посібник – Львів: Національний університет „Львівська політехніка” (Інформаційно-видавничий центр „Інтелект” + „Інститут післядипломної освіти), „Інтелект-Захід”, 2004. – 288с.
57. Маркетинг у прикладах в завданнях: Навчальний посібник / За заг. ред д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 400 с.
58. Старостіна А.О. Маркетингові дослідження. Практичний аспект. – К., М.: СПб: Видавничий дім “Вільямс”, 1998. – 292 с.
59. Рабинович И.А. Маркетинг в коммерческой деятельности. – Одесса: Интмар, 1993. – 248 с.
60. Черчилль Г.А. Маркетинговые исследования. – СПб.: Питер, 2003. – 752 с.
61. Маркетинг: Учебник / А.Н. Романов, Ю.Ю. Корлюгов, С.А. Красильников и др.; Под ред. А.Н. Романова. – М.: Банки и биржи, «ЮНИТИ», 1996. – 560 с.
62. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
63. Павлов О.І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2008. – 208 с.

64. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2008. – 46 с.
65. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства. – К.: ІАЕ, 2000. – 304 с.
66. Харківський Д.Ф., Лисогор Т.А., Євтушевська О.О. Методичні рекомендації з розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств. – Одеса: ОНАХТ, 2006. – 33 с.
67. Купинец Л.Е. Екологізація продовольственного комплексу: теорія, методологія, механізми. – Одеса: ИПРЭЭИ НАН України, 2010. – 712 с.
68. Проблемы производства экологически чистой продукции в АПК: национальный и международный аспекты. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2007. - 676 с.
69. Зіновчук Н.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. – Львів: Львівський державний аграрний університет, ННВК “АТБ”, 2007. – 394 с.
70. Вернадський В.И. Несколько слов о ноосфере // Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. – М.: Наука, 1965. – С. 232-329.
71. Алексійчук В.М. Екологічні аспекти розвитку свинарства в Україні // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія “Економіка та менеджмент”. Спец. Випуск “Економічні проблеми виробництва та споживання екологічно чистої продукції”. – 2001. - № 2. С. ;27 – 430.
- 72., Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
73. Борисова В.А. Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти. – Суми: Довкілля, 2003. – 373 с.
74. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність” Відомості Верховної Ради України
75. Закон України “Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій” Відомості Верховної Ради України

76. Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” Відомості Верховної Ради України
77. Шнайдер Дитер И.Г. Технологический маркетинг. – М.: «Янус-К», 2003. – 478 с.
78. Трансформаційні форми суспільного виробництва в Україні. Частина 1. Гіпотези розвитку трансформаційних форм суспільного виробництва / За ред. професора Кучеренка В.Р., Захарченка О.В., Яблонської Т.В. – Одеса: КП ОМД, 2011. – 151 с.
79. Баланюк І.Ф. Формування власника землі в аграрному секторі економіки: монографія / І.Ф. Баланюк, П.Є. Матковський. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 201 с.
80. Криворак А.Д. Сельскохозяйственный производственный кооператив. История, теория, перспективы. – Х.: ФЛП Шейнина Е.В. – 2011. – 136 с.
81. Білоусова С.В. Теоретико-методологічні основи розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері України: [монографія] / С.В. Білоусова. – Херсон: Міжнародний університет бізнесу і права, - 2009. – 289 с.
82. Захарченко В.И., Осипов В.Н. Создание организационных основ инновационной политики в регионе. / Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 13 (Випуск 29). – Одеса: ОНУ ім. Мечникова, - 2010. – 282 с.
83. Тінтулова Т.Я., Бахчиванжи Л.А., Лопотан Л.В., Островерх С.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління виробничими запасами в аграрних підприємствах: Монографія. – Одеса: Пальміра, 2010. – 238 с.
84. Савенко І.І. Перспективні напрями інноваційної діяльності зернозберігаючих підприємств (теоретико-правовий та методологічний аспекти)/ Одеськ. нац. акад. харч. технологій. – Одеса: Поліграф, 2009. – 200 с.

- 85.Савенко І.І. Логістичний підхід в управлінні потоками зернозберігаючих підприємств. Теоретико-правовий та методологічний аспекти. – Одеса: Поліграф, 2008. – 272 с.
- 86.Котикова О.І. Стійкий розвиток як концептуальна основа сільськогосподарського землекористування в Україні / О.І. Котикова. – Миколаїв: Видавець Ганна Гінкул. 2009. – 330 с.
- 87.Погріщук Б.В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу: Монографія. – Тернопіль: “Джура”, 2009. – 370 с.
- 88.Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін.; За ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
89. Купинец Л.Е. Стратегические ориентиры и механизмы экономического обновления регионального агропромышленного комплекса: моногр. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2008. – 380 с.
- 90.Котикова О.І. Теоретико-методологічні основи стійкого розвитку землекористування / Котикова О.І. – Миколаїв: Видавець Ганна Гінкул, 2009. – 210 с.
- 91.Захарченко В.И., Осипов В.Н. Кластерная форма территориально-производственной организации – Ч. 1 – Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе. – Одесса: «Фаворит» – «Печатный дом», 2010. – 122 с.
- 92.Кудінов А.С. Удосконалення механізму кредитування сільськогосподарських кооперативів в Україні [Текст] / А.С. Кудінов // Економіка АПК. - 2006. - № 8.-С. 91-95.
- 93.Лісовий А.В. Сталий розвиток сільських територій як напрям забезпечення економічного зростання і якості життя селян [Текст] / А.В. Лісовий // Культура народів Причорномор'я. - 2007. - №103. - С. 89-92.
- 94.Малій О.Г. Кредитування агровиробництва: тенденції та ефективність [Текст] / А.Г. Малій // Облік і фінанси АПК. - 2007. - № 12. - С. 69-72.

95. Милащенко Н.З. Экспертиза в страховании урожая - гарантия оптимальных экономических результатов участникам аграрного бизнеса. [Текст] / Н.З. Милащенко // ИЦ Агрострахование и кредитование. - 2005. - №12. - С. 25-26.
96. Навроцький С.А. Соціально-економічні аспекти страхування в АПК [Текст] / С. А. Навроцький. - Суми : Довкілля, 2004. - 316 с.
97. Навроцький С. А. Страховий захист врожайності як метод зниження виробничо-господарських ризиків сільськогосподарських підприємств [Текст] / С.А. Навроцький // Вісник Сумського НАУ- Суми : Довкілля, 2007. Вип. 1 Серія: Фінанси і кредит. - С. 124-131.
98. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України [Текст] / [В.М. Алексійчук, М.І. Асаула, Н.П. Брязгун, М.П. Вітовський, М.Я. Дем'яненко] ; ред. П.Т. Саблук. - К. : [б.в.], 2003. - 437 с.
99. Осауленко О.Г. Сталий соціально-економічний розвиток: моделювання та управління [Текст] / О. Г. Осауленко. - К. : [б.в.], 2000. - 176 с.
100. Пантелєєв В.Д. Аналітичний огляд сучасного стану страхування сільськогосподарських ризиків в Україні [Текст] / В.Д. Пантелєєв, О.Ю. Кіпрєєва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2006. - Вип. 4(38). - С. 25-31.
101. Стратегічні напрями переходу України на засади сталого розвитку в контексті її інтеграції до Європейського співтовариства [Текст] / [за ред. Е.В. Соботовича]. - К.: Салютис, 2005. - 44 с.
102. Стратегія розвитку агропромислового комплексу України. [Текст] / проект за ред. П.Т. Саблука, В.М. Гейця, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Трегобчука]. - К.: ННЦ ІАЕ, 2004. - 376 с.
103. Шибаніна О.В. Розвиток виробництва зерна і його значення у забезпеченні продовольчої безпеки України [Текст] / О.В. Шибаніна, Т.В. Демченко // Економіка АПК. - 2008. - №12. - С. 9-12.
104. Шибанін В.С. Трансформація аграрного сектора економіки та ефективний розвиток кооперації [Текст] / В.С. Шибанін, ІІ. Червен, О.В. Шибаніна, І.О.

- Піюренко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. -- Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. - Т. 109. Вип. 96. Економіка. - С. 93-97.
105. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці / Бабенко С. Г. - К.: Наукова думка, 2003. - 430 с.
106. Баутин В.М. Инновационная деятельность в сельскохозяйственном консультировании региона / Баутин В. М., Козлов В., Козлова Е.Ю. - М.: ФГНУ "Росинформагротех", 2003. - 132 с.
107. Бахрушина М. А. Трансфертное ценообразование в практике применения российских организаций / М. А. Бахрушина // Современный бухгалтер. - 2000. - №4. - С. 4-14.
108. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: вимір масштабів та оцінка переваг і загроз здійснення / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. 2006. - № 2. - С. 8-16.
109. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: ідентифікація і мотиви здійснення / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2006. - № 1.-С. 40-54.
110. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку / В. Г. Андрійчук. - Ніжин: ТОВ "Видавництво" "Аспект-Поліграф", 2007. - 216 с.
111. Ефремов В.С. Развитие компании на основе использования ключевых компетенций / В.С. Ефремов // Менеджмент в России и за рубежом. - 2003.- №5. -С. 26-37.
112. Ємельяненко О.В. Структурні зміни в інтегрованих аграрно-промислових формуваннях / О. В. Ємельяненко // Економіка АПК. - 2004. - С. 45-48.
113. Єрмаков О.Ю. Методологія економічного дослідження організаційних форм виробництва / О.Ю. Єрмаков // Економіка АПК. - 2003. - №1. - С. 31-37.
114. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки, (теоретико-методологічний аспект) / Єрохін Є. А. - К.: "Світ знань", 2002. – 528 с.

115. Захарін С. Стимулювання інноваційної активності корпоративних структур / С. Захарін // Економіка України. - 2006. - № 8. - С. 41-47.
116. Княгинина Г. Институциональные риски в аграрном секторе / Г. Княгинина, А. Барлыбаев, Г. Якшимбетова // АПК: экономика, управление. – 2006. - № 9. - С. 17-20.
117. Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України / І Кобута. - К.: АПЛР, 2005.-23 с.
118. Коденська М. Ю. Інтеграція, як фактор активізації інвестиційної діяльності / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. - 2006. - № 6. – С. 24-31.
119. Козлова Е. Ю. Роль ИКС в расширении масштабов внедрения научно-технических достижений в АПК / Е.Ю. Козлова // Информационный бюллетень МСХ РФ. - 2004. - № 2. - С. 38-41.
120. Крамон-Таубадель Ш. Реформа спільної аграрної політики ЄС та стратегія аграрної політики для України / Штефан фон Крамон-Таубадель, Людвіг Штріве // Україна на шляху до Європи / [за ред. Лутца Хоффмана, Феліцитас Мьоллера]. - К.: Вид-во Фенікс, 2001. - С. 193-204.
121. Крисанов Д. Ф. Пріоритети інноваційного розвитку переробної переробної сфери АПК України / Д. Ф. Крисанов // Економіка АПК. - 2005. - № 7. - С. 18-26.
122. Кудрявцев А. Хлебопродуктовые холдинги необходимы / А. Кудрявцев, В. Солопов, С. Жидков // АПК: экономика, управление. - 2002. № 9. - С. 29-32.
123. Малік М.Й. Інтеграція - як фактор підвищення ефективності реформованих сільськогосподарських підприємств / М.Й. Малік, М.К. Орлатий, П.М. Федієнко. - К.: ІАЕ УААН, 2000. - 40 с.
124. Мармуль Л. О. Державне управління сільським господарством в умовах вступу України до СОТ / Л. О. Мармуль // Вісник аграрної науки Причорномор'я. -2007. - (Спец, випуск 3(42)). Т. 1. - С. 10-16.
125. Масленков І. Формирование инновационной системы в АПК / И. Масленков // АПК: экономика, управление. - 2006. - № 11. - С. 13-15.

126. Межов И.С. Моделирование механизма равновесных трансфертных цен в системе вертикального взаимодействия поставщика и потребителя в условиях дебиторской задолженности / И.С. Межов, И.С. Плещинский // Ползуновский вестник. - 2005. - № 2. - С. 48-53.
127. Мельник Л. Ю. Держава і власність / Л.Ю. Мельник, М.Х. Корецький. - Дніпропетровськ: Січ, 2002. - 409 с.
128. Месель-Веселяк В. Я. Реформування аграрного виробництва / Месель-Веселяк В.Я. - К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. - 272 с.
129. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. - 2006. - № 12. - С. 34-41.
130. Мурая Л. Организационно-экономические отношения в инновационной сфере АПК / Л. Мурая // АПК: экономика, управление. - 2006. - № 4. - С. 18-20.
131. Напрями науково-організаційної діяльності [Електронний ресурс] / Відділення наукового забезпечення трансферу інформації // Українська академія аграрних наук. Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua/viddilennya.php?id=8>.
132. Нестерчук Ю.О. Аграрно-промислові об'єднання в інноваційній структурі АПК / Ю. О. Нестерчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. - 2008. - № 8/1(31). - С. 8-15. - (Серія Економіка та менеджмент).
133. Нестерчук Ю. А. Инновационное развитие агропромышленного производства в интегрированных формированиях / Ю.А. Нестерчук // Стабилизация экономического развития Российской Федерации: сб. статей VII Междунар. науч.-практ. конф., 10 окт. 2008 г. - Пенза : РИО ПГСХА, 2008.-С. 60-63.
134. Организация и функционирование агропромышленных формирований холдингового типа / И. Ушачев, А. Анисимов, А. Югай, В. Арашуков // АПК: экономика, управление. - 2002. - № 3. - С. 25-35.

135. Осташко Т.О. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: оцінки і передбачення / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. - 2007. - № 2. - С. 113-126.
136. Павлишенко М.М. Закономірності розвитку форм власності та аграрна реформа / М.М. Павлишенко // Економіка АПК. - 2005. - № 4. - С. 23-30.
137. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки / Панасюк Б.Я. - К.: Поліграф книга, 1998. - 304 с.
138. Паникарова С. Оценка экономической эффективности деятельности вертикального кооператива / С. Паникарова // АПК: экономика, управление. - 2005. - № 7. - С. 71-77.
139. Паникарова С. Реализация экономических интересов участников вертикального кооператива / С. Паникарова // АПК: экономика, управление. 2004.-№ 12.-С. 78-82.
140. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора / Б. Пасхавер // Економіка України. -2007. - № 1. - С. 78-87.
141. Петров В. М. Інноваційні пріоритети технічної політики в АПК / В.М. Петров // Економіка АПК. - 2005. - № 7. - С. 11-17.
142. Саблук П.Т. Особливості аграрної реформи в Україні / Саблук П. – К.: ЗАТ "Нічлава", 1997. - 304 с.
143. Саблук П. Т. Світові проблеми забезпечення людства продовольством та місце України у їх вирішенні / П.Т. Саблук // Економіка і прогнозування. - 2008. - № 3. - С. 9-19.
144. Саблук П.Т. Соціально-економічна модель постреформованого агропромислового виробництва в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. - 2000.-№2.-С.4-25.
145. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т. / за ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. - К.: Фенікс, 2007 - Т.2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. - 2007. - 564 с.
146. Татаркина Г.А.Эффективность интеграции в зернопродуктовом подкомплексе АПК / Г.А. Татаркина, И.Н. Соловьева // Экономика

- сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. - 2007. - № 2.-С. 52-54.
147. Таучелова М. Перспективы развития перерабатывающих предприятий зернопродуктового подкомплекса / М. Таучелова // АПК: экономика, управление. - 2008. - № 10. - С. 52-53.
148. Топіха В.І. Лизинг АПК // Економіка АПК.- 1995. - № 10. - С. 17-19.
149. Топіха В.І. Нові економічні форми господарювання в АПК // "Динаміка наукових досліджень 2004" / Економіка АПК. - Дніпропетровськ: Наука і освіта. - 2004. - Т. 50.- С. 72-74.
150. Топіха В.І. Нові ефективні форми господарювання: проблеми та структура ринку продовольства в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики. 36. наукових праць ДНУ. - Дніпропетровськ. - 2004. - В. 193, Т. І. С. 168-173.
151. Топіха В.І. Світова організація торгівлі та ринок продуктів тваринництва в Україні // Економіка, фінанси, право. - 2004. - № 5. - С. 10-12.
152. Трегобчук В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми / В. Трегобчук // Економіка України. — 2006. - №2.-С. 4-12.
153. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран: введение в теорию, практику и политику / М. Трейси; пер. с англ. СПб.: Экон. шк., 1995. -431 с.
154. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / Туган-Барановский М.И. - М.: Экономика, 1989. - 333 с.
155. Ушачев И.Г. Агропродовольственный сектор: основные направления и проблемы / И. Ушачев // Экономист. – 2006. - № 5. – С. 86-93.
156. Федоренко В.Г. Кластеры - системный инструмент підвищення конкурентоспроможності економіки / В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко, В.Б. Джабейло // Економіка та держава. - 2007. - № 9. - С. 6-9.

157. Федорова Н. Внешние условия и внутренние факторы повышения эффективности земледелия / Н. Федорова // АПК: экономика, управление. - 2005. - № 4. - С. 51-59.
158. Федулова Л. І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. - 2007. - № 3. - С. 9-31.
159. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В.Г. Чабан // Економіка АПК. - 2006. - № 7. - С. 68-72.
160. Чеботарьов В.А. Необхідність та умови структурної трансформації АПК на інноваційній основі / В.А. Чеботарьов // Економіка АПК. - 2003. - № 7. - С. 33-39.
161. Захарчук О.В. Міжгалузєва інтеграція підприємств в зернопродуктовому підкомплексі / О.В. Захарчук // Економіка АПК. - 2002. - № 5. - С. 106-109.
162. Юрчишин В.В. Науково-методологічні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. - 2003. - № 1. - С. 19 - С. 17-25.
163. Юрчишин В.В. Розбудова системного державного управління сільським господарством / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. - 2005. - № 6. - С. 6-17.
164. Яценко В.М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні / В.М. Яценко // Економіка АПК. - 2004. - № 1. - С. 54-60.
165. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / Амоша О. // Економіст. - 2005. - № 6. - С. 28 - 34.
166. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук - К.: КНЕУ, 2003. - 394 с.
167. Дем'яненко В.Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В.Г. Дем'яненко // Формування ринкових відносин в Україні. - Київ, 2007. - № 11 (78). 2-10.
168. ДК 016-97. Державний класифікатор продукції та послуг. Наказ Держстандарту України № 822 від 30.12 1997.

169. ДСТУ 3768-2004. Пшениця. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
170. ДСТУ 3769-98. Ячмінь. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
171. ДСТУ 4522-2006. Жито. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
172. ДСТУ 4523-2006. Горох. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
173. ДСТУ 4524-2006. Гречка. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
174. ДСТУ 4525-2006. Кукурудза. Технічні умови. Київ. Держспоживстандарт України. 2007.
175. Інструкція по сушінню продовольчого, кормового зерна, насіння олійних культур та експлуатації зерносушарок. Затвердженої наказом ДАК "Хліб України" від 27.03.97. - № 27.
176. Москалев М. Развитие конкурентной среды регионального рынка зерна и хлебопродуктов / М. Москалев, В. Солопов // АПК: экономика, управление. -2005.-№9.-С. 44-51.
177. Наливайко Н. Тальнівські борошномели та зернозаготівельники піднімаються з колін, усерйоз та надовго / Н. Наливайко // Зерно і хліб. - 2009.-№ 4.-С. 9.
178. Новини логістики // Логістика. - 2007. - № 4. - С. 41.
179. Окландер М.А. Логістична система підприємства / М.А. Окландер. – Одеса: "Астропринт", 2004. - 309 с.
180. Норт Д. Інститути, інституційна зміна та функціонування економіки. - К., 2000.-С. 7 - 12.
181. Олійник О.В. Проблеми стабілізації зернового ринку в Україні / О.В. Олійник // Економіка АПК. - 2004. - № 6. - С. 57 - 61.
182. Олійник О.В. Методологічні та методичні проблеми дослідження

циклічності у зерновому виробництві / О.В. Олійник // Економіка АПК. - 2002.-№ 11.-С. 24-30.

183. Петренко О.П. Інновації як умова підвищення ефективності використання зерносовищ/ Петренко О.П., Атамась Г.П.// Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького. Економічні науки. - Львів, 2011. Том 13,№1(47).Частина 1.- С.13-18.

184. Петренко О.П. Інновації як складова ефективного розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств./ О.П.Петренко// Економіка харчової промисловості. - - Одеса, 2010.-№3 (7).-С.18-21.

185. Петренко О.П. Перспективи інноваційного розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств/ О.П.Петренко // Аграрний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. Економічні науки. - Одеса, 2011. Вип. 60.- С.127-130.

186. Петренко О.П. Процес управління маркетингом хліба та хлібобулочних виробів./ О.П.Петренко// Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. - Полтава, 2012.- Вип. 2(5) Т. 2.- С.208-212.

187. Петренко О.П. Управління розвитком зернового та зернопереробного виробництва/ О.П.Петренко //Аграрний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. Економічні науки. - Одеса, **2012. Вип. 53.- С.247-250.**

188. Петренко О.П. Особливості сучасного управління інноваційним розвитком зерно виробних та зернопереробних підприємств/ О.П.Петренко, Д.Ф.Харківський //Економіка харчової промисловості. - Одеса,2012.№2 (14).-С.32-36.

189. Петренко О.П. Процес управління маркетингом хліба та хлібобулочних виробів/ О.П.Петренко// Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки Країни-2012: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Одеса,29-31 жовтня 2012).- Одеса, 2012.-С.227-229.

190. Петренко О.П. Наукове забезпечення управління інноваційним розвитком зерно виробничих та зернопереробних підприємств/ О.П.Петренко // Аграрний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. Економічні науки.-Одеса, 2010. Вип. 53.- С.247-250.
191. Сахацький М.П., Запша Г.М., Крутій Ю.С., Шинкарук Л.В. Маркетинг. Частина 1. Одеса: Пальміра, 2008. – 178 с.
192. Урядовий кур'єр // Економіка України за 2011 рік. 5 березня (№46).
193. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2011. Київ: Державна служба статистики України. 2012. – 387 с.
194. Вікіпедія
195. Якубів В.М. Збалансований розвиток аграрних підприємств у сільському зростанні: монографія / Якубів В.М. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 320 с.

Наукове видання

Петренко Ольга Павлівна
Харківський Дмитро Федорович

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Монографія